

Krisesentre som arena for støtte, oppfølging og bevisstgjøring

Rapport

Solveig Bergman og Nora Starheim Ruud (red.)

Linda Holen Moen, Margunn Bjørnholt, Sabreen Selvik og Carolina Øverlien

Krisesentre som arena for støtte, oppfølging og bevisstgjøring

Solveig Bergman og Nora Starheim Ruud (red.)

Linda Holen Moen, Margunn Bjørnholt, Sabreen Selvik
og Carolina Øverlien

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) ble stiftet i 2003. Selskapet er en del av Norwegian Research Centre AS (NORCE).

Senterets oppgaver er forskning, utviklingsarbeid, undervisning, formidling og veiledning innen temaene

- vold og overgrep i nære relasjoner
- tvungen migrasjon og flyktningshelse
- katastrofer, terror og stressmestring

NKVTS har en egen seksjon for implementering og behandlingsforskning som arbeider på tvers av temaområdene våre. Senteret har også en nasjonal beredskapsfunksjon på området katastrofer og stressmestring.

Virksomheten ved senteret finansieres av flere departementer og direktorater, Norges forskningsråd, EU, frivillige organisasjoner og andre.

Vår visjon: «Et bedre liv for berørte av vold og traumer».

ISBN 978-82-8122-188-8 (trykk)

ISBN 978-82-8122-189-5 (pdf)

ISSN 0809-9103

Illustrasjonsfoto forside: shutterstock

Henvendelse vedrørende publikasjonen rettes til Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Kontaktinformasjon på www.nkvts.no

Grafisk produksjon: Aksell AS – aksell.no

Innhold

Forord	5
I Innledning	7
1. Bakgrunn	7
2. Tidligere forskning	8
3. Formål og problemstillinger	12
4. Metode og datamateriale	13
5. Rapportens oppbygging	21
II Krisesentre i Norge	22
1. Etablering, fremvekst og konsolidering	22
2. Lovfesting av krisesentertilbudet	28
3. Krisesentertilbudet i dag	29
III Barn, ungdommer og unge voksne på krisesentre	31
1. Innledning	31
2. Tidligere forskning og begrepsavklaring	32
3. Konsepter og perspektiv	35
4. Data og metode	37
5. Resultater	38
6. Diskusjon	70
7. Konklusjon	84

IV Foreldresamarbeid og fortsettelsesvold etter samlivsbrudd fra voldelig partner	85
1. Introduksjon	85
2. Tidligere forskning og begrepsavklaring	86
3. Metode og forskningsspørsmål	88
4. Resultater	89
5. Diskusjon og oppsummering	110
6. Konklusjon og implikasjoner	114

V Krisesentrenes samfunnsrolle	116
1. Introduksjon, problemformulering og metode	116
2. Resultater	117
3. Avsluttende refleksjoner	132

VI Oppsummering og drøftelser	137
1. Barn, ungdommer og unge voksne på krisesenter	137
2. Foreldresamarbeid og fortsettelsesvold etter samlivsbrudd fra voldelig partner	140
3. Krisesentrenes samfunnsmessige betydning	142

Referanser	147
-------------------	------------

Forord

Forskningsprosjektet «Krisesentre som arena for støtte, oppfølging og bevisstgjøring» er gjennomført som en del av et samarbeidsprosjekt (2022–2024) med et kompetansesenter for voldsarbeid i Slovakia (CMC), og med finansiell støtte fra Norges EØS-midler (Norway Grants). Helsedirektoratet er norsk programpartner i samarbeidet. Vi vil rette en varm takk til Freja Ulvestad Kärki ved direktoratet for viktig støtte i prosjektperioden. Takk også til gode kolleger ved CMC for samarbeid og for spennende diskusjoner om både likheter og forskjeller i krisesentertradisjoner og institusjonelle systemer mellom våre land.

Foreliggende rapport er basert på den norske delen av nevnte samarbeidsprosjekt. Prosjektgruppen har bestått av Nora Starheim Ruud, Margunn Bjørnholt, Linda Holen Moen, Sabreen Selvik, Carolina Øverlien og undertegnede som prosjektleder. Det har skjedd ting i våre profesjonelle og private liv som tidvis har innvirket på arbeidet i prosjektet, og alt har kanskje ikke gått helt som vi opprinnelig tenkte. Som prosjektleder vil jeg rette en varm takk til dere alle for deres viktige innsats i prosjektet, for godt samarbeid og mange fine diskusjoner underveis. En spesiell takk vil jeg rette til Nora Starheim Ruud, som deltatt i prosjektet fra planleggingsstadiet til den siste innspurten med rapporten, både som prosjektmedarbeider og som forsker.

Takk til tidligere og nåværende direktør for Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, Inger Elise Birkeland og Cecilie Daae, for at det var mulig for oss å gjennomføre dette prosjektet. En særskilt takk går til vår forskningsleder Gertrud S. Hafstad for hennes støtte, og ikke minst for at vi kunne slutføre prosjektet på en god måte.

Vi takker våre kolleger ved NKVTS, ikke minst i kommunikasjonsstaben og administrasjonen, for god praktisk hjelp i prosjektet og arbeidet med rapporten.

En stor takk går til Synnøve Økland Jahnsen (FAFO) og Linn-Eirin Aronsen Haugen (NKVTS), som har lest store deler av vårt endelige manuskript og gitt oss verdifulle faglige innspill.

Sist, men definitivt ikke minst, vil vi takke alle våre informanter, små og store, ved krisesentrene og utenfor. Tusen takk for at dere stilte på intervjuer, fylte ut spørreskjema, svarte på våre spørsmål og tok dere tid og anledning for å bistå oss i dette prosjektet. Alle vi i prosjektgruppen setter stor pris på deres engasjement, spennende diskusjoner og refleksjoner på dette viktige feltet.

Oslo, november 2024

Solveig Bergman, prosjektleder

I Innledning

1. Bakgrunn

Vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep har fått økt oppmerksomhet i samfunnet i det siste halve århundret, og en rekke støtte- og hjelpetilbud har vokst frem. I de tidlige fasene var tiltakene primært drevet av frivillige organisasjoner og private stiftelser som mottok offentlige midler, slik som krisesentre, støttesentre mot seksuelle overgrep og incest, og krise- og rådgivningstelefoner. Disse har spilt en vesentlig rolle i etableringen av hjelpetilbud, organisering av selvhjelpsgrupper og behandlingstilbud.

Fra kvinnepolitiske grupper vokste det frem en krisesenterbevegelse, som fra slutten av 1970-tallet utøvde et effektivt press på myndigheter og fagmiljøer, og som i høy grad bidro til at kunnskap om kvinnemishandling og andre overgrep mot kvinner ble satt på den offentlige dagsordenen. I dag erkjennes vold mot kvinner og vold i nære relasjoner som et alvorlig samfunnsproblem også internasjonalt, noe som kommer tydelig til uttrykk i politisk banebrytende dokumenter som FNs konvensjon om avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner (Kvinnekonvensjonen) og Europarådets konvensjon om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner (Istanbulkonvensjonen).

I denne rapporten setter vi søkelys på krisesentre som et av de viktigste tiltakene som voldsutsatte tilbys i Norge. Krisesentrene har en spesialkompetanse og innsikt i voldsfeltet, og har en nøkkelrolle med å forebygge og håndtere partnervold og annen vold i nære relasjoner. Behovene til utsatte for partnervold varierer avhengig av om de fortsatt lever i det voldelige forholdet, vurderer separasjon eller allerede har forlatt den voldsutøvende partneren. For å imøtekomme ulike behov hos de voldsutsatte og deres barn er det utviklet spesialiserte lavterskeltiltak som krisesentre over hele verdenen.¹ Krisesentrene gir ulike former for støtte og hjelp til de voldsutsatte. De tilbyr trygg midlertidig beskyttet bolig, samtaler, sosiale aktiviteter, psykososial

1 Tiltak som vi i Norge kaller «krisesentre», benevnes i andre land som «kvinnojourer», «skyddshem», «women's refuges», «domestic violence shelters» osv.

oppfølging, juridisk rådgivning og hjelp med kontakt til ulike hjelpeinstanser. I tillegg fungerer de som arena for bevisstgjøring ikke bare for de voldsutsatte, men også på et samfunnsplan. Krisesentrene har fra sin oppstart hatt en viktig rolle i samfunnet gjennom at de både gir støtte til dem som trenger hjelp, og arbeider for et samfunn der vold i nære relasjoner ikke finner sted.

Det har også vokst frem andre spesialiserte hjelpetilbud både i det offentlige tjenesteapparatet og i sivilsamfunnet, som arbeider med vold og overgrep.² I tillegg består det offentlige hjelpeapparatet av ulike instanser og fagpersoner som yter generelle sosial- og velferdstjenester, som helse- og omsorgstjenesten og barne- og familieverntjenestene. Også barnehager og skoler, politi og rettsvesen kan inkluderes i begrepet «hjelpeapparat» for personer som utsettes for vold og overgrep eller trusler om vold. I dag anerkjennes behovet for mer sammenhengende og koordinerte tilnærminger til vold i nære relasjoner på både nasjonalt og lokalt nivå, basert på et solid kunnskapsgrunnlag for å utvikle politikk og praksis. Forskning, kartlegginger og evalueringer av hjelpeapparatet er derfor særdeles viktige. I det neste kapittelet skal vi gi en oversikt av de viktigste studiene av krisesentrene i Norge i de siste tiårene.

2. Tidligere forskning

Om lag ti år etter at det første krisesenteret ble etablert i Norge (i 1978), finansierte Sosialdepartementet en toårig evaluering av krisesentrene. Denne ble gjennomført av Norges institutt for by- og regionforskning (NIBR) og tok utgangspunkt i intervjuer med brukere, aktivister i krisesentergrupper, daglige ledere ved sentrene og representanter for det offentlige hjelpeapparatet i tillegg til politikere (Jonassen, 1987, 1989). Titlene på NIBR-rapportene, *Vennetjeneste eller offentlig tiltak?* og *Kvinner hjelper kvinner*, er talende for krisesentrenes formål og oppgaver på denne tiden, men antyder samtidig at organiseringen og innholdet i virksomheten var i endring. Prosessen fortsatte i det neste tiåret, noe som kommer frem av tittelen på en rapport fra 1997 om krisesentrenes forhold til kommunene; *Integrasjon eller autonomi?* (Andersen, 1997).

2 For eksempel støttesentre mot incest og seksuelle overgrep, overgrepsmottak, Alternativ til Vold (ATV), Barnehus, støttesentre for kriminalitetsutsatte, TryggEst og Stine Sofies Stiftelse.

I 1999 ønsket Barne- og familiedepartementet å rette søkelyset på voldsutsatte kvinners møte med ulike instanser, og dessuten studere hvilke behov både kvinnene og deres barn har for hjelp og støtte. Studien ble gjennomført av NIBR, og en av hovedkonklusjonene var at det var behov for å utvide og styrke profesjonelle hjelperes kompetanse på området generelt, og også ved krisesentrene (Jonassen & Eidheim, 2001; Solberg, 2001).

Kompetansesenteret for voldsofferarbeid³ gjennomførte i 2002 på oppdrag av Barne- og familiedepartementet en kartlegging av utviklingen av krisesentrene i løpet av en 15-årsperiode (fra 1986 til 2002). Rapporten var basert på en spørreskjemaundersøkelse til krisesentrene og viser at sentrene hadde gjennomgått store endringer, samtidig som omgjøringen fra å være en kvinnepolitisk grasrotsorganisasjon til å bli et etablert og mer profesjonalisert hjelpetiltak var omstridt innen krisesenterbevegelsen. Rapporten dokumenterte en stor variasjon mellom krisesentrene i tilbudet til brukerne, pekte på endringer i brukersammensetningen og viste til ulike utfordringer som krisesentrene opplevde med drift og finansiering (Jonassen & Stefansen, 2003; se også Stefansen, 2006).

De følgende årene gjennomførte Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) en rekke kartlegginger og forskningsprosjekter om krisesentrene på oppdrag av myndighetene, blant annet om krisesenteransattes kompetansebehov, krisesentrenes tilgjengelighet og bemanning generelt og for brukergrupper med spesielle behov, og om arbeidsmiljøet på krisesentrene (se f.eks. Jonassen et al., 2008; Skogøy, 2009; Laugerud, 2009; Jonassen & Skogøy, 2010).

Forskning med brukerperspektiv har vært mer sparsom. Et unntak er forskning om barn og unge på krisesenter. Situasjonen for barn som kom til krisesentrene med sine omsorgspersoner, oftest mødre, ble viet oppmerksomhet på NKVTS mot slutten av 2000-tallet (for eksempel Øverlien et al., 2009; Øverlien, 2011a, 2011b; Selvik et al., 2016). Voldsutsatte menn som søker hjelp på krisesentre, er et tema som mer nylig har kommet i søkelyset (Grøvdal & Jonassen, 2018; Proba samfunnsanalyse, 2017; Lien & Lorentzen, 2019). Selv om kvinner med etnisk minoritetsbakgrunn har blitt den største gruppen

³ Kompetansesenteret for voldsofferarbeid ble innlemmet i det nyetablerte Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress i 2004.

beboere på krisesentrene i de siste tiårene, er forskning som spesifikt studerer denne brukergruppen, foreløpig begrenset (Kiamanesh & Hauge, 2018; se også NIM, 2024).

Kommunenes implementering av krisesenterloven ble evaluert av Velferdsforskningsinstituttet NOVA i 2014 (Bakketeig et al., 2014). Rapporten konkluderte med at kommunene var godt i gang med å implementere loven og tilby gode krisesentertjenester til voldsutsatte, men at det var en stor variasjon i landet, og flere brukergrupper fikk ikke et tilstrekkelig godt tilbud (f.eks. menn med barn og voldsutsatte med tilleggsutfordringer). Samordningen med andre deler av tjenesteapparatet fungerte ikke tilfredsstillende, og ansvarsforholdene i reetableringsfasen (etter oppholdet på krisesentrene) var uavklart. En rapport utarbeidet av Nordlandsforskning og Likestillings-senteret KUN fem år seinere viste at flere av de ovennevnte utfordringene og svakhetene fortsatt gjaldt. Problemet med at mange barn på krisesentre opplevde avbrudd i skole- og barnehagegang, ble understreket i rapporten. I tillegg ble det pekt på andre grupper som ikke hadde et tilstrekkelig godt tilbud, som samisk befolkning og seksuelle minoriteter (Bliksvær et al., 2019).

Reetableringsfasen og kommunenes arbeid og oppfølging av brukere etter oppholdet på krisesentre var hovedtemaet i den rapporten som NORCE og NKVTS leverte til Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet i 2022 (Jahnsen et al., 2022). Rapporten peker på at det lovpålagte mandatet for å sikre kvalitet og tilgjengelighet over hele landet ikke var oppfylt. Finansieringen av krisesentrene er avhengig av kommunenes prioriteringer, det er ofte krisesentrene som er pådrivere i reetableringsarbeidet, og i deler av landet er store avstander til krisesentre en utfordring. I rapporten inngår brukerstudier med voksne og barn som har hatt opphold eller kontakt med krisesentre. Her fremgår det at hjelpen i reetableringsfasen oppleves som uoversiktlig og fragmentert av brukerne (Jahnsen et al., 2022).

Forskningsstudier om Covid-19-pandemiens innvirkninger på krisesentrenes virksomhet gjennomført ved NKVTS (Øverlien 2020; Bergman et al., 2021a, 2021b) pekte på at krisesentrene tilrettela sin virksomhet godt for å håndtere konsekvenser av pandemien. Samtidig synliggjorde koronakrisen underliggende problemer, som ressursmangler og utilstrekkelige rammebetingelser for en del av krisesentrene. Begrensninger i andre hjelpetiltak og samfunnet i øvrig hadde konsekvenser for krisesentrene og deres brukere.

I 2023 fikk Nordlandsforskning i oppdrag fra Barne- og familiedepartementet å lage en evaluering av Vold- og overgrepslinjen (VO-linjen) som siden 2019 har fungert som en landsdekkende hjelpelinje for personer utsatt for vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep. VO-linjen driftes av Krisesentersekretariatet sammen med Oslo Krisesenter og har også en chattetjeneste. Ifølge evalueringen fungerer VO-linjen godt, og den organisatoriske og faglige forankringen hos Krisesentersekretariatet og Oslo Krisesenter har styrkt begge organisasjonene (Langeland et al., 2023).

Også om denne oversikten av forskning og kartlegginger neppe er uttømmende, viser den at en betydelig del av forskningsrapportene og evalueringene er basert på myndighetenes behov for kunnskap om krisesentre, med tyngdepunkt på organisering, drift og krisesentrenes samarbeid og samordning med det øvrige hjelpelandskapet. Forskning og kartlegginger av krisesentervirksomhetens innhold, verdigrunnlag og arbeidsmiljøet på krisesentrene har det vært mer sparsomt med etter at krisesenterloven ble vedtatt. Vi savner også i stor grad empiriske studier i Norge som ser på krisesenterbevegelsens rolle i sivilsamfunnet (med unntak av noen studentoppgaver, se særlig Ahnfelt, 1987).⁴ Høsten 2024 utkom imidlertid kriminolog Solgunn Eidheims bok *Krisesentre for mishandlede kvinner på 1970- og 1980-tallet*, som ser på fremveksten av krisesentre i det første tiåret basert på intervjuer med aktivister og krisesentrenes egne arkiver (Eidheim, 2024). I antologien *Vold i nære relasjoner: et felt i bevegelse* (Skjørten et al., 2019) inngår flere artikler som belyser krisesentrenes og sivilsamfunnets rolle i utviklingen av voldsfeltet i Norge (se særlig Skjørten et al., 2019; Smette et al., 2019).

Siden 2015 har NKVTS samarbeidet med et kompetansesenter for voldsforebygging i Slovakia, med EØS-midler (Norway Grants). Samarbeidet ble fordypet i 2022–2024, i form av et bilateralt forskningsprosjekt om krisesentre og andre hjelpetiltak for voldsutsatte. Landstudiene ble gjennomført som selvstendige prosjekter, men med koordinering av tilnærminger og forskningsspørsmål. Til tross for forskjeller i institusjonelle systemer og krisesentertadisjoner identifiserte studien flere likheter mellom de to landene i voldsutsatte kvinners og barns situasjon, og i de intervensjoner og

4 Eksempler på slik forskning i andre land er McMillan (2007), Enander et al., (2013) og Brückner & Hagemann-White (2016).

støttemekanismer som tilbys dem (se Očenášová & Bergman, 2024). Foreliggende rapport er basert på den norske delen av nevnte samarbeidsprosjekt.

3. Formål og problemstillinger

Prosjektet er delt opp i tre delstudier som omhandler ulike gruppers opplevelser og erfaringer med tilbudet på krisesentre eller synspunkter på sentrenes betydning. Delstudie 1 fokuserer på barn, ungdommer og unge voksne sine erfaringer på krisesenter og er en oppfølging av NKVTS' tidligere undersøkinger fra 2007 og 2009 om barn og unges opphold på krisesentre (Jonassen 2008; Øverlien et al., 2009). Gjennom barns stemmer vil vi kunne beskrive utviklingen til barnetilbudet på krisesenter de siste årene. I tillegg vil prosjektet undersøke hvordan barn og unge opplever tilbudet på krisesenter, og hva som kan gjøres bedre eller annerledes for å skape en trygg og god opplevelse for barn og unge både under og etter krisesenteroppholdet.

Delstudie 2 setter søkelys på mødres og fedres situasjon etter samlivsbrudd og opphold på krisesentre, og deres erfaringer med fortsettelsesvold. Hovedmålet med studien er å få innsikt i hva slags erfaringer mødre og fedre har med fortsatt foreldresamarbeid rundt felles barn etter brudd fra en voldelig partner. Vi er spesielt interessert i hvordan det har vært for deltakerne å måtte samarbeide om felles barn i forbindelse med samvær eller delt omsorg. Vi ønsker å få innsikt i hvordan både krisesentrene selv, og utsatte mødre og fedre, opplevde samarbeidet og kontakten med ulike deler av hjelpeapparatet.

Delstudie 3 undersøker krisesentrenes samfunnsrolle i et historisk perspektiv og i nåtid. Formålet er å analysere relevant litteratur og dokumenter fra voldsfeltet, supplert med synspunkter fra fagpersoner og samfunnsaktører. Vi er interessert i krisesentrenes rolle i samfunnet og hvordan denne har endret over tid. Videre ønsker vi å få innsikt i hvordan samarbeidet fungerer mellom krisesentrene, myndighetene og andre deler av hjelpeapparatet, og om utfordringer og muligheter som krisesenterfeltet står overfor.

4. Metode og datamateriale

Dette prosjektet er delt opp i tre ulike delstudier. Ettersom den første og andre delstudien har brukt delvis samme informanter på tvers av studiene, redegjør vi samlet for metodevalg og datamateriale for disse to studiene. Delstudie 1 er todelt. Den kvalitative delen bygger på intervjuer med barn, ungdommer og unge voksne. Den kvantitative delen er basert på et spørreskjema fylt ut anonymt av kriesesenterledere og barnefaglige ansatte. Også delstudie 2 er todelt og består av én del med intervjuer med ansatte/ledere ved kriesesentre og én del med intervjuer av mødre og fedre som har vært i kontakt med et kriesesenter. De metoder og data som er brukt i den tredje delstudien beskriver vi i kap. 4.4.

4.1 Oversikt over datamateriale og rekruttering i delstudie 1 og 2

I tabellen nedenfor gir vi en oversikt av metode og informanter i delstudie 1 og 2.

Oversikt over datamateriale i delstudie 1 og 2

Metode	Informanter	Antall	Antall kriesesentre N = 42	Kjønn	
				Mann /gutt	Kvinne /jente
Spørreskjema ⁵	Ledere	37		37	
	Ansatte	39		39	
Intervju	Ansatte	15	12	0	15
	Mødre og fedre	10	4	3	7
	Barn, ungdommer og unge voksne	21	-----	3	18

For å rekruttere informanter til delstudie 1 og 2 etablerte prosjektgruppen tidlig kontakt med kriesesentre rundt om i landet. Våren 2023 ble det gjennomført en rekke digitale møter med ansatte på kriesesentre, hvor prosjektgruppen informerte om både intervjustudiene og den kvantitative spørreundersøkelsen. I etterkant av møtene, har forskerne hatt tett dialog med kontaktpersonene ved kriesesentrene. Kriesesentrene har videre bistått

⁵ Spørreundersøkelsen som ble besvart av ledere og ansatte ved kriesesentrene var anonym, og vi vet av den grunn ikke kjønn.

i rekrutteringen av informanter, ettersom vi ønsket å rekruttere ansatte med relevant kompetanse og erfaring til prosjektet. I tillegg har de bistått i rekrutteringen av barn, ungdommer og unge voksne, og dessuten mødre og fedre som har bodd, eller på annen måte vært i kontakt med, krisesenteret. Rekrutteringen av informanter til intervjustudiene har vært strategisk, i den forstand at utvelgelsen av deltakere til studiene har blitt gjort med utgangspunkt i hva vi som forskere forventet at de ville ha mulighet til å belyse av prosjektets problemstillinger basert sine erfaringer. Vi ønsket i tillegg en viss variasjon i utvalget, når det gjelder både brukergruppene ved krisesentrene (barn, ungdommer, unge voksne samt foreldre) og ansatte/ledere. På bakgrunn av dette har vi rekruttert informanter fra ulike deler av landet og fra krisesentre av ulik størrelse. Vi etterstrebet særlig variasjon blant brukergruppen foreldre på krisesentre og inkluderte derfor fedre. Det er stort aldersspenn både blant barn, ungdommer og unge voksne (5–23 år) og blant mødre og fedre (30–50 år).

4.2 Intervjustudier i delstudie 1 og 2

Delstudie 1: Barns erfaringer på krisesenter

I denne delstudien ble det rekruttert totalt 21 barn, ungdommer og unge voksne (3 gutter og 18 jenter) i alderen 5 til 23 år. Alle informantene hadde kommet i kontakt med krisesenteret enten som dagbruker eller som beboer. Dette innebar at ansatte ved krisesenteret hadde jevnlig kontakt med personen, og kunne formidle informasjon om prosjektet. Alderskriteriet for å delta i studien var 4 til 25 år. For unge voksne, i aldersgruppen 18 til 25 år, var kriteriet for deltakelse at de var enslige uten barn og at de var i kontakt med krisesenteret som følger av kjærestevold, tvangsekteskap eller menneskehandel (ROSA)⁶. For barna under 16 år, måtte deltakelse i prosjektet avklares med forelderen som var eller hadde vært på krisesenteret, mens de over 16 år kunne selv bestemme hvorvidt de ville delta eller ikke.

I rekrutteringsprosessen ble det utarbeidet informasjonsskriv som skulle kunne gis til aktuelle informanter under rekrutteringsprosessen. Det ble laget et visuelt informasjonsskriv tilrettelagt for barn og ungdommer, som gjennom bruk av bilder og korte setninger beskrev formålet med forskningsprosjektet. I tillegg ble det utarbeidet visuelle alternativer som hjelpemiddel til

6 ROSA er et nasjonalt hjelpetiltak og kompetansesenter mot menneskehandel. Tiltaket driftes av Krisesentersekretariatet og finansieres av Justis- og beredskapsdepartementet.

informasjonsskrivet, som videoer publisert på en lukket YouTube-kanal. Disse videoene ble produsert i samarbeid med ungdommer og formidlet hva deltakelse i forskningsprosjektet innebar rent praktisk for informantene på en alderstilpasset måte.

Tabell 1. Beskrivelse av utvalget i delstudie 1

Kjønn	Antall
Gutt	3
Jente	18
Total	21
Alder	Antall
5–7 år	5
8–12 år	7
13–17 år	2
17–25 år	7
Total	21

Totalt ble det rekruttert 21 barn, ungdommer og unge voksne til å delta i intervjustudien i delstudie 1 (3 gutter og 18 jenter i alderen 5–23 år). Barna som deltok i intervjuene, bodde eller hadde nylig bodd på ulike krisesentre på intervjutidspunktet. Enkelte av barna hadde hatt gjentatte opphold på ett eller flere krisesentre. Da intervjuene ble gjennomført hadde noen av barna bodd på krisesentre i et par uker, og andre i flere måneder. Samtlige av barna hadde opplevd vold i nære relasjoner, der volden for flere hadde pågått over mange år. Noen av barna hadde også selv blitt utsatt for vold fra sin(e) omsorgsperson(er).

Datainnsamlingen baserte seg på kvalitative intervjuer, i likhet med den tidligere studien om barns erfaringer på krisesenter (Øverlien et al., 2009). Det ble benyttet en semistrukturert intervjuguide basert på intervjuguiden fra den tidligere gjennomførte studien fra 2009 (Øverlien et al.), med enkelte modifikasjoner. Hovedvekten i intervjuene var ikke på volden informantene har opplevd i familien, men deres erfaringer som dagbruker eller beboer på krisesenteret. Alle intervjuene ble tatt opp ved hjelp av en kryptert diktafon. Ved situasjoner der fysisk møte ikke var mulig, ble intervjuet gjennomført digitalt ved bruk av tjenesten Confrere. Lydfilene ble slettet umiddelbart etter

at intervjuene ble transkribert og anonymisert. De transkriberte og anonymiserte intervjuene oppbevares hos NKVTS frem til 2034.

Delstudie 2: Mødre og fedre i kontakt med krisesenter

Mødre og fedre

I denne delen av prosjektet var vi som nevnt tidligere særlig interessert i mødre og fedres erfaring med foreldresamarbeid etter brudd med en voldelig partner. Under innledende møter og samtaler med krisesentre rundt om i landet, ble alle informert om denne delen av studien og kriterier for deltakelse. Blant kriteriene var blant annet at informantene måtte ha brutt med den voldelige partneren, og at de hadde felles barn med voldsutøver som fordret en form for foreldresamarbeid i etterkant av bruddet. Krisesentrene fikk tilsendt informasjonsskriv og beskrivelse av prosjektet på e-post. De ansatte bistod deretter videre i rekrutteringen av informanter som de hadde vært i kontakt med, enten gjennom opphold på krisesenteret eller som dagbrukere.

Intervjuene ble avtalt på to ulike måter. I enkelte tilfeller avtalte kontaktpersonen ved krisesenteret intervjuet direkte med den aktuelle informanten etter å ha delt ut informasjonsskriv og vedkommende hadde samtykket til å delta. I andre tilfeller ble forskerne informert om at en aktuell informant hadde samtykket til å delta, og vi fikk deretter kontaktinformasjon slik at vi kunne avtale direkte med vedkommende.

Datamaterialet er basert på kvalitative intervjuer med totalt syv mødre og tre fedre i aldersgruppen 30–50 år, som hadde vært i kontakt med eller hatt et opphold på krisesenter. Majoriteten hadde små barn på intervjutidspunktet i alderen 0–10 år. En av informantene hadde tenåringsbarn. To av mødrene og en av fedrene hadde minoritetsbakgrunn. Alle deltakerne hadde vært i et heterofilt parforhold, med unntak av en av mødrene som hadde vært i et likekjønnet forhold. Vår analyse i del IV baseres på mødrene og fedrenes egne erfaringer og opplevelser i etterkant av samlivsbrudd, når det gjelder både fortsettelsesvold og møter med hjelpeapparatet. Siden datamaterialet i denne delen av studien består av totalt 10 mødre og fedre, kan våre funn derfor ikke generaliseres til å gjelde alle mødre og fedre i liknende situasjon.

Det ble benyttet en semistrukturert intervjuguide i alle intervjuene. Intervjuene ble gjennomført ansikt til ansikt, over telefon eller ved bruk av

tjenesten Confrere, og alle intervjuene varte i om lag 1,5–2 timer. Intervjuene ble tatt opp ved bruk av en ekstern båndopptaker, og oppbevart i henhold til personvernmessige hensyn, og videre transkribert og anonymisert.

Ansatte på krisesentre

I denne delen av studien ønsket vi å se nærmere på krisesentrenes erfaring og opplevelse av foreldresamarbeid mellom utsatt og utøver i etterkant av brudd. Studien med ansatte på krisesentre ble gjennomført ved hjelp av kvalitative intervjuer, hvor vi benyttet oss av en semistrukturert intervjuguide. Dette var nyttig, ettersom de ulike krisesentrene hadde varierende og ulik erfaring med tematikken. Totalt ble det intervjuet ansatte (inkludert noen ledere) fra tolv ulike krisesentre i landet, av ulik størrelse og geografisk spredning. Det ble gjennomført ti individuelle intervjuer og to gruppeintervjuer. Totalt deltok 15 informanter i intervjustudien. Intervjuene varte om lag én til to timer. Alle, med unntak av ett intervju, ble gjennomført på telefon eller via Teams. Intervjuene ble tatt opp på en ekstern båndopptaker, oppbevart i henhold til personvernmessige hensyn og transkribert og anonymisert.

Analyse i intervjustudiene

Intervjuene ble i delstudie 1 og 2 analysert med bruk av Clarke og Brauns sekstrinns tematiske analyse (Guest et al., 2011). Dataene ble sortert og analysert med bruk av NVivo, et elektronisk verktøy for arbeid med kvalitative data. Samtidig med at analysen utviklet seg, ble det mulig å sette søkelys på de temaene barna, de ansatte og foreldrene selv trakk frem. Da intervjuene ble transkribert, var målet å følge dataene nøye, og å respektere informantenes historier og ikke skrive dem om, utelate eller omstrukturere dem. Dette gir leseren innsikt i selve intervjusituasjonen og anledning til å foreta alternative tolkninger.

4.3 Kvantitativ undersøkelse med ledere og barnefaglige ansatte ved krisesentrene

Som del av prosjektet og oppfølging av tidligere studie i 2009 (Øverlien et al.), ble det utarbeidet en kvantitativ spørreundersøkelse med krisesenterledere og barnefaglig ansatte ved sentrene. Spørreskjemaet til krisesenterlederne (Del 1) bestod av 38 spørsmål som handler om temaer knyttet til det overordnede arbeidet med barn på krisesenter og samarbeid med instanser i tillegg til spørsmål knyttet til tilbudet for mødre og fedre. Spørreskjemaet til barnefaglige ansatte (Del 2) ble besvart av ansatte som jobber med barn ved krise-

sentrene, og bestod av 20 spørsmål som omhandlet temaer knyttet til deres direkte arbeid med barn på krisesenteret og ulike samarbeidsinstanser. Totalt deltok 39 av 42 krisesentre rundt om i landet i spørreundersøkelsen, fordelt på 37 ledere og 39 barnefaglige ansatte. Resultatene fra spørreundersøkelsen ble analysert deskriptivt med formål om å gi et overblikk over datamaterialet.

4.4 Delstudie 3: Krisesentrenes samfunnsrolle

I delstudien om krisesentrenes samfunnsrolle har vi tatt i bruk flere ulike typer av data. Disse består av kvalitative ekspertintervjuer, dokument- og policy-analyse og deskriptiv krisesenterstatistikk. Studien bygger både på primærdata som vi selv har samlet inn, og på allerede foreliggende datakilder, som forskningsdata fra andre relevante prosjekter.

Vi intervjuet totalt 15 personer (14 kvinner og én mann). Informantgruppen består både av profesjonelle aktører fra ulike områder og av aktivister med bakgrunn i frivillige organisasjoner i sivilsamfunnet. Fem av de intervjuede var (eller hadde vært) ledere/ansatte på et krisesenter, seks hadde bakgrunn i en organisasjon, stiftelse eller kompetansesenter (disse inkluderte personer som hadde vært ansatt eller frivillige i krisesenter), og fire personer hadde enten vært ansatt eller jobbet fortsatt innenfor offentlig forvaltning. Noen av de intervjuede hadde i løpet av sin karriere erfaringer fra flere sektorer, og vi har klassifisert dem ut fra deres nåværende eller siste rolle i arbeids- eller organisasjonslivet. To av de intervjuede hadde også egen forskningserfaring fra voldsfeltet.

Utvelgelsen av informanter var strategisk, i den forstand at vi valgte ut informantene ut fra en faglig vurdering basert på hva vi forventet at de kunne tilføre undersøkelsen av relevant og interessant informasjon. Vi ønsket en viss variasjon blant intervjupersonene, i og med at vi ønsket å identifisere ulike erfaringer, oppfatninger og synspunkter om voldstematikken og om krisesentrenes virksomhet. Intervjuene hadde en varighet på i snitt én time, og med ett unntak ble intervjuene gjennomført ansikt-til-ansikt, enten på intervju-personens arbeidsplass (11), på NKVTS (2) eller i en videosamtale på Teams (1). Vi hadde to gruppeintervjuer (med to personer i begge gruppene), mens resten av intervjuene var med én informant. Én av de intervjuede ønsket å gi sine intervjuvar skriftlig.

Intervjuene ble gjennomført høsten 2023 og våren 2024, og tok utgangspunkt i forhåndsdefinerte temaer som var utviklet på bakgrunn av vår for-forståelse som forskere med gode innsikter i voldsfeltet og krisesentrenes virksomhet og dessuten med innledende litteratur- og dokumentstudier. En semi-strukturert intervjuguide ble brukt som utgangspunkt og støtte for intervjuene. Denne var basert på våre forskningsspørsmål og omfattet følgende overordnede temaer: 1) Krisesentrenes rolle og funksjon på voldsfeltet i Norge (i dag / historisk; forandringer over tid); 2) Samarbeidet mellom krisesentre og andre deler av hjelpe- og støtteapparatet for voldsutsatte; 3) Utfordringer og muligheter for krisesentrene fremover.

I tillegg til intervjudata, har vi basert våre analyser på ulike typer skriftlig materiale, som omfattet både historiske og aktuelle kilder, blant annet tidligere forskning på kartlegginger og evalueringer av krisesentre, sentrale styrings- og strategidokumenter; krisesenterloven og skriftlige høringsvar til lovforslaget. I tillegg har vi brukt den krisesenterstatistikk som er tilgjengelig på Bufdirs nettsider (bufdir.no). Denne statistikken innhentes årlig fra krisesentrene, og belyser hvordan krisesentertilbudet og -tjenestene er utformet, og viser sentrale utviklingstrekk i krisesentrene og hos brukerne.

Intervjuene ble analysert ved hjelp av kvalitativ, tematisk innholdsanalyse (Thagaard, 2018). Vi lyttet og leste gjennom intervjuene flere ganger, komprimerte dem skriftlig, og deretter kodet vi de datasegment vi fant relevante i for forskningsspørsmålene. Etter kodingen ble materialet organisert i temaer og undertemaer, som ble sammenliknet med det totale datasettet i slutten av analysen. Endelig identifiserte vi seks hovedtemaer, som sammenfatter overordnede tendenser og utviklingstrekk i krisesentrenes utvikling og samfunnsbetydning. Disse redegjøres for i del V.

Analysen av data bygger på en kombinasjon av «nærlesing» og tematisk systematisering. Gjennom nærlesingen ønsket vi å lære mer om hvordan ulike aktører/institusjoner beskriver, forstår og forklarer sine erfaringer fra voldsfeltet og fra krisesentrenes virksomhet. Samtidig var formålet å følge tematiske spor basert på en forforståelse av feltet og litteraturstudier, men der vi så et behov for å innhente mer informasjon gjennom intervjuer. Det skriftlige materialet bidro til å belyse problemstillingene på et mer analytisk og overordnet plan, for eksempel om likheter, forskjeller og variasjon i problemforståelsen mellom ulike aktører på voldsfeltet. I analysen av data

hadde vi et deduktivt utgangspunkt basert på vår forforståelse av tematikken og litteraturen på området. Samtidig ønsket vi å være åpen for potensielt nye temaer og nyanser som kom opp i intervjuene. Analysen kombinerte dermed både deduktive og induktive elementer.

4.5 Forskningsetiske hensyn i prosjektet

Som forskere har vi strenge etiske retningslinjer som vi er forpliktet til å følge. De tre delstudiene er tilrådd av Kunnskapssektorens tjenesteleverandør (SIKT) og følger forskningsetiske råd gitt av Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH), samt retningslinjer som gjelder ved NKVTS for forskning på sensitive data. Innsamling og behandling av data har blitt gjennomført i tråd med anbefalinger av nevnte instanser. I tillegg ble det gjennomført en DPIA for delstudie 1 og 2. I delstudie 3 vurderte SIKT at behandlingen av personvern ikke medførte en høy risiko for at de registrertes rettigheter og friheter ikke ivaretas. Alle som har deltatt i prosjektet har fått et informasjonsskriv, som beskriver prosjektets formål, hva det innebærer å delta i studien samt gir opplysninger om personvern, databehandling og rettigheter. Informantene har gitt informert samtykke for å delta i prosjektet. I delstudie 1 om barn, ungdommer og unge voksne på krisesenter ga den ene forelderen samtykke for barn under 16 år (de som var eldre, kunne gi eget samtykke). Ifølge SIKT var samfunnsnyttene av forskningen såpass stor, at det var tilstrekkelig med bare en forelders samtykke.

I delstudie 1 fikk deltakerne selv velge hvilken type intervju de foretrakk. Disse ble beskrevet i et alderstilpasset informasjonsskriv, i tillegg til visuelt på video. Deltakerne kunne velge mellom fire typer intervjuer:

- **Bilde og samtale:** Samtaler rundt bilder barna har tatt med mobil. Barna tar bilder av ting som har vært viktige for dem i perioden på krisesenteret eller etterpå.
- **Tur, samtale, bilder:** Med dette menes "walking interviews."
- **Tegning og samtale:** Dette innebar at barna lager tegninger, etterfulgt av samtaler om tegningene.
- **Samtale:** Semistrukturerte intervjuer basert på intervjuguide.

Hensikten med dette var å redusere noen av utfordringene knyttet til makt og autoritet i voksen-barn-relasjoner som kan oppstå i slike forskningsintervjuer. Voksne representerer autoritetsfigurer for barn, og dette kan hindre dem i å

uttrykke sine meninger og tanker fritt under et intervju. Maktforhold kan også påvirke relasjonen mellom voksne og barn, og det kan ha en effekt på hvor komfortable barn føler seg med å åpent diskutere tankene sine med forskere. Medvirkning i forskningsintervjuet kan gi barn en form for styrke (*empowerment*). Derfor valgte vi å styrke denne gruppen deltakere i forskningsintervjuet ved å benytte intervjumetoder som ga dem ledelse i intervjusituasjonen.

Vi har behandlet data fra intervjustudien i tråd med tilrådingen fra SIKT. Opp- tak av intervjuer har blitt oppbevart på kryptert minnepinne. Etter transkri- bering og anonymisering ble opptakene slettet. I rapporten er informantene anonymisert, dvs. vi bruker verken navn på enkeltpersoner, deres organisa- sjoner eller arbeidssted, eller andre kjennetegn som kan føre til gjenkjennelse av informanter.

5. Rapportens oppbygging

Rapporten er delt inn i seks hovedbolker:

I del I har vi redegjort for prosjektets bakgrunn, gitt en oversikt av relevant tidligere forskning og beskrevet formål og problemstillinger for prosjektet. Her har vi også presentert og diskutert de metodologiske fremgangsmåtene og forskningsetiske prinsippene vi har fulgt i de tre empiriske delstudiene i prosjektet.

I del II har vi gitt en kort oversikt av sentrale utviklingstrekk i etableringen og fremveksten av krisesentre i Norge og av krisesentertilbudet i dag basert på relevante tall fra den siste krisesenterstatistikken (2023).

Del III–V består av de tre delstudiene i prosjektet: 1) Barn, ungdommer og unge voksne på krisesentre; 2) Foreldresamarbeid og fortsettelsesvold; 3) Krisesentrenes samfunnsrolle. Her beskriver vi hvordan vi gjennomførte studiene, og vi redegjør for og drøfter de viktigste funnene fra disse studier. De tre studiene kan i hovedsak ses som selvstendige deler.

I del VI oppsummerer vi funn fra delstudiene og gir våre avsluttende betraktninger.

II Krisesentre i Norge

(Forfatter: Solveig Bergman)

1. Etablering, fremvekst og konsolidering

I denne delen gir vi en oversikt av de viktigste utviklingstrekkene for krisesentre i Norge fra etableringen av de første krisesentergruppene i andre halvparten av 1970-tallet til en konsolidering av aktivitetene som en del av det offentlige hjelpeapparatet, og lovfestingen av krisesentertilbudet i 2009.⁷ En mer detaljert analyse av utviklingen og om krisesentrenes samfunnsrolle er formål med del V.

1.1 Oppbyggingsfasen: grasrotbasert kvinneaktivisme (ca. 1976–1985)

Allerede i 1930-årene krevde arbeiderkvinnebevegelsen i Norge beskyttelse for kvinner og barn som var utsatt for mishandling i hjemmet. Dette var et viktig spørsmål i avholdsbevegelsens kamp mot alkoholmisbruk og sosial nød (Ahnfelt, 1987; Eidslott, 2019, s. 21). Deretter ble temaet «vold mot kvinner» skjult og tabuisert, og ble synliggjort først av den nye kvinnebevegelsen som vokste frem i Norge og de fleste andre vestlige land fra 1970- og 1980-tallet. Kvinnebevegelsen gjorde kampen mot vold til et offentlig anliggende, og vold mot kvinner ble etter hvert anerkjent som et samfunnsproblem.

De første krisesentrene ble etablert i England i begynnelsen av 1970-årene. Under FNs internasjonale kvinneår, i 1975, viste den norske juristen Tove Stang Dahl (seinere professor i kvinneverett ved Universitetet i Oslo) til britiske Erin Pizzey's banebrytende bok om kvinnemishandling fra 1974, *Scream Quietly*. Dahl fremhevet at også norske kvinner var utsatt for vold i ekteskapet, men at det var vanskelig å gripe inn i «privatlivets fred» og hjelpe dem. For øvrig ble kvinnemishandling på dette tidspunktet ikke særlig mye diskutert i Norge, og også i den nye kvinnebevegelsen var det andre temaer som var mer fremtredende. Det internasjonale «tribunalet om forbrytelser mot kvinner»

⁷ Diskusjonen og analysen i denne delen bygger delvis på og er inspirert av blant andre Stefansen (2006), Laugerud (2014), Smette et al. (2019) og Skjørten et al. (2019).

i Brussel i 1976 bidro til å løfte kvinnemishandling til et politisk viktig spørsmål i mange land, så også i Norge. En gruppe unge norske aktivister som hadde deltatt i tribunalet, etablerte etter hjemkomsten en krisesentergruppe i Oslo. I februar 1977 startet gruppen en krisetelefon for voldsutsatte kvinner, den første av sitt slag i Norden, og i mai 1978 åpnet de et krisesenter som tilbydde husly og hjelp for mishandlede og voldtatte kvinner (Ahnfelt, 1987; Erichsen, 2017; Eidslott, 2019, s. 58).

Dette var starten på en landsomfattende krisesenterbevegelse i Norge (Skjørten et al., 2019, s. 15). Krisesentre ble raskt etablert over hele landet som tilfluktssteder for kvinner og deres barn som rømte fra vold i hjemmet. Bevegelsen spredte seg raskt, også fordi kvinneorganisasjoner i hele landet rekrutterte aktivister bredt til krisesentervirksomheten. Blant disse fantes et mangfold av kvinner i ulike aldre og med forskjellig bakgrunn. I perioden 1980–1985 ble det åpnet mellom fem og syv krisesentre hvert år, ofte med støtte fra lokale og statlige myndigheter. I løpet av et par år hadde det kommet nærmere 50 krisesentre og krisetelefoner i Norge (Eidslott 2019, s. 94; Erichsen, 2017).

Fra begynnelsen har krisesentrene tilbudt midlertidig innkvartering til «beboere», og dessuten støtte og hjelp til «dagbrukere» som ikke bor på krisesenteret. Frivillige sto for driften, og i oppstartsfasen var formell kompetanse ikke et krav. Erfaringskunnskap og et ideal om likhet og kvinnesolidaritet («kvinner hjelper kvinner»), idealisme og aktivisme var lenge kjerneprinsipper i krisesenterbevegelsen. «Hjelp til selvhjelp» som arbeidsmetode har helt siden starten vært sterk ved krisesentrene, med mål om å «myndiggjøre» kvinner (*empowerment*). Skillet mellom kvinner som bodde på senteret og frivillige som jobbet der skulle fjernes, arbeidsoppgavene og funksjonene gikk på rundgang, og allmøter ble innført som øverste beslutningsorgan. På dette tidspunktet var de fleste krisesentre private stiftelser eller frivillige organisasjoner, med en ikke-hierarkisk og flat organisasjonsstruktur (Ahnfelt, 1987).

Et viktig mål for den norske krisesenterbevegelsen fra starten av var å få offentlig finansiering til virksomheten ettersom man mente at myndighetene har et ansvar for å bekjempe volden. Dette skiller den norske bevegelsen fra flere andre land i denne fasen, der krisesentrene ikke ønsket offentlige midler av redsel for at avhengighet av staten ville ramme deres ideologiske forankring (Laugerud, 2014). Den norske bevegelsen var bevisst på denne

risikoen og krevde full kontroll over virksomheten og autonomi fra offentlige myndigheter. Man ønsket å operere med offentlig støtte, men på egne premisser (Erichsen, 2017).

Offentlig anerkjennelse og økonomiske midler kom forholdsvis raskt på plass. Den første statlige finansieringsordningen ble lagt frem i 1982 og innebar at krisesentrene fikk midler fra både stat og kommune. Statens bidrag ble utløst av det kommunale bidraget og utgjorde 50 prosent av den totale bevilgningen. Fra 2003 økte statens andel til 80 prosent (Jonassen, 1987; Jonassen & Stefansen, 2003; Laugerud, 2014). Ett år etter at finansieringsordningen var innført, ble det første policydokumentet om vold mot kvinner utarbeidet av en interdepartemental arbeidsgruppe i 1983 (Sosialdepartementet m.fl., 1983). Handlingsprogrammet «Tiltak mot kvinnemishandling» var sterkt influert av krisesenterbevegelsens oppfatninger, det vil si at volden ble definert som et kjønns- og maktproblem (Skjørten, 2004). Både finansieringsordningen og handlingsprogrammet kan ses som myndighetenes «endelige aksept av kvinnemishandling som et offentlig ansvarsområde» (Laugerud, 2014, s. 290).

1.2 Konsolideringsfasen: institusjonalisering, profesjonalisering og fremvekst av vold som politikkfelt (ca. 1985–2010)

Fra midten av 1980-tallet begynte en tid preget av en konsolidering av krisesentrene og en utvikling i retning mot mer profesjonalisering og en gradvis institusjonalisering av sentrene i velferdsstatens tjenesteapparat og politikkutvikling. Nedenfor vil vi drøfte hvordan de organisatoriske endringene og profesjonaliseringen innvirket på krisesentrenes utvikling. Deretter vil vi se nærmere på fremveksten av vold i nære relasjoner som et sektorovergripende politikkfelt i Norge i den samme perioden.

Profesjonalisering og organisatoriske endringer

Etter oppstartsfasen gjennomgikk krisesentrene tydelige endringer som innvirket på deres interne struktur, arbeidsmåter og samarbeid med andre hjelpetiltak. Idealene i pionerfasen om søsterskap, «likemannsarbeid» og erfaringskunnskap ble utfordret av krav om faglige kvalifikasjoner, kompetanseheving og mer profesjonaliserte organisasjons- og arbeidsformer (Jonassen & Stefansen, 2003; Stefansen, 2006). Det tidligere tyngdepunktet på samfunnsmessig endring og kvinnepolitisk arbeid ble etter hvert mindre tydelig, og den feministiske ideologien ble nedtonet. Ved flere sentre ble den flate organisasjonsstrukturen gradvis erstattet med en mer hierarkisk struktur,

allmøtet som øverste besluttsende organ ble erstattet med et styre, ofte med eksterne representanter, og en daglig leder fikk ansvar for driften og det faglige arbeidet (Ahnfelt, 1987).

Den første kartleggingen av krisesentrenes organisering og drift ble gjennomført av Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress i 1987, altså om lag ti år etter at det første krisesenteret hadde blitt etablert (Jonassen, 1989). På dette tidspunktet fulgte mer enn halvparten av krisesentrene (26 av 46) den opprinnelige flate strukturen, mens 13 sentre hadde innført en mer hierarkisk oppbygging og 7 sentre hadde en blandingsstruktur. En ny kartlegging i 2001, det vil si 16 år senere, viser at litt over halvparten av krisesentrene tillemptet en hierarkisk organisasjonsmodell, mens de øvrige i større eller mindre grad fulgte den opprinnelige ikke-hierarkiske krisesentermodellen eller befant seg i et grenseland mellom de to hovedkategoriene. Frivillighetens rolle på krisesentrene hadde blitt sterkt redusert, ordinære ansettelsesforhold hadde blitt vanligere, og de ansatte hadde fått større stillingsbrøker. Men i 2002 hadde fortsatt kun en tredjedel av medarbeiderne ordinær arbeidstilknytning (Jonassen & Stefansen, 2003).

Endringene hadde bakgrunn i forhold både utenfor og innenfor krisesentrene (se Stefansen, 2006; Laugerud, 2009). For å oppnå større legitimitet hos myndigheter og andre samarbeidsparter utviklet mange krisesentre mer byråkratiske arbeidsmåter. Likevel pekte ingenting på at myndighetene skulle ha lagt frem eksplisitte krav om dette eller forutsatt endring i virksomhetens innhold. Krisesentrenes autonomi var noe som staten hadde respektert, og det er usikkert om myndighetene ønsket å styre virksomheten ved krisesentrene direkte. Derimot kan krisesenterlederne ha følt et indirekte press om organisatoriske endringer og mer byråkratiske arbeidsmåter for å få et godt samarbeid med lokale og statlige myndigheter. I første omgang var det likevel en rekke interne faktorer som innvirket på endringsprosessene ved krisesentrene. Mens krisesenteraktivister med lang fartstid opplevde flat struktur som en viktig del av identiteten for krisesentre som et feministisk prosjekt, kunne særlig nyansatte oppleve en slik struktur som krevende og upraktisk, med uklare ansvars- og rapporteringslinjer og altfor hyppige allmøter. Ideologien kunne være vanskelig å omsette i praksis. Etter hvert som brukergruppen ble mer sammensatt, oppsto et behov for mer faglig kunnskap om vold og voldens konsekvenser, og noen krisesentre begynte å ansette fagutdannet personal. Barnas behov ble mer vektlagt enn tidligere, og flere

krisesentre opprettet egne barnefaglige stillinger (Laugerud, 2009; Stefansen, 2006).

Kjernevirksomheten på sentrene var fortsatt rettet mot praktisk bistand og «peer help», men psykososial oppfølging og behandlingsrettede tiltak ble med tiden vektlagt mer. Disse krevde kompetanseheving og målrettet oppfølging av brukerne (Stefansen, 2006). I oppstartsfasen var krisesentrene ikke interessert i behandling av voldsutsatte kvinner eller individualpsykologi. Dette endret seg seinere, delvis som en følge av nye trender innenfor psykologifaget, men også fordi man ble bevisst på at flere av de kvinnene som kom til krisesentrene, hadde sammensatte behov. Fra 1990-tallet ble traumperspektiver introdusert på krisesentrene, og den tidligere motstanden mot psykologiske teorier avtok (om liknende utvikling internasjonalt, se Fleck-Henderson, 2017).

Etter hvert ble de organisatoriske og politisk-ideologiske endringene gjenstand for interne, ofte heftige diskusjoner. Det at de fleste sentre etter hvert gikk vekk fra den flate strukturen, med større innslag av profesjonalisering og hierarkisk struktur, betydde ikke at alle i krisesenterbevegelsen var like positive til endringene. Flere sentre opplevde arbeidsmiljøutfordringer, noe som var tyngdepunktet i en undersøkelse av Laugerud (2009). På tidspunktet for hennes studie hadde de aller fleste krisesentrene en mer eller mindre hierarkisk oppbygging. Halvparten hadde utelukkende fast ansatte medarbeidere, resten en kombinasjon av fast ansatte og frivillige. Undersøkelsen viste at begge typene av krisesentre opplevde arbeidsmiljøproblemer. Flere krisesentre hadde et ambivalent forhold til den flate strukturen. Mange syntes den var upraktisk, lite fleksibel og tidkrevende, mens andre krisesentre ville i det lengste bevare den opprinnelige ikke-hierarkiske organiseringen, eventuelt med tilpassinger. Det fantes også krisesentre som opplevde at maktforskjellene mellom kvinner som jobbet på krisesentrene og brukerne økte som en følge av profesjonaliseringen. Likhetstankegangen, der alle kvinner ses som en homogen gruppe, ble på denne tid også utfordret av endringene i brukersammensetningen, i og med at flere kvinner med etnisk minoritetsbakgrunn kom til sentrene (Laugerud, 2009).

Stefansen (2006) påpeker at kartleggingen viste at mange voldsutsatte kvinner satte pris på positive sider med profesjonaliseringen, som bedre faglig opplæring hos de ansatte, at kvinnene hadde færre hjelpere å forholde seg til,

at barna fikk bedre tilrettelagte tilbud, og at samarbeidet mellom krisesentre og andre hjelpeinstanser økte og ble mer formalisert. Flere ansatte fremhevet at de verdsatte tryggere ansettelsesforhold og tydeligere ansvars- og oppgavefordeling.

Mot sluttet av denne perioden hadde flesteparten av krisesentrene endret struktur og virkemåte i retning av økt profesjonalisering og hierarkisk oppbygging, selv om flere av dem opprettholdt forbindelsen til krisesenterbevegelsen og ønsket å holde fast på noe av den opprinnelige tanken om søstersolidaritet, personlig engasjement og idealisme. I denne fasen var det en bred enighet om at det er kvinner og deres barn som er målgruppen. Noen sentre hadde åpnet for menn, mens andre forholdt seg negativt eller skeptisk til dette (Skogøy, 2009). Blant krisesentrene fantes ulike syn på om volden skulle forstås ut fra et kjønnsperspektiv eller et familieperspektiv. Andre temaer som delte krisesentrene, var den påbegynte prosessen i retning av en institusjonalisering av krisesentrene som en mer integrert del av det kommunale hjelpeapparatet. Som Laugerud konstaterte i 2009 (s. 64): «Krisesentrene er i endring og denne utviklingen ser ut til å fortsette. Dette er en påbegynt prosess som ikke blir ansett som like velkommen hos alle medarbeidere på krisesentrene.»

Et politikfelt vokser frem

Fra begynnelsen av 1990-tallet fikk krisesenteraktivistene stadig mer støtte for sine krav om at myndighetene måtte ta ansvar for hjelpen til de voldsutsatte. Vold mot kvinner og vold i nære relasjoner ble raskt et etablert politikkområde i Norge. Et viktig uttrykk for dette var regjeringens handlingsplaner mot vold. Det første handlingsprogrammet (1983) ble etterfulgt av jevnlig nasjonale handlingsplaner fra 2000. Disse omfattet tiltak for kompetanseutvikling, samarbeid mellom tjenestene, forebygging, bistand og behandling. Wenche Jonassen (2013) påpeker i sin analyse av handlingsplanene i perioden frem til lovfestingen av krisesentertilbudet at krisesentrene i samtlige planer ble omtalt som det mest sentrale hjelpetilbudet for voldsutsatte kvinner.

Det at myndighetene raskt kom på banen for å bekjempe volden, hadde ifølge Jonassen (2013) forbindelse med at Norge var foregangsland i likestillings- og velferdspolitik, og at det derfor også fantes økonomisk vilje til å gi midler til voldsforebygging og -håndtering. Norge utmerket seg også på den brede tverrpolitiske enigheten. Samtlige politiske partier støttet etableringen av

krisesentre og hadde kvinnegrupper som var engasjert i temaet. Noen kvinner som arbeidet i politikk og forvaltning, meldte seg som frivillige vakter ved krisesentrene. Jonassen (2013, s. 55) noterer at det var «i mange tilfeller kort vei fra aktivistene til embetsverket og bevilgende myndigheter».

Krisesentrene fungerte frem til 1990-tallet som pådrivere for voldspolitikken fra sivilsamfunnets side, men ble gradvis snarere deltakere i et politikkfelt som myndighetene hadde regi over (Smette et al., 2019). Stortingsmeldingen om vold i nære relasjoner (Justis- og beredskapsdepartementet, 2012) fastslo at voldsfeltet hadde blitt institusjonalisert, men at frivillige organisasjoner har en viktig rolle i og med at de supplerer det offentlige hjelpetilbudet.

2. Lovfesting av krisesentertilbudet

Gjennom krisesenterloven, som trådte i kraft 1.1.2010, fikk kommunene ansvar for å ha et krisesentertilbud til alle sine innbyggere – kvinner, menn og barn. Forholdet mellom krisesentrene og offentlige myndigheter ble dermed endret. Krisesenterloven ble en milepæl for garantert finansiering av driften av krisesentre via kommunale budsjetter. Dermed ble det økonomiske ansvaret for krisesentertilbudet overført til kommunene med formål om å sikre mer forutsigbar finansiering. De statlige tilskuddene ble innlemmet i kommunale rammebudsjetter. Statsforvalterne fører tilsyn med kommunenes etterlevelse av lovverket og har som oppgave å sikre likeverdig tilgang til krisesentertilbud for dem som er rammet av vold i nære relasjoner. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet gir føringer rettet til krisesentrene, for eksempel i form av faglige veiledere.

Kommunene kan organisere krisesentertilbudet på ulike måter. De kan velge å støtte eksisterende krisesentre gjennom å kjøpe tjenester fra disse, opprette nye tilbud eller integrere krisesentertilbudet med andre offentlige hjelpetilbud. Kommunen kan velge å drive virksomheten i samarbeid med andre kommuner gjennom et interkommunalt samarbeid eller et vertskommunesamarbeid. I mange kommuner inngikk man avtaler med eksisterende krisesentre, det vil si at den strukturen som ble etablert gjennom private initiativ fra slutten av 1970-tallet, ble videreført innenfor nye rammer.

Samme år som krisesenterloven ble vedtatt (2009), var nesten 60 prosent av krisesentrene drevet og eid enten av en stiftelse eller av en privat/frivillig

organisasjon, mens resten var drevet av kommuner eller var interkommunale enheter (Bliksvær et al., 2019). Etter vedtaket av krisesenterloven har flere krisesentre blitt innlemmet i kommunale enheter. I dag drives nesten 70 prosent av krisesentrene av kommuner eller interkommunale organisasjoner, og resten av private stiftelser eller frivillige organisasjoner (Bliksvær et al., 2019). Det er imidlertid viktig å merke seg at en «kommunalisering» ikke i seg selv var et mål for lovgiverne, snarere var planen å sikre videreføring av eksisterende krisesentertilbud (Jahnsen et al., 2022).

Kommunene har ansvar for å sikre at krisesentertilbudet oppfyller de krav som loven stiller, inklusive at tilbudet har god kvalitet. Dette betyr at de ansatte skal ha kompetanse til å ivareta brukernes behov. Tilbudet skal, så langt som mulig, tilrettelegges for å ivareta brukernes individuelle behov. Krisesenterloven pålegger kommunene å sørge for at alle voldsutsatte som søker hjelp, tilbys helhetlig oppfølging gjennom koordinerte tiltak og tverretattlig samarbeid. Regjeringen har anbefalt kommunene å utvikle lokale handlingsplaner for å støtte utsatte for vold og overgrep, med sikte på å institusjonalisere innsatsen mot vold i nære relasjoner lokalt, men mindre enn halvparten av kommunene har fulgt denne anbefalingen (Sandmoe et al., 2021).

3. Krisesentertilbudet i dag

Etter ratifisering av Istanbulkonvensjonen i 2017 er Norge forpliktet til å iverksette nødvendige tiltak for å opprette et tilstrekkelig antall krisesentre som er lett tilgjengelige for brukerne. Per i dag er det 43 krisesentre fordelt over hele Norge, mange av disse dekker flere kommuner. Norge er et av svært få land i Europa som oppfyller Istanbulkonvensjonens krav til krisesentertilbud (Bliksvær et al., 2019).

Ifølge den siste krisesenterstatistikken (2023) bodde 2193 voksne og 1514 barn på et krisesenter i minst én natt.⁸ Av de voksne beboerne var 89 prosent kvinner. Det gjennomsnittlige oppholdet på krisesenter var 26 netter. Over 3358 personer benyttet seg av dagtilbudet på krisesentrene, 91 prosent av dem var kvinner. Omtrent 40 prosent av voksne beboere hadde minst ett barn

⁸ All statistisk informasjon det refereres til, er basert på den årlige krisesenterstatistikken som utgis av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (bufdir.no).

med seg, og 95 prosent av barna kom med sin mor til krisesenteret. Av beboerne hadde i 2023 om lag 62 prosent innvandrerbakgrunn. Av dagbrukerne var tilsvarende andel 43 prosent. Det store flertallet av voksne krisesenterbrukere oppgir partner (nåværende eller tidligere ektefelle eller samboer) som voldsutøver. Av barna oppga ni av ti at voldsutøver var deres far eller stefar. Om lag 80 prosent av beboerne på krisesentre rapporterer at partnervold var den viktigste voldsformen de har blitt utsatt for.

Brukerne har sammensatte behov og trenger beskyttelse og hjelp, men også råd, psykososial oppfølging og veiledning for livet etterpå. Krisesentrene tilbyr et beskyttet og bemannet botilbud til voldsutsatte og deres barn med akutt behov for midlertidig beskyttelse. Tilbudet er tilgjengelig 24/7 og et gratis lavterskeltilbud; timeavtale eller henvisning trengs ikke. I tillegg har krisesentrene et dagtilbud med mulighet for samtaler, rådgivning og oppfølging, og en døgnåpen telefonlinje /døgnvakt på telefon. Krisesentrene skal også gi oppfølging i en reetableringsfase, i samarbeid med andre hjelpeinstanser. Av ytterligere oppgaver kan nevnes forebyggings- og informasjonsarbeid, og varsling ved behov (Krisesenterlova, 2009; Bufdir, 2015; Smaadahl, 2014).

* * *

I de følgende tre delene presenteres de empiriske studiene vi har gjennomført: Del III omhandler barn, ungdommer og unge voksne på krisesenter, mens del IV drøfter foreldresamarbeid og fortsettelsesvold både under og etter opphold på krisesenter. I del V har vi søkelys på krisesentrenes samfunnsrolle, både i et historisk perspektiv og i dag.

III Barn, ungdommer og unge voksne på krisesentre

(Forfattere: Linda Holen Moen, Sabreen Selvik og Carolina Øverlien)

1. Innledning

I over 40 år har barn søkt tilflukt på krisesentrene med sin mor, og i de siste 14 år også med sin far. I dag vet vi at disse barna er i risiko for å utvikle psykiske- og somatiske lidelser fra tidlig ungdomsalder knyttet til vansker med atferd, emosjoner og sosial samhandling, noe som igjen kan føre til lavere tilfredshet i livet og lavere skolenærvær. Vold og overgrep skjer sjelden isolert. De som er utsatt for en form for vold eller overgrep, har ofte opplevd andre typer vold. Dette innebærer en økt sårbarhet i det å ha det utrygt hjemme (Hafstad & Augusti, 2019; Shnyien et al., 2023). Det å bo på et krisesenter kan påvirke barns helse, sosiale relasjoner og skolenærvær ytterligere, da dette ofte innebærer å forlate sin sosiale omgangskrets og sitt nærmiljø (Selvik & Øverlien, 2016).

I dag er det 43 krisesentre i landet, og det var registrert 1482 barn som bodde på krisesentre i 2022 med totalt 55 207 overnattingsdøgn (Bufdir, 2022). Barns posisjon på krisesentre ble endret med krisesenterloven (2010), der det presiseres at tilbudet rettes mot alle som er utsatt for vold i nære relasjoner, uavhengig av kjønn og alder. Dette innebærer at barn anses som brukere på lik linje med voksne. Selv om barns rettigheter har en sterk posisjon i Norge med ratifiseringen av FNs konvensjon om barnets rettigheter (Barnekonvensjonen, 1989), var krisesentrene lenge preget av et perspektiv på kvinner fremfor barn. Målet var å gi mødre et sted og tid til å mestre sine erfaringer med vold. Barna var akseptert som følge når mor hadde behov for tilflukt.

Denne delstudien presenterer resultater fra en undersøkelse om barn, ungdommer og unge voksne på norske krisesentre. Gjennom informantenes stemme beskrives deres forståelse og opplevelse av tilbudet slik det er utformet i 2023, med vekt på faktorer knyttet til deres livskvalitet som fremmer et trygt og godt opphold. Med mål om å belyse utviklingen av barns

livssituasjon på krisesentrene i de siste 15 årene stiller vi spørsmål ved dagens forståelse av barn som brukere av tilbudet i lys av krisesenterloven (2010), og om deres behov og rettigheter blir oppfylt i lys av barnekonvensjonen og konseptet «mulighetsvinduet» (Øverlien, 2011b; Øverlien & Selvik, 2024; Webb et al., 2001). Utviklingen beskrives ved å sette søkelys på funn fra NKVTS' krisesenterstudier fra 2008 og 2009 (Jonassen et al., 2008; Øverlien et al., 2009), sammenlignet med datamaterialet fra 2023.

2. Tidligere forskning og begrepsavklaring

2.1 Barn, ungdommer og unge voksne

I denne delstudien presenterer vi resultater om livssituasjonen på krisesentrene for barn (0–11 år), ungdommer (12–17 år) og unge voksne (18–24 år). I fortsettelsen vil vi benytte begrepet «barn» som en samlebetegnelse for aldersgruppene, bortsett fra der vi omtaler den enkelte aldersgruppen spesifikt.

2.2 Tidligere kartlegginger av krisesentertilbudet i Norge

Vi har sammenlignet våre funn fra 2023-studien med relevante resultater fra to tidligere kartlegginger av krisesentertilbudet i Norge (Jonassen et al., 2008; Øverlien et al., 2009). Disse er relevante for å belyse barns livssituasjon på krisesentre over tid.

Studien av Jonassen et al. (2008) er en utredning om krisesentrenes brukergrupper, tilgjengelighet, bemanning og kompetanse i forbindelse med utredning om lovfesting av krisesentertilbudet. Studien ble gjennomført som en spørreskjemaundersøkelse til daglige ledere ved 51 krisesentre. Studien viser at krisesentrene hovedsakelig var et tilbud for kvinner som er utsatt for vold og deres barn, mens syv sentre oppga at de hadde tilbud for menn. Samtlige krisesentre oppga at de har brukere med særskilte behov der det er nødvendig med tilrettelegging, herunder barn og unge, og kvinner med nedsatt funksjonsevne og minoritetsbakgrunn. Halvparten av sentrene hadde ansatte med kompetanse om barn i krise og personer med nedsatt funksjonsevne. Rapporten konkluderte med at det er behov for økt oppmerksomhet på barn (og på personer med nedsatt funksjonsevne og minoritetsbakgrunn).

Studien av Øverlien et al. (2009) er en landsomfattende undersøkelse om barns opplevelse av livssituasjonen før, under og etter oppholdet på krise-

sentre, og om deres behov for informasjon, hjelp og oppfølging. Studien besto av en kartleggingsstudie med spørreskjema til daglig ledere ved krisesentre og en intervjustudie med 22 barn (4–17 år) som bodde eller nylig hadde bodd på et krisesenter. Kartleggingen gir informasjon om barn på krisesentre med antall, varighet og sosiodemografiske opplysninger, samarbeid med instanser, aktiviteter, tiltak, kompetanse og oppfølging etter oppholdet. Resultater fra intervjuene viser at første møte med krisesenteret oppleves som en flukt og et oppbrudd i livet. Mange av barna omtaler sin far med ambivalente følelser, sin mor med en positiv selvfølgelighet i relasjonen og søsken med samhold. Livet på senteret har hovedvekt på lek og aktivitet som gir rom for en pause og glede. Det kan oppleves som isolerende å holde på hemmeligheten om bosted på senteret med mål om å opprettholde sikkerheten. Tiden etter oppholdet på krisesenteret preges igjen av brudd i relasjoner.

2.3 Barn på krisesentre

Hver enkelt kommune plikter å sørge for et gratis krisesentertilbud for alle mennesker som er utsatt for vold eller trusler om vold i nære relasjoner (Bufdir, 2015; Krisesenterlova, 2010). Barn skal behandles på en god måte som selvstendige brukere og rettssubjekter med ivaretagelse knyttet til deres behov som barn generelt og barn med erfaring med vold, i form av veiledning og hjelp av ansatte med egnet kompetanse og samarbeid med andre tjenester for et helhetlig samordnet tilbud (Bufdir, 2015; Krisesenterlova, 2010). Flere av sentrene har tilbud om enesamtaler og egen primærkontakt for barn, og gjennomfører systematisk kartlegging av barnets sikkerhets-, og hjelpebehov (Bufdir, 2015). God kvalitet på tilbudet ses i lys av deres rettigheter i annet regelverk (Krisesenterlova, 2010), der FNs barnekonvensjon (1989) er sentral når det gjelder barnets beste, rett til utvikling, deltakelse og å bli hørt, utdanning, lek, stimulering og beskyttelse mot alle former for overgrep. Annet regelverk som er aktuelt for barns rettigheter i relasjon til skole, er opplæringsloven som gir alle barn rett og plikt til grunnskoleopplæring, og rett til å gå på skolen som ligger nærmest bostedsadresse selv om krisesenteret er lokalisert utenfor inntaksområdet, kommunen eller fylket. Videre har barn som oppholder seg på krisesenteret rett på skoleskiss (Opplæringslova, 1998).

I 2022 hadde 4 av 10 beboere med seg barn under 18 år. Krisesentrene åpnet offisielt for menn etter etableringen av krisesenterloven i 2010. Det er imidlertid fortsatt flest som er med sin mor på krisesenteret, mens tre prosent

av oppholdene i 2022 var med barnets far. Det var 1482 barn som bodde på et krisesenter i 2022 med totalt 55 207 overnattingsdøgn, der 11 prosent har vært beboere på et krisesenter før det innværende oppholdet. Et gjennomsnittlig opphold for barn varte i 30 døgn, og gjennomsnittsalderen var 6 år. Den største gruppen barn som bor på krisesenter, er mellom 6 og 16 år (51 prosent) og 49 prosent er mellom 0 og 5 år. Flere av krisesenteroppholdene er grunnet vold mot barn, der det ble oppgitt at 25 prosent var utsatt for psykisk vold, 12 prosent var utsatt for fysisk vold, 5 prosent var truet med vold, og 2 prosent av barna var utsatt for seksuell vold. Samtidig er flertallet av beboerne med barn også selv utsatt for vold, der 94 prosent oppgir psykisk vold, 65 prosent fysisk vold og 59 prosent trusler. Forholdsvis mange av barna har en nær relasjon til voldsutøver, og 82 prosent oppga at utøveren var far, 11 prosent oppga stefar. Videre har disse beboerne i gjennomsnitt levd lenger med volden enn beboere uten barn. Det er 14 prosent som oppga at de returnerte til voldsutøver etter oppholdet grunnet hensyn til barnet (Bufdir, 2022).

Barn med innvandrerbakgrunn utgjorde 57 prosent av oppholdene på krisesentre i 2022. Av disse barna har 13 prosent bodd på krisesenteret tidligere, som til sammenligning gjaldt for 9 prosent av barna uten innvandrerbakgrunn. Barn med innvandrerbakgrunn opplever oftere delvis avbrudd i fritidsaktiviteter, og de ansatte ved krisesenteret opprettet oftere kontakt med andre instanser, som politi og Statens barnehus, i disse sakene. En høyere andel av oppholdene til barn med innvandrerbakgrunn endte med at barnet ble tatt med tilbake til voldsutøver, sammenlignet med opphold for barn uten innvandrerbakgrunn (Bufdir, 2022).

Det var registrert 15 prosent beboere på krisesentre i alderen 18–23 år og 17 prosent i alderen 24–29 år i 2022, tilsvarende aldersgruppen (18–24 år) for unge voksne. Forholdsvis mange av beboerne under 24 år har en nær relasjon til voldsutøver, og 49 prosent oppga at utøveren var foreldre, 8 prosent oppga steforeldre og 10 prosent søsken. Videre oppga 20 prosent at de var utsatt for vold fra nærværende ektefelle eller samboer (Bufdir, 2022).

2.4 Konsekvenser av å bo på krisesenteret for barn

Tidligere forskning har hovedsakelig satt søkelys på kvinners opplevelse av å bo på krisesenter, og barnas stemme har i liten grad blitt løftet (Jonker et al., 2014; Øverlien et al., 2009; Thunberg et al., 2022; Wessels & Ward, 2016). Å bli utsatt for vold i nære relasjoner kan påvirke barns helse (Annerbäck et al.,

2012; Holt et al., 2008), sosiale relasjoner (Øverlien & Hydén, 2009) og nærvær i barnehage og på skole (Selvik & Øverlien, 2015), og å bo på et krisesenter kan påvirke disse faktorene ytterligere. For mange barn innebærer et opphold på krisesenter å forlate sine kjente omgivelser og sosiale omgangskrets (Selvik & Øverlien, 2015; Thunberg et al., 2022). Trygghet og sikkerhet under oppholdet påvirker flere aspekter i barns liv. Det er ofte flere retningslinjer som barna må forholde seg til når de bor på krisesenteret, der de ikke kan fortelle andre om bostedsadressen, ha venner på besøk og bruke sosiale medier slik de er vant til. Samtidig som retningslinjene gir en nødvendig sikkerhet og trygghet, medfører det en endring i barns og spesielt ungdommers sosiale relasjoner og fritid. Videre medfører oppholdet på krisesenteret lavere skolenærvær for flere barn, ved at de er borte i en kortere eller lengre periode grunnet flytting, sikkerhet, transport, mangel på tilgjengelig skoleplass eller manglende dokumenter ved overflytting til ny skole. Videre opplever flere barn at det er begrenset med muligheter for å delta på fritidsaktiviteter utenfor senteret grunnet sikkerhetstiltak, og disse blir ofte byttet ut med aktiviteter organisert av krisesenteret. Barn regnes fortsatt i flere tilfeller som følge til mor, heller enn individer med egne behov og rettigheter (Bunston et al., 2021; Øverlien, 2011a). Dette innebærer at det er prioritering av mors behov, der barnet kommer i bakgrunnen (Chanmugam, 2011; Johnson, 1984; Mullender et al., 1998; Øverlien, 2011b; Selvik et al., 2017; Thunberg et al., 2022).

3. Konsepter og perspektiv

3.1 FNs barnekonvensjon

FNs konvensjon om barnets rettigheter (Barnekonvensjonen, 1989) er en internasjonal og juridisk forpliktende avtale for de stater som har ratifisert den. Konvensjonen ble ratifisert i Norge i 1991, før den ble en del av norsk lov fra 2003. Konvensjonen består av en rekke grunnleggende rettigheter, forpliktelser og bestemmelser som beskriver hvordan voksne og samfunnet skal behandle barn. Bestemmelsene forplikter myndighetene til å gi alle barn rettslig beskyttelse mot omsorgssvikt, vold og overgrep, og skal sikre barn gode helsetilbud, levevilkår og trygghet i oppveksten.

I dette kapittelet benyttes barnekonvensjonen som perspektiv med mål om å belyse utviklingen av barns livssituasjon på krisesentre og undersøke om deres behov og rettigheter blir oppfylt. Det er flere artikler fra konvensjonen som

kan trekkes frem som aktuelle for barn som er utsatt for vold, og som bor eller har bodd på krisesentre. Ifølge Artikkel 19 har alle barn rett til beskyttelse mot fysisk og psykisk mishandling, og forsømmelse og utnyttelse fra foreldre og andre omsorgspersoner. Artikkel 2 og 3 beskriver at alle barn skal ha samme rettigheter og verdi som voksne, og deres beste skal alltid være et grunnleggende hensyn i vurdering av saker som omhandler dem. Videre gir Artikkel 6 og 12 alle barn rett til liv og utvikling, og til å uttrykke sine meninger og oppleve at de blir hørt og respektert. Det vektlegges i Artikkel 28 og 31 at barn har rett til utdanning, hvile, fritid, lek og å delta i kunst og kulturliv. Grunnskoleutdanningen skal være gratis og obligatorisk, og videregående utdanning gjøres tilgjengelig for alle. Videre skal det iverksettes tiltak for å redusere antallet barn som ikke fullfører skolegangen (Barnekonvensjonen, 1989). Barn som bor på krisesentre, har de samme rettighetene som barn generelt, og samtidig vil det kreve tilrettelegging for at deres rettigheter blir ivaretatt under oppholdet (Øverlien & Selvik, 2024).

3.2 Mulighetsvindu

Det er enighet i forskningslitteraturen om at det er en periode i menneskers liv som er spesielt hensiktsmessig for intervensjoner eller læring, og at det på samme måte er perioder som er mindre hensiktsmessig for utvikling. Den førstnevnte perioden blir omtalt som «mulighetsvinduet», «den nærmeste utviklingssonen», «kritisk/sensitiv periode» og «den gyldne time» innen ulike fagfelt (Abhilash & Sivanandan, 2020; Mitra & Nagarajan, 2005; Øverlien & Selvik, 2024; Robson, 2002). Webb et al. (2001) argumenterer for at krisesentre har et mulighetsvindu under beboernes opphold der de kan kartlegge barns livssituasjon og helse, og dessuten igangsette prosessen med utredning, behandling og oppfølging. Øverlien (2011b) argumenterer på lik linje med Webb et al. (2001) for at krisesentre har en unik mulighet for å starte prosessen med intervensjoner for barn. Oppholdet på krisesenteret kan være barnets første periode i livet med en opplevelse av trygghet og sikkerhet uten vold og overgrep. Samtidig har den voldsutsatte forelderen tatt en avgjørelse om å gjøre noe med situasjonen ved å flytte til et krisesenter, noe som kan være et utgangspunkt for endring. Mødre har tidligere rapportert om at det viktigste for dem er barnas trygghet, sikkerhet og helse (Andersson, 2024; Øverlien, 2011b; Øverlien & Selvik, 2024). Dette belyses også gjennom intervjuene med mødre og fedre i en annen delstudie i denne rapporten (se del IV), der samtlige rapporterte om at barnas trygghet, sikkerhet og helse var viktigste årsak til å forlate forholdet og oppsøke hjelp av krisesenteret. I vår studie

argumenterer vi for at krisesentre representerer en trygg og sikker periode i barns liv uten vold og overgrep, og at dette er et utgangspunkt for støtte og hjelp tilsvarende et mulighetsvindu (Øverlien et al., 2009; Øverlien, 2011b; Øverlien & Selvik, 2024).

4. Data og metode

Dette kapittelet er basert på data fra tre ulike studier, herunder vår studie fra 2023. Denne består av en spørreskjemaundersøkelse rettet mot daglige ledere og ansatte, en intervjustudie rettet mot ansatte og voksne brukere av krisesentre, og en intervjustudie rettet mot barn, ungdommer og unge voksne som bor eller nylig har bodd på krisesentre (se del I, kap. 4 i denne rapporten). I tillegg har vi benyttet relevante forskningsfunn om barn fra to tidligere NKVTS-krisesenterstudier (Jonassen et al., 2008; Øverlien et al., 2009) og krisesenterstatistikk (bufdir.no, 2022). I studien fra 2008 ble det sendt et spørreskjema til krisesentrene, og lederne for samtlige 51 krisesentre fylte ut skjemaet. Følgende år ble det gjennomført en spørreskjemastudie om barn på krisesentre, der 50 krisesenterledere deltok. I studien ble sammenlagt 22 barn intervjuet (se Jonassen et al., 2008; Øverlien et al., 2009).

Våre forskningsspørsmål er:

- Hvordan har livssituasjonen for barn på krisesentre endret seg fra 2008 til 2023⁹?
- Hvordan opplever barn, ungdommer og unge voksne⁸ deres livssituasjon på krisesentre i 2023?
- Hvordan ser barn, ungdommer og unge voksne¹⁰ for seg livet etter oppholdet på krisesenteret?
- Hvordan beskrives og forstås barn, ungdommer og unge voksne som brukere av tilbudet ved krisesentre i 2023, i lys av krisesenterloven av 2010?
- Hvordan oppfylles barns behov og rettigheter under og etter oppholdet på krisesentre i lys av FNs konvensjon om barnets rettigheter?

9 Datamaterialet for denne studien ble innhentet i 2023, og vi benytter derfor dette årstallet som utgangspunkt for presentasjon av resultater og diskusjon.

10 Unge voksne omtales for første gang i NKVTS' krisesenterstudier ved denne studien av 2023 og omtales derfor ikke når vi diskuterer studiene fra 2008/2009.

- Hvordan bruker de ansatte ved krisesentrene det som omtales som konseptet «mulighetsvinduet» under oppholdet for å oppfylle barns rettigheter og behov?

Basert på temaene som kom frem i analysen av datamaterialet fra studien i 2023, ble det valgt ut materiale i form av overordnede temaer fra NKVTS' tidligere krisesenterstudier (2008, 2009).

Materialet belyser utviklingen av livssituasjonen for barn på krisesentrene over de siste 15 årene med vekt på barnas erfaringer, forståelse og opplevelse av livet under og etter oppholdet på krisesenteret. Temaene som ble valgt, representerer de temaene som det er mulig å sammenligne mellom de ulike årene, ettersom spørreskjemaet ikke var identisk i de ulike studiene. Stemmene til 21 barn, ungdommer og unge voksne fra vår studie fra 2023 er representert nedenfor i form av sitat.

Temaene som kom frem i analysene, var: 1) profesjonalisering på krisesentrene – barnefaglig ansvarlige, 2) utforming og tilrettelegging av lokaler, 3) aktiviteter under oppholdet på krisesenteret, 4) organiserte aktiviteter utenfor krisesenteret, 5) sosiale relasjoner til familie og jevnaldrende, 6) første møte med krisesenteret, 7) informasjon om krisesenteret, 8) samtaler og veiledning, 9) skole- og barnehage tilbud, 10) samarbeid mellom krisesentre og andre instanser, og 11) livet etter oppholdet på krisesenteret. Temaene blir analysert og diskutert i lys av et rettighetsperspektiv og med konseptet «mulighetsvindu» for å identifisere styrker og utviklingsmuligheter.

5. Resultater

5.1 Profesjonalisering på krisesentrene – barnefaglig ansvarlige

De aller fleste av krisesentrene har ansatte med spesifikt ansvar for tilbudet til barn (Bufdir, 2022). Deres oppgaver omfatter ansvar for tilrettelegging og utforming av tilbudet, inkludert kontaktetablering, informasjon, kartlegging, samtaler, sikkerhetsplanlegging, samarbeid med instanser, oppfølging etter oppholdet og aktivitetstilbud (Bufdir, 2015). En barnefaglig ansvarlig vi intervjuet, forklarer bakgrunnen for, hensikten med og utviklingen av barnefaglig team ved ett krisesenter etter at krisesenterloven ble innført i 2010:

Hovedrollen min er ivaretagelse av barna. Det ble barnefaglig team etter krisesenterloven i 2010 der barna skulle anses som egne juridiske individer og ikke påheng med foreldre. Barnas stemme skulle bli hørt uavhengig av foreldrene. Da ble det iverksatt et team, og vi laget egne rutiner for samtaler med barn og hvordan ivareta dem på best mulig måte på et selvstendig grunnlag. Det innebærer samtaler med barna, velkomstsamtaler, kartleggingssamtaler, tryggende samtaler og informasjonssamtaler. Dette er tilpasset alder og situasjon. Vi har parallelle kartlegginger med foreldre om barnas situasjon og barna selv der de får sagt noe om egen situasjon. Og så blir det i forhold til barna: ha kontakt med skole, barnehage, barnevernstjenesten, skrive bekymringsmeldinger, svare på anmodninger. Alle disse tingene som følger med. Viktigste er å trygge barn i forhold til prosessen og egne erfaringer.

Dette krisesenteret har et barnefaglig team, der rutiner og oppgaver omfatter samarbeid med aktuelle instanser, aktivitetstilbud, og samtaler og veiledning med barna og foresatte. Målet med egne ansatte for barn er å ivareta barn som selvstendige brukere og rettssubjekter med egne behov, i tilknytning til føringer i krisesenterloven.

Det er utfordrende å sammenligne resultater om antall ansatte som spesifikt jobber med barn fra datainnsamlingen i 2009 og 2023. På bakgrunn av tett kontakt med krisesentrene i denne perioden har vi imidlertid et inntrykk av at denne gruppen ansatte har økt betydelig. I 2009 var det rapportert om 113 ansatte som jobbet med barn som en del av sin arbeidshverdag, mens 32 ansatte var ansatt som barnefaglig ansvarlig (Øverlien et al., 2009). I 2023 har 92 prosent av krisesentrene ansatte med spesifikt ansvar for barn.

Det har vært en sterk bevegelse mot profesjonalisering av arbeidet på krisesentrene i de siste tiårene (se del II). Krisesenterloven viser ikke til krav til formell kompetanse hos ansatte. Lovens forarbeid viser imidlertid til sentral kompetanse for dem som jobber med barn, herunder kunnskap om vold og dens konsekvenser, strategier som benyttes etter erfaring med vold, rettigheter, opplysningsplikt, samtale med barn, relevante tjenester og samarbeid (Bufdir, 2015; Ot.prp. nr. 96 (2008–2009)).

Profesjonaliseringen av arbeidet på krisesentrene fremtrer i studiene fra både 2009 og 2023. Datamaterialet fra 2009 viser at 69 prosent av barnefaglig

ansvarlige hadde universitets- eller høyskoleutdanning, der de mest vanlige utdanningene var sosialt arbeid med spesialisering på barn og førskolelærer (Øverlien et al., 2009). Ifølge vår studie (2023) har antallet barnefaglig ansvarlige med universitets- eller høyskoleutdanning økt til 92 prosent, der de mest vanlige gradene er barnevernspedagog, førskolelærer og sosionom. I 2009 hadde nærmest alle – og i 2023 hadde alle –ansatte relevant arbeidserfaring ved ansettelse blant annet fra skole, barnehage, barnevernstjenesten og helsesektoren.

5.2 Tilrettelagte lokaler

Tilpasning av lokaler for barn omtales ikke direkte av krisesenterloven (2010) og må ses i lys av lovens forarbeid (Ot.prp. nr. 96 (2008–2009)), veileder til krisesenterloven (Bufdir, 2015) og barnekonvensjonen (1989). Krisesenterloven (2010) slår fast at barn skal ivaretas tilpasset deres behov, og loven stiller krav til god kvalitet på tilbudet. God kvalitet på tilbudets lokaler for barn beskrives i lovens forarbeid med tilrettelagte leke- og aktivitetsrom, egnet rom for besøk av venner, samtalerom som ivaretar taushetsplikten, og trygge utearealer for barn (Ot.prp. nr. 96 (2008–2009), s. 55–56). I veileder til krisesenterloven (2015) går det frem at tilrettelagte lokaler for ungdommer kan være i form av rom for lekser, TV, dataspill og samvær.

Tidligere forskning viser til viktigheten av gode fritids- og lekeområder på krisesentre, da barn har behov for å gjøre egne aktiviteter og være for seg selv (Bennett et al., 2009; Bowyer et al., 2015; Chanmugam, 2011; Mullender et al., 1998; Øverlien, 2011b; Øverlien & Selvik, 2024; Thunberg et al., 2022). Selvik et al. (2017) og Bracewell et al. (2020) fremhever behovet for egne områder der det er mulig å gjøre skolefaglig arbeid med nødvendige ressurser tilgjengelig som laptop og internett-tilgang. Disse områdene er nødvendige for å hindre at barn tilbringer fritiden på soverommet med forelder og søsken (Øverlien & Selvik, 2024). Oppholdet på krisesenteret kan beskrives med at tiden går sakte der enkelte barn ikke får mulighet til å forlate senteret i en lengre periode grunnet sikkerhet. Da er det avgjørende at det blir tilrettelagt for at barn kan utfolde seg i aktivitet for å opprettholde en følelse av handlefrihet og relasjonell tilknytning (Fellin et al., 2019; Øverlien & Selvik, 2024).

I spørreundersøkelsen av Jonassen et al. (2008) rapporterte 82 prosent av lederne ved krisesentrene om at det var tilrettelagte rom i lokalene for barn, og 88 prosent oppga at det var trygge uteområde for lek. I 2023 har tallene

steget til 89 prosent og 97 prosent. Det beskrives at sentrene kan tilby områder for lek, lekser, besøk, gruppeaktiviteter og undervisning. Flere spesifiserer at uteområdet er trygt med videoovervåking, inngjerding, observasjon av ansatte og begrenset innsyn utenfra. Det beskrives ulike løsninger for tilpasning av uteområdet med blant annet grøntområder, sittegrupper, grill, bålpanne, trampoline, lekeapparater, lavvo, lekestue, sanse- og grønnsakshage og sykler. Enkelte sentre har en veranda eller takterrasse, og andre har et område på bakkenivå.

I våre intervjuer av 2023 forteller barn om muligheter for aktivitet i lokalenes ulike rom. Nora på syv år bodde en lengre periode på krisesentret med sin lillebror og mor, og fortalte om de ulike spennende rommene barn kan benytte seg av.¹¹

Intervjuer: Kan du fortelle meg om favorittrommene dine?

Nora: Lekerommet og TV-rommet. Lekerommet er en sånn lekeplass. På TV-rommet kan man sitte, og så har vi en balkong der (...). Jeg tror jeg glemte å si til deg at det er et sånt hemmelig sted som du kan gjemme deg.

Intervjuer: På lekerommet eller TV-rommet?

Nora: Lekerommet (...) som jeg viser til alle!

Nelly på 13 år har tidligere bodd på krisesenteret med sin mor og lillesøster. Hun forteller om betydningen av å ha fellesområder inne og ute som er lagt til rette for aktivitet sammen med andre barn og voksne på senteret. Dette ga en positiv opplevelse fra oppholdet.

Nelly: Vi pleide å spille basketball og fotball og sånt ute på fellesområdet (...). Og vi har spilt ganske mye ute med de ansatte på senteret (...). Da har de med høyttaleren ut så de hører hvis noen kommer, også spiller de med oss. Også spilte vi litt PlayStation.

Intervjuer: Hva gjør det med deg?

Nelly: Det gjør at man får en veldig god opplevelse. Altså, jeg gruet meg til å flytte herfra igjen (...). For jeg hadde det så fint her.

Det er lite forskning om ungdommer og unge voksnes opplevelse av krisesenteropphold. En studie av Bracewell (2017) fra Storbritannia viser at

11 Alle navn er fiktive.

tenåringer opplever en manglende forståelse for og støtte om deres behov, og at dette spesielt gjaldt deres utdanningsbehov og generelle rettigheter som ikke blir ivaretatt effektivt (Bracewell et al., 2020). I våre intervjuer av 2023 forteller imidlertid enkelte unge voksne om at de opplever at lokalene er godt tilrettelagt for aktivitet og sosial omgang med beboere.

Janet på 19 år bodde med kjæresten før hun flyttet til krisesenteret, og ble utsatt for vold både av sin far i oppveksten og deretter av kjæresten. Når hun ser tilbake på oppholdet ved krisesenteret, setter hun spesielt pris på fasilitetene. Janet forklarer at hun selv har ansvar for å gjøre sin egen hverdag god. Samtidig hjelper det å ha et treningsrom og sitte-område ute for avslapning og sosialisering.

Det som er fint, er at man kan til og med trene her hvis man vil. Det er treningsstudio her. Man kan drikke te eller kaffe sammen med dem som jobber her. Du kan gå ut på balkongen og sitte og snakke og drikke te. Så det er du selv som kan gjøre hverdagen bra.

Ungdommer og unge voksne har imidlertid ikke den samme tilrettelegging av fysiske lokaler som barn. I spørreundersøkelsen av 2023 svarte 70 prosent av lederne at det var tilrettelagte rom i lokalene for ungdommer, og 54 prosent oppga at det var tilpassede uteområder. Enkelte ledere beskriver at de tilbyr egne ungdomsområder i lokalene tilrettelagt for TV, PC, spill, lekser, trening, yoga, besøk av venner, kino og avslapning. Ved ett senter beskrives ungdomsrommet kun til bruk for dem som er opptil 18 år. Andre forklarer at rom for ungdommer ikke fungerer som tiltenkt, og at det er flere som heller benytter stue eller fellesområde enn et eget område. Flere beskriver at uteområdet er tilrettelagt for ungdommer med bordtennisbord, sittegrupper, ballspill og skjermede områder med mulighet for å trekke seg tilbake. Det er imidlertid flere som tydeliggjør at uteområdet hovedsakelig er tilrettelagt for barn, og presiserer at det er anlegg i nærheten som kan benyttes for fysisk aktivitet. Enkelte beskriver at flere aktiviteter i uteområdet kan passe for ungdommer på lik linje med barn og voksne, og at det derfor ikke er nødvendig med noe ekstra for dem som er i denne aldergruppen. Det presiseres av én leder at det er et røykeområde for unge voksne. Utover denne presiseringen er ikke unge voksne nevnt i ledernes beskrivelse av tilrettelegging av verken lokaler eller uteområder.

Ved spørsmål om krisesentrene har erfaring med barn som bor på krisesenteret sammen med sine fedre, svarer 84 prosent ja. En stor andel av krisesentrene beskriver videre at de har samme tilbud til mødre og fedre, og at de medfølgende barna har de samme behovene. For enkelte av krisesentrene er tilbudet lokalisert i samme bygg, men med separat inngang. For andre sentre er tilbudet til menn/fedre lokalisert et annet sted, for eksempel i en leilighet eller lignende, noe som ofte innebærer en viss geografisk avstand mellom enhetene. Flere av krisesentrene nevner at selv om tilbudet til fedre i utgangspunktet er det samme, får fedre og deres barn ikke det samme tilbudet som mødre og deres barn i praksis. For eksempel kan boenhetene til menn/fedre være dårligere utformet med tanke på tilrettelegging for barn, som lekerom og samtalerom. I tillegg påpeker flere krisesentre at atskiltheten medfører at fedre og deres barn ikke får samme tilgang til oppfølging og relasjonsbygging med ansatte eller andre brukere.

5.3 Aktiviteter på og utenfor krisesenteret

I barnekonvensjonen (1989) går det frem at barn har rett til å delta på aktiviteter som fremmer kulturell og kreativt engasjement, og som gir mulighet til avslapning og hvile. Sikkerhet kan imidlertid vanskeliggjøre deltakelse på aktiviteter på fritiden utenfor krisesenteret. Dette medfører at flere hovedsakelig deltar på aktiviteter via senteret (Thunberg et al., 2022). Barn og ungdommer uttrykker at de setter pris på krisesentrenes ekskursionsjoner (Mullender et al., 1998; Øverlien, 2011b; Vass & Haj-Yahia, 2020; Thunberg, 2023). Disse aktivitetene er imidlertid ikke på daglig basis, og det er derfor viktig med aktiviteter innad på senteret (Mullender et al., 1998), som også muliggjør utfoldelse utendørs i friluft (Øverlien, 2011b).

I studien av Øverlien et al. (2009) beskriver barna at aktiviteter med andre barn står i sentrum for livet på krisesenteret, da den frie leken og organiserte aktiviteter gir rom for en pause og glede. I 2009 rapporterte 90 prosent av lederne om at krisesentrene hadde primæransvar for aktiviteter med barn, og i 2023 har dette tallet økt til 95 prosent. Ved halvparten av sentrene gjennomføres aktiviteter av frivillige organisasjoner og andre tjenester. Dette kan være aktiviteter som kino, gåturer, svømming, lekeland, gårdsbesøk og bibliotek. Andre tilbyr aktiviteter innad på sentret. I krisesenterstatistikken (2022) går det frem at ved 37 prosent av oppholdene deltok barna på aktiviteter arrangert av krisesenteret, og 14 prosent deltok på fritidsaktiviteter i regi av andre aktører. Fritidsaktiviteter i regi av krisesentrene ble mest

benyttet av barn i alderen 6–10 år. Flere påpeker at aktivitetene planlegges og tilrettelegges med utgangspunkt i sikkerhet, alder, interesser og behov.

Det er flere av barna som forteller entusiastisk om aktiviteter på sentret, som for eksempel Milla på åtte år:

Vi har spilt basketball med voksne som jobber her, også har vi spilt PlayStation. Jeg lekte veldig mye oppe i lekehuset ute oppe. Det er veldig gøy å leke der.

Aktiviteter kan spille en avgjørende rolle for å forebygge passivitet. Barna formidler at de setter pris på invitasjonen om aktiviteter, og samtidig forteller enkelte at de er preget av situasjonen og har behov for andre tiltak for øyeblikket. Dette fremhever behovet for tilrettelegging til den enkeltes behov. Alex på 23 år ble utsatt for vold av sine foreldre i oppveksten og deretter av sin samboer. Hun har tidligere bodd på et krisesenter og var sliten i denne perioden da det var overveldende å flytte til senteret, mange følelser som skulle bearbeides, og mye praktisk arbeid for å finne ny bolig så raskt som mulig. Alex forteller at de ansatte på krisesenteret tok aktivt kontakt for å invitere med beboere på aktiviteter. Hun ble imidlertid ikke med på aktivitetene da det var utfordrende å være rundt mange mennesker. I denne sammenheng er Alex tydelig på at det kunne hjulpet med tilbud om flere samtaler fremfor aktivitet:

De hadde aktiviteter hvor de banket på dørene og spurte om jeg ønsket å bli med på felles aktiviteter. Det var å gå til parken og kino (...). Uteaktiviteter hvor vi bare var sammen eller så var det å steke vafler (...). Jeg ble jo ikke med på noen av dem fordi jeg var veldig isolert egentlig. Når jeg har det veldig tungt, så isolerer jeg meg. Jeg klarer ikke å være med så mange rundt meg.

Intervjuer: Hva kunne vært til hjelp i en slik situasjon?

Alex: Kunne vært samtaler hvis man merker at en beboer er isolert. Men det er jo vanskelig for dem som jobber her å merke hvem som er isolerte eller hvem som ønsker å prate (...). Jeg personlig tok ikke så mye initiativ til å ha samtaler med dem som jobbet her, men det skulle jeg ha turt oftere mens jeg bodde her. Så kanskje bare avtale hyppigere samtaler? Eventuelt hver dag hvis det trengs. Gjøre dem trygge på at det her går fint.

I intervjuene har flere konkrete tilbakemeldinger om aktiviteter på senteret. Nelly på 13 år forteller at det med fordel kunne vært flere fellesdager med spising da denne aktiviteten fremmer sosial kontakt med beboerne. Hun har en opplevelse av at enkelte barn sjelden går ut av rommet der familien oppholder seg, og at spising er en sosial arena der alle deltar.

Kanskje litt mer fellesdager hvor man spiser sammen bare fordi man kan bli kjent med dem som er her, andre familier. Hvis det er noen som er like gammel som deg som ikke er så ofte ute av rommet, så kan man kanskje bli venner av at alle spiser sammen. Det kan jo også være fint å snakke med noen barn som opplever det samme som deg.

Janet på 19 år forklarer at det med fordel kunne vært flere aktiviteter på krisesenteret for unge voksne knyttet til interesseområder og som fremmer muligheten til å lære noe nytt i tillegg til å hindre stress og negative tanker:

Det hadde vært gøy hvis det hadde vært noen som kunne lage aktiviteter for unge som å lære musikk. Lære dem som er i stress dans eller gitar. Et instrument. Noen som kunne lære oss noen ting her inne som samtidig gjør at vi utnytter tiden og får tankene vekk. Det hadde vært gøy om noen hadde plukket våre interesser. På min alder stenger de fleste seg inne på soverommet, bruker mobilen eller tenker mye. Det hadde vært fint å gjøre noe som kan være interessant som får deg vekk fra å være helt alene, tenke eller bruke mobilen.

I krisesenterstatistikk fra 2022 (bufdir.no) går det frem at 23 prosent av barna deltok på fritidsaktiviteter da de ankom et krisesenter. For 39 prosent av barna medførte oppholdet helt eller delvis avbrudd i fritidsaktiviteten. Krisesenterlovens forarbeid beskriver fritidsaktiviteter for barn som en nødvendighet og presiserer at muligheten til å delta på aktiviteter i mange tilfeller krever assistanse fra ansatte ved krisesenteret (Ot.prp. nr. 96 (2008–2009), s. 55–56). En ansatt ved et krisesenter beskriver dette nærmere:

Vi har aktiviteter på senteret med for eksempel baking, bingo, forming, tur i nærområde og sikker lekeplass. Vi har også bil og tilbyr skyss til for eksempel fritidsaktivitet.

I undersøkelsen av 2023 oppgir de ansatte at 78 prosent av barna fortsetter med egne fritidsaktiviteter de var vant med etter skoletid samtidig med at de bor på krisesenteret. Dette er en endring fra 2008, der flertallet av lederne svarte at det var vanskelig eller umulig med egne fritidsaktiviteter blant annet grunnet sikkerhet og praktiske problemer (Jonassen et al., 2008). Ved spørsmål om å beskrive fritidsaktiviteter nærmere svarer en barnefaglig ansvarlig og miljøterapeut at de har opprettet samarbeid med en frivillig organisasjon for å tilby fritidsaktiviteter for barn og ungdom:

Jeg tenker på frivilligsentralen med tanke på fritidsaktiviteter (...). De bruker vi masse. De har mange gode tilbud her i kommunen. De har vi et godt samarbeid med sånn at alle barn får gratis fritidsaktiviteter når de er her hos oss over lengre tid.

En annen barnefaglig ansvarlig forteller at barn i deres kommune sjelden deltar på fritidsaktiviteter uavhengig av krisesenteropphold.

Når det gjelder fritidsaktiviteter, ønsker jeg å kommentere at vi hos oss har lagt merke til at det er sjelden at skolebarna og ungdommene som kommer til oss går på fritidsaktiviteter når de ankommer. Det kan kanskje ha noe å gjøre med at vi er en kommune med store levekårsutfordringer.

Dette aktualiserer at deltakelsen på fritidsaktivitet ikke nødvendigvis henger sammen med opphold på krisesenteret, og at dette muligens er knyttet til dårlige levekår og tilbud i kommunen generelt.

5.4 Sosiale relasjoner til familie og jevnaldrende

I undersøkelsen av Øverlien et al. (2009) beskriver barna at kontakten med venner og hjemstedet preges av savn og usikkerhet da de ikke vet når og om de får mulighet til å treffes igjen. Videre oppgir 36 prosent av lederne ved krisesentrene at barn kan ha venner på besøk, og 42 prosent svarte at de kan besøke venner utenfor senteret. I 2023 blir det oppgitt at 17 prosent tillater å ha venner på besøk, og 64 prosent kan gi mulighet til å besøke venner utenfor senteret. Tallene viser at det har vært en nedgang i krisesentre som tillater barn å få besøk av venner på senteret, og at det er flere som kan besøke venner utenfor. Vi vet ikke hva som er årsaken til dette, men det er mulig at det er større utfordringer med trygghet og sikkerhet i dag enn det var for 15 år siden.

En ansatt ved et krisesenter fremhever betydningen av sosiale medier for å opprettholde kontakt med venner under oppholdet på senteret. Sikkerhetsbegrensninger kan medføre mindre fysisk sosial kontakt med de nærmeste:

Jeg snakker med barna om å slå av stedtjenester, og da kan de fleste likevel fortsette med sosiale medier. Dette blir opplevd som ekstra viktig fordi mange ikke får deltatt i hverdagslivet, og ikke får ha kontakt med venner på vanlig måte. Eksempelvis henge igjen på skolen etter dagen er slutt, besøke venner eller ha besøk av venner.

I intervjuene tydeliggjør flere av barna at vennskap er av vesentlig betydning for trivselen på krisesenteret. Bodil på åtte år bor på krisesenteret for første gang. Barndommen har vært turbulent, og barnevernstjenesten har vært involvert fra Bodil var tre år gammel. Bodil forteller at det var utfordrende å etablere nye relasjoner til jevnaldrende under oppholdet da hun opplevde at dem hun fikk kontakt med, plutselig flyttet ut fra senteret. Med dette som utgangspunkt tenker Bodil at alle barn burde få mulighet til å ha fysisk kontakt med venner og familie under oppholdet.

Intervjuer: Hvordan var det for deg å være på krisesenteret?

Bodil: Først var det bra, og etter noen dager kjedet jeg meg for jeg hadde ikke venner eller noe. Det er ikke lov at noen andre i familien eller venner kommer. Jeg fikk venner, og de flyttet. Jeg fikk en venn (...) og fikk ikke se henne etter en dag.

Intervjuer: Hvis det var et nytt krisesenter, hvordan ønsker du at det skal være?

Bodil: At de lar venner komme på besøk. Fordi barna kanskje ikke har venner (på senteret), og de vil veldig gjerne ha vennene sine der.

Nelly på 15 år fant seg ikke venner på senteret og fikk ikke lov til å få besøk, men forteller at hun heldigvis hadde en venninne som bor like ved senteret som hun kunne være sammen med på fritiden.

Jeg har en venninne som bor rett nedi her, og vi kjørte elsparkesykler rundt her. Så det var lov, men ikke å bli med inn (...). Jeg synes det er greit, jeg. De (vennene) lurte først på hva det (krisesenteret) var, men når jeg forklarte det, så skjønnte de det (...). Jeg sa at det var et sted man kunne være hvis man for eksempel ikke hadde det bra hjemme av forskjellige grunner.

I intervjuene forteller flere av de unge voksne om en opplevelse av samhold blant beboerne. De forklarer at det var godt å møte andre i lignende situasjon. Samtidig beskriver de ansatte at mange av beboerne har et begrenset sosialt nettverk som kan hjelpe til ved å være til stede i en vanskelig livssituasjon. Da kan det føles godt å være en del av et fellesskap på krisesenteret. Alex 23 år forteller at det var en positiv opplevelse å møte beboerne på krisesenteret da hun innså at hun ikke var alene om situasjonen.

Det at jeg kom hit og fikk møte andre beboere, var en veldig fin ting. Du er i en sårbar posisjon selv, og du ser andre i en sårbar posisjon. Da føler du deg ikke helt alene, og det var en veldig fin følelse. Jeg snakket ikke med så mange, men veldig hyggelige folk som sier det samme som meg. Det har vært veldig sånn «Oi!». Folk går igjennom faktisk veldig tunge ting på en måte.

Ayesha 18 år forteller at fellesskapet på krisesenteret er av betydning, og beskriver en forståelse for hverandres situasjon og en følelse av å være en familie.

Jeg synes det er veldig koselig her og et veldig hyggelig miljø. Alle kommuniserer med hverandre og alle forstår hverandre, og man finner alltid på noe å gjøre. Det er som en slags familie.

5.5 Første møte med krisesenteret – som en stor og varm klem

Barna kan raskt hente tilbake historien om reisen til krisesenteret og opplevelsen av å åpne døren inn til senteret for første gang. I studien av Øverlien et al. (2009) beskriver barna at det første møtet med de ansatte var et viktig grunnlag for at overgangen og starten på oppholdet ble en positiv opplevelse. Dette samsvarer med resultater fra intervjuene i 2023, der barna beskriver den første kontakten med trygge, varme og imøtekommende ansatte som har tid og oppmerksomhet til den enkeltes historie og oppfølging. Alex på 23 år var alene på krisesentret i to uker. Ved spørsmål om første kontakt med krisesentret forteller hun om anerkjennende og lyttende ansatte:

Alex: Jeg følte at jeg fikk en god og stor varm klem med en gang jeg hadde samtale med hun ene som jobbet her. Jeg følte meg veldig sett. Jeg har ikke følt det på lenge fordi folk bare sier «Ja, det der er ikke bra», altså at

de ikke møter meg på en varm måte. Jeg følte meg sett og anerkjent, og tatt vare på etter første samtale. Jeg visste at her vil jeg være akkurat nå.

To av barna forteller at de opplevde det første møtet med krisesenteret som positivt, men reagerer på navnet og mener at dette bør endres for å beskrive tilbudet på en bedre måte. Ved spørsmål om hva de kunne ønske var annerledes på senteret, forteller Nelly på 13 år:

Nelly: Jeg syntes det hørt litt skummelt ut fordi navnet høres skummelt ut. Det burde heller hete hjelpesenteret fordi krisesenter høres ille ut. Jeg var ikke redd for det. Jeg skjønnte at man fikk sitt eget rom og sånt, men så visste jeg ikke at det var lekerom og et sted ute hvor man kunne finne på masse ting, og felles kjøkken. Og jeg synes det var veldig hyggelig her.

Elly på ni år har sitt første opphold på krisesenteret med sin far og lillesøster. På tidspunktet for intervjuet har de bodd på krisesenteret i tre måneder. Ved spørsmål om første møte med krisesenteret, er Elly tydelig på at hun setter pris på tryggheten og sikkerheten som senteret tilbyr.

Jeg er veldig glad for at de fant opp krisesenter. Da kan andre folk som har problemer med mammaen eller pappaen sin komme hit. Jeg er glad for at lillesøster og jeg ikke trenger å bli slått av mammaen vår. Mammaen min slår ikke mer fordi hun ikke er her og jeg har noen som passer på meg, og det er pappa. Vi har vårt eget rom, vi trenger ikke å være hjemme, vi blir ikke slått imens vi skal gjøre ting, og ingen sier stygge ting.

I studien av Øverlien et al. (2009) går det frem at de aller fleste av de yngste barna opplevde flyttingen til krisesenteret som en flukt med et dramatisk, forvirrende og kaotisk oppbrudd. Det er både en følelse av redsel og uvisshet, og samtidig en lettelse over å få en pause fra vold i hjemmet. Flere av barna fikk ikke mulighet til å forberede seg og ta avskjed med sitt nærmiljø. Dette samsvarer med resultatene i 2023 der barna forteller at det var et positivt første møte med krisesenteret, og samtidig en overveldende overgang.

Milla på 8 år og Ayesha på 18 år forklarer at det var mye nytt å forholde seg til de første dagene med et nytt oppholdssted og nye mennesker. Ayesha fremhever at den første uken var spesielt krevende med både et økt ansvar og følelsesmessig arbeid.

Milla: Det var litt rart å komme hit først til et nytt bygg og ikke kjenne seg igjen. Etter sånn typ en eller to dager begynte jeg å kjenne meg igjen (...). Jeg så meg rundt. Og så ble vi kjent med dem som jobbet her, fordi vi snakket sammen.

Ayesha: Jeg visste ikke først hva det (krisesenteret) var, men ble godt tatt imot. (...) De første dagene hadde jeg veldig mye å tenke på, men etter hvert synes jeg det var ganske trivelig. De ansatte hjalp, og jeg fikk samtalerne jeg behøvde. Samtidig så har jeg veldig mye ansvar. Den første uken kan være veldig komplisert når man forstår at «Okay, alt ansvaret ligger på meg. Jeg må klare alt selv». Ja, du kan få hjelp her, men det er veldig mye man selv må klare (...) for eksempel når det gjelder flytting, hvor du skal bo. Det er veldig mye nytt å tenke på og hoppe ut i, og da kan det bli for mye (...). Samtidig forstår du at den situasjonen du har vært i er mye verre, etter at du kommer til et sted hvor det faktisk er fredelig.

Flere av ungdommene og de unge voksne forteller at de opplevde overgangen som overveldende da det ikke var slik de forventet, og helst ønsket å være i sine vante omgivelser med venner og familie. Janet på 19 år forklarer overgangen på denne måten:

Jeg hadde en helt annen forventning til krisesenteret. Jeg trodde at jeg skulle få min egen hybel eller hvert fall eget kjøkken, bad og soverom. Jeg hadde ikke trodd det skulle være så mange folk. Jeg ble skikkelig skremt i starten. Jeg tenkte «Oi, er det sånn det er her, ja?». Det er stressende å være her fordi du vil ha din egen bolig og vennene dine (...). Jeg savner moren min. De tok meg veldig godt imot, så da begynte det å gå greit.

5.6 Kontaktetablering med krisesentre – og det første møtet

I krisesenterstatistikken (2022) går det frem at 38 prosent av beboerne oppsøkte krisesenteret på eget initiativ. Av ulike involverte instanser var oftest politiet involvert i å etablere kontakt. Relativt mange beboere kom i kontakt med tilbudet ved hjelp av barneverntjenesten, familie, venner og bekjente, men fem prosent forteller at de kom i kontakt med tilbudet via andre tjenester som barnehage, kommunale kriseteam, psykisk helse, støttesentre og frivillige organisasjoner.

I intervjuene med unge voksne av 2023 går det frem at kontaktetableringen med krisesentre foregikk på ulike måter, og at det var behov for veiledning for

å komme i kontakt, da en vanskelig livssituasjon medfører utfordringer med å se eget hjelpebehov, alvorlighetsgraden i situasjonen og løsninger. Det er flere som har vært behjelpelig mot de unge voksne, herunder helsestasjonen, skolen, kommunale samtalegrupper og eget nettverk. Alex på 23 år forteller at det var nødvendig med hjelp og veiledning da det var mye som foregikk samtidig, som tok nødvendig kapasitet for å finne løsninger:

Søsteren min anbefalte meg det (...). Det er jeg veldig takknemlig for fordi jeg hadde ikke tenkt på det i det hele tatt. Krisesenteret er det siste man tenker på, føler jeg. Jeg visste om det, men det var ikke i tankene mine. Det var så veldig mye forskjellig som skjedde i mitt liv, så jeg klarte ikke å tenke på utveier og løsninger (...). Det var veldig fint at folk kom med forslag til meg fordi jeg ikke klarte å tenke selv på hva som var det beste for meg. Jeg husker jeg var hos legen, og da jeg var ferdig, ringte jeg krisesenteret. Jeg begynte å gråte, og fortalte dem om min situasjon og sa at jeg har ingen steder å være, jeg har det helt forferdelig og jeg må komme meg vekk. De tok meg inn for å snakke. Veldig hyggelige.

Maja på 23 år forteller, på lik linje med Alex, om veiledning av flere instanser før kontaktetablering med krisesenteret.

Det var flere som snakket om krisesenter. Jeg går i kommunale grupper og var på helsestasjonen. Da tok hun det opp og sa: «Har du tenkt til det?» og «Det høres lurt ut». Det var en stor terskel for meg. Jeg tenkte at jeg ikke trengte det, ikke har rett på tilbudet, at dette ikke er alvorlig, og dette håndterer jeg selv (...). Jeg ringte til slutt, og når jeg kom hit, så trodde jeg at det skulle være en natt, men de var sånn «Vi anbefaler deg å være her minst en uke». Da var jeg sånn «En uke?! Det er kjempelenge!» Jeg trodde ikke jeg skulle være her så lenge.

5.7 Informasjon om krisesenteret

Intervjuene viser at barna opplever overgangen fra hjemmet til krisesenteret som overveldende. I vår spørreundersøkelse (2023) oppgir 63 prosent av krisesenterlederne at de formidler informasjon om tilbudet til barn, gjennom foredrag på skoler eller undervisningsopplegg sammen med helsesykepleiere. I tillegg gir mange informasjon til aktuelle instanser og 58 prosent formidler informasjon til barn på sosiale medier, oftest Facebook og Instagram. Det er utviklet filmer, reklamer og informasjonsmateriell, som blant annet formidles

på senterets nettsider. Likevel er det flere barn som forteller at de aldri har fått informasjon om krisesenteret, før de plutselig var i situasjonen der det var behov for tilbudet.

Milla på åtte år forteller at hun fikk informasjon fra sin mor, men ikke har fått informasjon via skolen eller på andre arenaer.

Milla: Mamma sa at vi skulle bo litte grann på krisesenteret. Og da lurte jeg på hva det var. Da sa mamma hva det var, for jeg visste ikke hva det var.

Jeg har ikke lært om dette på skolen engang.

Intervjuer: Hva vet du nå om et krisesenter?

Milla: Et krisesenter er et sted der man kan bo når det har skjedd noe ille, for eksempel noe slemt. Da kan du bo her til du kan flytte ut.

Ayesha på 18 år forteller at det var krisesenteret som ga informasjon om tilbudet ved ankomst. Hun mener at offentlige tjenester bør ha større ansvar for å informere om tilbudet til barn.

Intervjuer: Du sier noe om at du ikke visste hva krisesenter var før du kom.

Ayesha: Det ble ikke fortalt om hva det var for noe. Første gang jeg fikk vite om at det eksisterte, var på møtet (på krisesenteret). Jeg føler det er veldig dårlig at skoler snakker om at det finnes nødnummer hvis det skjer noe og barnevern, men de har aldri nevnt noe om krisesenteret. Jeg føler skoler burde fortelle mye mer om tjenester som finnes. Det er ikke slik at man snakker om det, og det er egentlig veldig trist.

I krisesenterstatistikk (2022) går det frem at en av de vanligste formene for oppfølging av barn var gjennomføring av velkomstsamtale (65 %) med informasjon om tilbudet og begrunnelse for hvorfor barnet er der. Dette samsvarer med Ayeshas fortelling. Videre beskriver flere av de ansatte i vår spørreundersøkelse at individuelle samtaler med barn er en anledning til å forklare nærmere om tilbudets mål og hensikt.

5.8 Samtaler og veiledning

Krisesenterloven (2010) slår fast at barn skal ivaretas tilpasset deres behov, noe som fordrer at det legges til rette for individuelle samtaler med ansatte der barnet selv ønsker det. I samtalen kan det være aktuelt for barn å bearbeide erfaringer med vold, stille spørsmål og legge en plan for trygghet

og sikkerhet (Bufdir, 2015). I barnekonvensjonen (1989) går det frem at barn har rett på sikkerhet, trygghet, juridisk støtte, behandling, informasjon, og å kunne gi uttrykk for sine tanker og meninger om beslutninger som omhandler deres liv. Disse behovene vil være naturlig å dekke via samtaler og veiledning.

Ved spørsmål om å beskrive samtaler som gjennomføres med barn, svarte to barnefaglige ansvarlige:

Alle barn har sin primærkontakt som ikke er samme som forelder. Det gjennomføres individuelle samtaler for barn tilpasset alder med informasjon, kartlegging og mål om tilrettelegging av hobby, aktivitet og andre behov. Små barn uten språk inviteres til lek og alderstilpassede aktiviteter inne og ute.

Samtalen gjør det mulig for barnet å si noe om hvordan det oppleves å være her, og tiden før ankomst. Jevnlige samtaler er viktig for at vi skal kunne vite hvordan barn har det.

I studien av Øverlien et al. (2009) rapporterte 79 prosent av lederne om at krisesentrene gjennomførte planlagte, målrettet individuelle samtaler med barn, og i 2023 har dette tallet økt til 98 prosent. Flere av de ansatte beskriver at barna får tilbud om samtale med sin primærkontakt ved ankomst, underveis og avsluttende med og uten foreldre til stede. Mange benytter samtalene som grunnlag for kartlegging og videre oppfølging under og etter oppholdet. Enkelte oppgir at det ikke gis egne samtaler til barn, men at de kartlegger ved hjelp av informasjon fra mor (far).

I krisesenterstatistikken (2022) går det frem at det ble gjennomført samtale med barn uten forelder til stede ved 43 prosent av oppholdene, og 36 prosent av samtalene ble gjennomført med en forelder til stede. I intervju av 2023 forklarer en barnefaglig ansvarlig med flere års erfaring, at det gjennomføres samtaler med både barn og foreldre om barns livssituasjon:

Vi har samtaler med barna og foreldrene om barnas situasjon. Veldig ofte ser vi at det er en skjev oppfatning hos foreldre på hva barna vet, har sett eller hvilke ting barna er utrygge på. Foreldrene tenker som oftest at barna har fått med seg, sett og hørt mye mindre enn hva de egentlig har. Så vi har parallelle kartlegginger med foreldre om barnas situasjon og barna selv, der de får sagt noe om egen situasjon. Og så har vi møter der vi prøver

å samkjøre opplysningene sånn at barn og foreldre kommer ut som en bedre samlet enhet, og får en felles forståelse av situasjonen som begge kan relatere seg til.

Den ansatte beskriver at separate samtaler med barn og foreldre gir ny informasjon om og innsikt i barnas livssituasjon, som ikke muliggjøres i samtaler der begge er til stede, og vil derfor være hensiktsmessig for krisesenterets oppfølging. Informasjonen fra de separate samtalene gir en helhetlig og felles forståelse av familiens livssituasjon. Dette tydeliggjør betydningen av å ha samtaler med barn uten forelder til stede.

I studien av Øverlien et al. (2009) rapporterte ledere ved 29 av 39 sentre om at de benytter eller lar seg inspirere av en bestemt metodisk tilnærming i de individuelle samtalene. I 2023 har tallet sunket der ansatte ved 19 av 41 sentre oppgir det samme. På lik linje med i 2009 beskriver de ansatte i 2023 at det ikke dreier seg om én bestemt metodisk tilnærming, men flere inspirasjonskilder og prinsipper. I 2009 benyttet sentrene bøkene *Samtalebilder: en vei til kommunikasjon med barn* av Merete Holmsen og *Sinna mann* av Gro Dahle og Svein Nyhus. I 2023 benyttes blant annet «den dialogiske samtalemetoden» (DCM), «kognitiv affektiv trening» (KAT) med traumefokus, «People in my Life» og psykologisk førstehjelp. Enkelte beskriver at samtalene er strukturerte og planlagt, og andre oppgir at de er spontane etter behov. 93 prosent av de ansatte oppgir at samtalene gjennomføres til en bestemt avsatt tid og med et forhåndsbestemt tema. Det påpekes at enkelte av barna er så små at det legges til rette for leketid med en voksen fremfor samtale.

I intervjuene med barna om deres hverdagsliv på krisesenter snakket mange av barna om de individuelle samtalene og veiledningen de mottar. Samtalene beskrives med vesentlig betydning for oppholdet på senteret. Milla på åtte år forteller at hun satte pris på samtalene fordi hun opplevde å bli tatt på alvor, forsto det som ble kommunisert, og fikk mulighet til å snakke om hjelpen de trengte som familie.

Samtalene var bra for hun var ganske tydelig, spurte oss ordentlig og sa ikke bare sånn «Hvordan har dere det?». Hun sa det tydelig og fint sånn at vi både skulle forstå det og at vi ikke skulle bli redde. Hun så på oss, og vi snakket om hva de måtte hjelpe mamma med. Fordi det er en ting vi har

sett at mamma ikke er så flink til. Hun er ikke så flink til å spørre om hjelp. Så da sa vi at kriesenteret må spørre henne, for hun er ikke sånn som spør.

På lik linje med barna, beskriver unge voksne at samtaler er av betydning. Ayesha på 18 år forteller at det føltes godt å ha samtaler på kriesenteret med en trygg ansatt som allerede har informasjon om saken. Samtaler kan være til hjelp for å sortere tankene fremfor å være alene om å finne svar og løsninger. Hun påpeker at det var godt å få mulighet til å snakke om voldshistorien, men også helt andre ting som foregår i livet til en ung voksen. Videre var det hensiktsmessig med tilgjengeligheten der det var mulig å sette opp samtaler med flere ansatte:

Ayesha: Det kan være smart å snakke med noen. Når man går gjennom ting som er grunnen til at man er her, så er det ikke alltid man ser situasjonen som alle andre, for du normaliserer det etter hvert. Da er det bra at du har samtaler med noen, slik at du kan snakke om hvordan du har det. Det er ikke alltid man vil snakke med nye mennesker, og da er det fint å snakke med en person som vet om situasjonen allerede, så slipper man å gå så mye inn på det. Du kan forklare at for eksempel «Jeg vet ikke helt hva jeg burde gjøre i den saken her», og du kan høre meningen til personen. Og derifra ta det på neste nivå, istedenfor å tenke på det, ikke finne svar i flere dager og slite seg selv ut.

Intervjuer: Hvordan var det å snakke med ansatte på kriesenteret?

Ayesha: På starten så var det veldig uvanlig, men etter hvert så blir man vant til det og glad for muligheten. Du får snakket ut når du behøver det. Det er ikke slik at du må bære det inni deg. Du vet at dersom en person ikke er ledig, så har du kanskje en annen person du kan snakke med, for det er jo et helt team. Og ikke bare det, men du kan sette opp tid, og dere kan sette dere ned og prate uansett om det gjelder andre ting enn selve situasjonen.

Maja på 23 år forteller at tilnærmingen til den ansatte i samtalen er spesielt viktig for henne:

Maja: For min del er det viktig at jeg vet at jeg har tid, fordi jeg bruker tid på å åpne meg. Og det er fint at man (den ansatte) ikke får en sånn sterk reaksjon. For selv om det bare er noen som er engasjert eller har en

aggressiv måte å prate på, så kan det være litt sånn «Oi!», og da skvetter man litt.

Med få unntak ble samtaler og veiledning verdsatt og vurdert som nyttig av barna og de unge voksne. Dette er i tråd med funn fra tidligere studier av Øverlien (2011) og Bowyen et al. (2015) der barn uttrykker at de setter pris på muligheten til strukturerte samtaler med de ansatte. Samtidig kan samtaler med nye voksne om sensitive temaer føles utfordrende og ubehagelig, spesielt dersom det er første gang noen spør deg om dine opplevelser, tanker og behov. Leah, 15 år gammel, har bodd på to ulike krisesentre sammen med sin mor. Hun beskriver sin opplevelse av samtaler med en ansatt ved første krisesenteropphold:

Det var en ny opplevelse for meg, og jeg hadde mye inni meg. Jeg var litt nervøs når jeg snakket med henne. Det var ikke sånn at hun var dårlig eller noe sånn. Det var bare at jeg visste ikke hva jeg skulle si helt og sånt. Så jeg var ikke helt sikker på hva jeg skulle si.

I en studie av Arnell og Thunberg (2023) uttrykker mødrene en takknemlighet for mulighet til å ha samtaler, der spesielt veiledningen i disse samtalene ble ansett som viktig. Dette viser seg også i våre intervjuer i 2023 der flere av mødrene tydeliggjør viktigheten av samtaler for deres barn. En av mødrene opplevde oppfølgingen av barna som en lettelse. Hun fikk en åpenbaring under oppholdet om at barna hadde et behov for samtaler. Ifølge moren beskriver barna at de er avhengig av å snakke med noen som forstår og «skjønner språket», noe de opplevde ved samtaler med ansatte på krisesenteret.

Den hjelpen barna fikk, var det viktigste for meg. Det var en enorm lettelse at noen støttet barna mine (...). De var veldig opptatt av å fortelle sin historie, sånn intenst. Det hadde jeg ikke skjont. De var veldig opptatt av det (samtalene) og ville det veldig gjerne. Fortsatt så sier de at de ikke kan snakke med noen om dette. Det er bare dem de møtte på krisesenteret som skjønner språket, for hvis de noen gang kommer andre steder og skal prøve å forklare hva som egentlig hendte dem, så skjønner de ikke.

5.9 Skole- og barnehagetilbud

Studien av Øverlien et al. (2009) viser at nesten samtlige barn som deltok i undersøkelsen, gikk på skole eller var i barnehage, men hadde avbrudd og opphold i skolegangen som et resultat av volden og flyttingen. Barna beskriver at skolen representerer en trygghet, men fra et sikkerhetssynspunkt kan skolen også føre til risiko for vold fra far. Om barn opprettholder skolegangen, avhenger av sikkerhetsmessige, geografiske og praktiske forhold. I krisesenterstatistikken (2022) går det frem at 36 prosent av oppholdene på krisesentre medførte enten fullstendig eller delvis avbrudd i skolegangen. Ved 61 prosent av oppholdene fortsatte barna på samme skole, mens de ved 3 prosent av oppholdene fortsatte ved en annen skole. Et gjennomsnittlig avbrudd i skolegangen varte i åtte dager. Sikkerheten til barnet var den vanligste årsaken til avbrutt skolegang, etterfulgt av avstanden til skolen.

I intervjuene med barna snakket mange om at det var lavere skolenærvær i perioder.

Janet 19 år forteller at hun er urolig for fraværet fra skolen grunnet oppholdet på krisesenteret:

Akkurat nå tenker jeg at det er lurt å snakke med rektoren min fordi lærerne sier at jeg har for mye fravær. Det er på grunn av stresset jeg har nå, og ikke på grunn av at papirene mine ikke er i orden. Jeg har vært veldig mye borte fra skolen, men jeg vet at når ting ordner seg og jeg får min egen bolig, så vil jeg konsentrere meg på skolen og gjøre det ordentlig.

Mia på 19 år bodde på krisesenteret sammen med sin mor og lillebror da hun var 12 år gammel. På daværende tidspunkt hadde familien bodd i Norge i fem måneder, og hun brukte engelsk for å gjøre seg forstått på skolen. Før oppholdet på krisesenteret forteller Mia at hun hadde et helt vanlig liv med mange venner, aktiviteter på fritiden og skolegang. Flyttingen til krisesenteret beskrives som et stort vendepunkt i livet der de uten forvarsel måtte pakke de mest nødvendige tingene og kjøre av gårde sent på kvelden. Mia måtte bytte skole som konsekvens av oppholdet på krisesenteret grunnet avstanden, og forteller om opplevelsen av å begynne på en ny skole, der hun ikke delte informasjon om livssituasjonen med lærere eller medelever:

Jeg fikk venner med en gang, men ingen spurte om krisesenteret, og jeg fortalte heller ingen at jeg bor der. I den tiden var jeg veldig lukket og redd. Jeg skjulte meg hele tiden for lærere og sånn. Jeg kunne ikke norsk i den tiden, så jeg snakket engelsk. Lærere kom til meg og sa direkte «Snakk norsk!». Så jeg måtte tilpasse meg det, men jeg var veldig lukket. Jeg var ikke sånn som jeg er nå. Jeg kunne ikke språket og forsto ingenting av det som ble sagt. Kanskje lærerne kunne ta mer hensyn. Hvis de ser at noe er galt, så bør de ta kontakt og gjøre noe.

Mia forteller at det var store endringer i livet på kort tid, språklige utfordringer og en utrygghet på en ny skole. Dette kan være årsaken til at hun var tilbakeholden med informasjon til lærere og medelever om den nåværende livssituasjonen på krisesenteret. Beskrivelsen fremhever at det er krevende å bytte skole både under et opphold på krisesenter og ved kort botid i landet med språklige barrierer.

På lik linje med barn og ungdommer, opplever unge voksne at det er fravær fra arbeidsplassen grunnet oppholdet på krisesenteret. Alex på 23 år forteller om at hun var sykemeldt fra jobb en periode da livssituasjonen har vært en belastning for helsen:

Jeg var sykemeldt i kanskje en måned. Mot slutten av forholdet der for det ble veldig heavy for min del. Jeg er ferdigutdannet så jeg jobber bare, men det har jo vært perioder hvor jeg har vært en del sykemeldt her og der på grunn av veldig mye psykisk og noe fysisk.

Barnehageplass under oppholdet på krisesenteret

I studien av Øverlien et al. (2009) oppgir lederne at det er færre av barna som fortsetter i egen barnehage enn på egen skole. Om barn opprettholder nærværet i barnehagen avhenger av sikkerhetsmessige, geografiske og praktiske forhold. Ifølge krisesenterstatistikken (2022) gikk 81 prosent av barna i alderen ett–fem år i barnehage første gang de overnattet på et krisesenter i 2022. Et gjennomsnittlig avbrudd i barnehagegang varte i 14 dager. Sikkerheten til barnet og avstanden var de vanligste årsakene til at barn helt eller delvis måtte avbryte barnehagegangen. I spørreundersøkelsen av 2023 oppgir de ansatte at 46 prosent av barna får alternative tilbud av sentret dersom de ikke kan være i barnehagen. Dette kan være å besøke en åpen barnehage i området, arrangere uformelle aktiviteter innenfor og

utenfor sentret, gjennomføre faste grupper flere ganger i uken og tilrettelagte rom for å være i aktivitet.

En ansatt, som er både miljøterapeut og barneansvarlig, forklarer hvordan deres senter tilrettelegger for barnehageplass:

Vi har en barnehage som vi har en fast plass hos, og som er flinke å tilrettelegge for oss. Dette tilbys gjerne hvis vi vet at barnet skal bo her over tid, slik at det ikke blir for mange brudd igjen for barna. Hvis barnet skal være her en uke, så er det ikke nødvendig at de får plass i barnehagen. Hvis vi vet at de kommer til å være her over tid, så oppretter vi kontakt (med barnehagen) for å få litt stabilitet og en annen rytme på hverdagen. Det er jo ikke flust av plasser. Stort sett så har det merkelig nok gått bra, der de som har hatt mest behov, har fått plassen. Det er også mulig å dele opp i ulike dager hvis det skulle være mer behov.

Dette kritesenteret har en fast barnehageplass, der det blir gitt plass til barn som skal være ved senteret i en lengre periode. Dette er med mål om at barna skal oppleve en form for forutsigbarhet i hverdagen selv om det er mange endringer i livssituasjonen. Denne ene plassen i barnehagen må de imidlertid organisere slik at de barna med størst behov får benytte seg av denne, enten ved å dele på den spredt over ulike dager eller at ett enkelt barn må prioriteres inn.

En barnefaglig ansvarlig ved et annet kritesenter beskriver utfordringer ved manglende barnehage tilbud under opphold på kritesenteret:

Det er jo plikt og rett til skolegang og dermed også skoleskyss, men det er ikke plikt og rett til å gå i barnehage. Der er det heller ikke automatisk taxitjeneste. Det vil si at de barna som kommer hit med sine foreldre og er i barnehagealder, de mister dagtilbudet sitt fordi det ofte ikke er transportmuligheter. Det gjør at disse barna og foreldrene bor på kritesenteret lenger, fordi det gjør noe med foreldrenes situasjon og hvordan de kan jobbe fram sin egen sak. Da må de bruke tiden på å se etter barna på dagtid og kan kanskje jobbe med saken på kveldstid, men da er det mye som er stengt.

Manglende barnehagetilbud er en utfordring for både barna og foreldre. Barn får ikke mulighet til å gå i barnehagen i tilfeller der det er lang avstand uten transportmiddel som ivaretar sikkerheten. Dette innebærer at barnet må være på krisesenteret hele dager, og oppholdet på krisesenteret forlenges da det er begrenset tid til å gjøre nødvendige oppgaver i den pågående saken. Foresattes behov for avlastning løftes om både skole og barnehage av en ansatt ved et annet krisesenter:

Vi er heldige her som har en egen skole og to pedagoger i hundre prosent stilling som driver en barnehage inne på huset. Mammaene og pappaene er ofte slitne, preget og i sjokk. I og med at vi har et barneteam og tre pedagoger, så får de avlastning, og barna får møte voksne på dagtid som er til stede og tilgjengelige, som kan gi dem gode opplevelser.

Barnehage- og skoletilbudet innad på dette krisesenteret er av vesentlig betydning for at foreldre skal få avlastning og barna skal få gode opplevelser med trygge, tilstedeværende og tilgjengelige voksne i en utfordrende livssituasjon. Det fremheves at dette krisesenteret er heldig som har en egen skole og barnehage med tilhørende ressurser til formålet. Det virker med andre ord som at dette er spesielt og skiller seg ut fra øvrige krisesentertilbud.

5.10 Samarbeid mellom krisesentre, skoler og barnehager

Spørsmålene som gjelder skole og barnehage i undersøkelsen av Jonassen et al. (2008) er formulert annerledes enn spørsmålene i undersøkelsen av 2023. Det er derfor utfordrende å sammenligne resultatene over tid. Svarene fra de to undersøkelsene gir oss imidlertid en indikasjon på at det er et endret søkelys på skole- og barnehagegang for barn på krisesentre over de siste 15 årene. I studien av Jonassen et al. (2008) oppga 10 prosent av lederne at de har et formalisert samarbeid med skoler og 8 prosent har et slikt samarbeid med barnehager. Det var 20 prosent av barna som fortsatte skolegangen i noen eller stor grad samtidig med oppholdet på krisesenteret. I statistikk fra Bufdir (2022) går det frem at det ble opprettet samarbeid med barnets skole ved 23 prosent av oppholdene. Dette er en økning fra 2008. I 2023 rapporterer barnefaglig ansatte om at 76 prosent av barna får tilbud om opplæring fra nærskolen under oppholdet på krisesentret. Nærskolen kan være behjelpelig med oppgaver, sende over skolearbeid, fagplaner og lekseplaner, følge opp på Teams med veiledning, og delta på samarbeidsmøter. Enkelte oppgir at barnet alltid går på nærskolen, og andre oppgir at dette sjeldent er mulig på

grunn av lange avstander. I sistnevnte tilfelle forklarer flere at det blir gitt tilbud om å gå på en skole i nærområdet til krisesenteret. De ansatte oppgir at 58 prosent av barna får tilbud om oppfølging av skolearbeid på senteret i tilfeller der barna ikke kan gå på skolen. Oppfølgingen er i form av leksehjelp, bistand ved behov, tilrettelegging av rom for arbeid og digital undervisning, samarbeid med skolen og foresatt, og samarbeid med frivillige organisasjoner.

En leder beskriver deres arbeid for å etablere et skoletilbud for barn ved deres krisesenter:

Vi er veldig heldige med nærskolen vår. De har opptil flere barn fra oss samtidig med egne sikkerhetsplaner og de begynner å bli ganske drillet på det. Samarbeidet med skolen er helt strålende rett og slett. Vi har en rektor som viser stor forståelse og interesse. Som et eksempel hadde vi en gutt som ikke ville på skolen og han ville heller ikke snakke med noen. Rektor kom selv på besøk og satt sammen med gutten i fem minutter, og så gikk han igjen uten at de vekslet et ord, og sånn holdt de på i to til tre uker. Gutten begynte på skolen igjen. Rektoren tør å gjøre utradisjonelle ting. Det burde kanskje vært sånn, men jeg tror ikke vi kan forvente at det skjer overalt. Dette er en barneskole. Vi har en videregående skole (...), og der også opplever jeg at vi har et godt samarbeid, med et godt samarbeid med minoritetsrådgiver.

Lederen forklarer at de har opprettet et tett samarbeid med ledelsen ved nærskolen, der barn fra krisesenteret kan få plass under oppholdet i tilfeller der dette ikke allerede er deres nærskole. Samarbeidet består av en felles forståelse for barnas behov for oppfølging, tilrettelegging og sikkerhet. Lederen er tydelig på at rektor ved denne skolen viser et ekstraordinært engasjement for barna på krisesenteret, og at dette ikke kan forventes av alle skoler i landet. Videre har de opprettet et samarbeid med en videregående skole der minoritetsrådgiver følger opp i hverdagen.

Leder ved et annet krisesenter beskriver deres opplevelse av og rutiner for samarbeid med skoler:

Hvis barn har vært her i fire til fem uker eller en par måneder, så har jeg et møte med skolen før barnet skal tilbake på skolen sammen med mor,

barnet og lærer. Hvis de skal flytte til en ny skole, så har vi et fysisk møte med dem og underveis mens de går her. Vår lærer her kommuniserer nærmest daglig med kontaktlærer på skolen.

Lederen forklarer at det er nødvendig med jevnlig kontakt med skoler i form av møtevirksomhet, og større grad av møter dersom barnet skal starte på en ny skole. Videre har dette senteret en egen pedagog som er i tett kontakt med kontaktlærer på den aktuelle skolen.

Et annet perspektiv som fremhever viktigheten av samarbeid, er knyttet til barna og foreldres sikkerhet og trygghet. I intervjuet var flere ansatte opptatt av at det må deles informasjon med skoler og barnehager om oppholdet på krisesenteret med tanke på sikkerheten. På denne måten har skolen og barnehagen mulighet til å følge med og ta hånd om barnet dersom noe skulle skje. Videre kan det være utfordrende for mor å sende barnet sitt til barnehage og skole i saker der det ikke er opprettet besøksforbud for å beskytte barnet mot vold og overgrep. En utrygghet og redsel hos forelder kan medføre at barnet ikke får mulighet til å ta imot tilbudet i barnehagen eller på skolen. En barnefaglig ansvarlig forklarer dette nærmere:

Det er veldig viktig at skolene og barnehagene blir informert. De har ikke myndighet til å holde igjen barna hvis far henter i barnehagen uten at det foreligger kontaktforbud. Vi ser i mange saker at mor har fått det, men ikke barna. Da er det en redsel hos mor. Barnehagene og skolene vil holde ett ekstra øye med barnet, og vi snakker med barna tilpasset alder og situasjon om hva de skal gjøre hvis pappa skulle dukke opp i skolegården, for eksempel. Det har skjedd i en barnehage at de observerte at far var utenfor, og da tok barnehagen inn barnet og skjermet det.

Kunnskap og kompetanse om traumer, vold og overgrep kan være en utfordring i samarbeidet mellom krisesentre, skoler og barnehager. En leder ved et krisesenter forklarer at hun savner et høyere kunnskapsnivå hos skolens personell for å fremme samarbeidet:

Jeg tenker at det fortsatt er manglende kunnskap blant samarbeidspartnerne våre om konsekvensene av å ha opplevd vold i nære relasjoner (...). Lærere har ikke kunnskap om hva det gjør med barn å bli utsatt for vold. Dette gjør at mange av barna blir beskrevet som veldig urolige barn

med ADHD-atferd, men de er voldsutsatte og traumatiserte. Det er et symptom på livssituasjonen. De kan også være de stille barna, usynlige. Den manglende kunnskapen bærer preg av den hjelpen som brukerne våre får. Barna er helt avhengige av hjelpen de får fra krisesenteret fordi vi må forklare (skolene) om type hjelp de bør få og hvorfor de trenger den hjelpen (...). Vi er tydelige på at vi må ha et samarbeid med skole og barnehage. I og med at vi består av flere eierkommuner, så er det ganske lang reisevei, så det er ikke alle som kan begynne på skolen med en gang. Da er det kjempeviktig å legge til rette for undervisning her og ha tett samarbeid med lærer.

Lederen understreker at det kreves inngående informasjon til skoler og barnehager med mål om å gi den hjelpen barna har behov for. Samarbeidet beskrives som viktig av flere grunner. Det er først og fremst nødvendig å gi lærerne kunnskap om temaet for å kunne forstå barnets uttrykk, atferd og strategier på skolen. Videre har barna behov for tilrettelegging og tilpasning på skolen grunnet deres livssituasjon, og det er ofte behov for samarbeid om undervisning på krisesenteret i en periode på grunn av lang reisevei til nærskolen.

De aller fleste av barna forteller at skolen har fått informasjon om deres opphold ved krisesenteret fra mor (far). Dette medfører imidlertid ikke nødvendigvis at barna opplever at de får snakket videre med lærer om situasjonen på en hensiktsmessig måte. Milla på åtte år forklarer dette nærmere:

Milla: Alle lærerne fikk vite at jeg bodde her, i hvert fall lærerne mine. Det er mamma som sendte melding.

Intervju: Hva skjedde når lærerne dine fikk vite om at du er på krisesenteret?

Milla: De har bare spurt om det går bra når jeg skulle hilse på morgenen på gangen når jeg kledde av meg (...). Alle (elevene) satt i klasserommet.

Intervjuer: Var det noe du skulle ønske var annerledes?

Milla: Kanskje de kunne gjøre sånn som Ida (en ansatt på krisesenteret)? Ida og jeg snakket inne på et rom. Hun spurte ordentlig og så på meg og sånt.

Enkelte av mødrene forklarer inngående om fordeler ved tett kontakt og deling av informasjon med skole og barnehage:

Jeg har vært åpen med dem hele veien for det har vært utfordringer med familien før. (...) Jeg har alltid hatt tett dialog med dem, og da ble det naturlig for meg å fortelle dem om besøksforbudet og krisesenteret (...). Barnehagen har vært en kjempeviktig støtte hele veien. Jeg fikk også en overgangssamtale med skolen med begge barna hvor jeg har vært åpen om familien og ting vi strever med, og barnas reaksjoner på det og ting de må være obs på. Når vi kom på krisesenteret andre gang, så sendte jeg mail til skolen og SFO, og barnehage med ryddig info og fortalte hva jeg har sagt til barna. Jeg er veldig glad for at jeg har vært ærlig med dem sånn at de kan møte barna på riktig måte og at de vet at de har opplevd mye.

Moren forklarer at det oppleves som hensiktsmessig med åpen kommunikasjon med barnehage og skole. Dette har fungert som støtte og hjelp i prosessen, der personalet kan møte barna på deres behov på bakgrunn av informasjonen som er delt. Andre mødre forteller at de ikke ønsket noen form for samarbeid med barnehagen eller skolen.

Intervjuer: Hvordan var dialogen med barnehagen eller skole om situasjonen?

Mor: Nei, det var veldig lite. (...) De merket at han ble innesluttet og litt sånn hard i måten han snakket på de ukene han var hos faren. Han ble på en måte en annen gutt. Og så ble han seg selv igjen når han kom til meg (...). Jeg sa bare veldig kort «ja, ting har ikke vært helt greit» på en måte (...). Og så sa jeg ikke så veldig mye mer enn det for jeg hadde ikke lyst å involvere dem i det.

Denne moren fikk spørsmål fra skolen om årsaken til endring i atferd, men valgte å ikke dele informasjon om forholdene hjemme. Barn og foreldre forteller om ulik grad av informasjonsdeling med skoler, og om ulikheter med hensyn til oppfølging og tilrettelegging av skolen etter informasjon om opphold på krisesentre. Enkelte forteller at de følte seg godt ivaretatt med nødvendig oppmerksomhet, anerkjennelse og tilrettelegging. Andre forteller at det i liten grad var oppfølging, og at formen for kontakt om situasjonen mellom lærer og barn gjerne burde vært annerledes. Janet på 19 år forteller

at hun ikke opplever at skolen er behjelpelig eller samarbeider for å tilrettelegge.

De vil ikke sende informasjon på pc-en eller ting som jeg kan jobbe med her. Jeg føler at de ikke er behjelpelige, at de ikke samarbeider. Det er tøft. Men det er to lærere. De ser det på meg hvis jeg er lei meg, trist, sint, og alt. De andre (lærerne) har også mulighet til å se dette og skjønne at man har ikke det bra.

En forutsetning for samarbeid er kommunikasjon med åpenhet og deling av informasjon. Ayesha, 18 år gammel, gir råd og tips om samarbeid der hun forklarer at det er nødvendig med en trygghet, tilrettelegging, engasjement, forsøk på forståelse og omsorg i relasjonen mellom elev og lærer som grunnlag for å kunne dele opplevelser om vold i nære relasjoner.

Ayesha: I tilfeller der lærer merker noe, bør han eller hun ikke plutselig spørre «Går det bra?». Da blir det selvfølgelig ikke gitt svar. Prøv heller å være litt snill mot eleven, forklare, gi en trygghetsfølelse hvor du viser at: «Okay, jeg bryr meg.» Det som kan være skummelt når man er yngre, er at man tror kanskje at: «Oi, den situasjonen kan bli verre hvis jeg forteller.» Hvis lærer gir en trygghetsfølelse ved å ha god kommunikasjon, få med eleven på å gjøre noe hyggelig, får eleven til å tenke på andre ting som å fokusere på skolen, snakker om det eller (...) tilrettelegger. Dette istedenfor å gå rett på «Går det bra? Har det skjedd noe?». Intervjuer: Hva gjorde at du snakket med en lærer?

Ayesha: Hun forsto situasjonen veldig bra. Hun laget et møte hvor vi snakket sammen, og hun etter hvert forklarte meg flere muligheter. Hun har også vist at hun bryr seg virkelig og mye. Måten hun snakker på. Jeg så at hun satte seg inn i situasjonen min. Hun forsto den. Hun følte på hvordan jeg har det. Måten hun satte seg i mine sko for å prøve å forstå, for å prøve å vite mer hvordan det er. Og når hun snakket, viste hun omsorg og hun forklarte at ... «Oi, sånn skal det ikke være». Hun har til og med fortsatt fulgt opp og sendt meldinger, hvor hun spør «Hvordan går det nå?».

5.11 Samarbeid mellom kriesentret og andre instanser

I spørreundersøkelsen av 2023 oppgir 76 prosent av lederne at deres senter har samarbeidsavtaler med andre instanser, mens 22 av lederne beskriver at de har samarbeid med barnevernstjenesten, 10 oppgir familievernkontor,

5 helsestasjon, 4 skole, 3 barnehage, 3 psykisk helse i førstelinjetjenesten, 3 politi, 2 barne- og ungdomspsykiatrien (BUP), og 1 Statens barnehus. Videre oppgir 90 prosent av lederne at de har samarbeid uten fast avtale med instanser, mens 11 av lederne oppgir samarbeid med barnevernstjenesten, 18 oppgir skole, 16 barnehage, 10 politi, 8 familievernkontor, 7 helsestasjon, 7 Statens barnehus, 3 psykisk helse og 4 BUP. I tillegg nevnes frivillige organisasjoner, fastlege, legevakt og advokat. For unge voksne er det aktuelt at 19 av lederne oppgir samarbeid med Nav og 3 oppgir distriktpsikiatriske senter (DPS).

I spørreundersøkelsen av Jonassen et al. (2008) oppga 8 av 51 krisesentre at de hadde avtale om formalisert samarbeid med BUP, og 13 hadde avtale med barnevernstjenesten. Dette innebærer at det er en økning fra 2008 til 2023 i antall sentre som har avtalt samarbeid med barnevernstjenesten og færre som samarbeider med BUP. Det er imidlertid flere som oppgir at de har samarbeid med psykisk helse i førstelinjetjenesten.

Det er enkelte unge voksne som aktualiserer involverte instanser i intervjuet, der blant annet Alex på 23 år forklarer at hun ble anbefalt å melde til politiet, men valgte å ikke gjøre dette da hun ikke opplever at det er av betydning. Det er uansett mulig å komme i kontakt via telefon.

Intervjuer: Har du vært i kontakt med andre instanser?

Alex: Nei, det har jeg ikke. Jeg fikk tilbud om å anmelde eksen min (...) og ble anbefalt å anmelde, men jeg ønsket ikke dette. Noe som tydeligvis er populært her. Sånne situasjoner vil man bare få unna og ikke gå dypere inn i for da må man tenke på det. Det går ikke noen vei uansett når man anmelder vold i nære relasjoner. Jeg føler ikke at det er noe vits (...). Jeg vet at man kunne fått besøksforbud, men det har jeg ikke tenkt på.

Selv om lederne rapporterer om en økning i samarbeid med andre instanser i 2023, blir det fremhevet forbedringspotensial av unge voksne. Marie på 21 år ble utsatt for vold av begge foreldre og opplevde god hjelp fra en helsesykepleier. Marie beskriver at det ville vært hensiktsmessig med en samarbeidsmodell som inkluderer en kontaktperson med ansvar for koordinering av ulike instanser.

Intervjuer: Kan du beskrive et drømmesenario? (knyttet til samarbeid)

Marie: Hvis krisesenteret hadde hatt en spesifikk person for samarbeid med instansene, som har kjennskap og erfaring, og samarbeider tett med krisesenteret. Og det finnes ting som er skrevet ned om min situasjon, med mitt samtykke, som bare kunne blitt overlevert sånn at (andre instanser) kunne visst om min situasjon, slik at jeg ikke må fortelle alt på nytt.

En barnefaglig ansvarlig forteller, i likhet med Marie, at det er varierende kunnskap og forståelse i kontakt med instanser, og det er ofte mange involverte parter som krever at situasjonen beskrives gjentatte ganger:

De får hjelp, men forståelsen for situasjonen de er i er varierende fra kontaktperson til kontaktperson, saksbehandler til saksbehandler. Det settes i gang en voldsom prosess der du er i møte med NAV, advokat, politi, avhør og familievernkantor, der det er vanskelig å fortelle historien sin om igjen og om igjen og om igjen.

En annen barnefaglig ansvarlig poengterer at det kan være utfordrende i kontakt med barnevernstjenesten grunnet forskjellig forståelse av situasjonen og behov:

Barnevernet forlanger mange ganger at de (far og mor) skal samarbeide, men som en mor sa: «Samarbeid i vårt tilfelle er at han (far) får det som han vil.» De har hørt fra barnevernet at de må samarbeide med far til det beste for barnet. Det er noen fortvilede situasjoner og det kan være ting som ikke er bra, som å følge fars meninger og måten han vil gjøre ting på. Det kan være veldig uheldig, men samtidig så blir det spetakkel om du får barnevernet på ryggen. Det er vanskelige situasjoner mødre kommer opp i.

Videre er det ansatte som setter pris på og opplever at samarbeidet med andre instanser fungerer godt, og fremhever at de selv har tatt initiativ til å fremme samarbeidet med informasjon og kunnskap om tjenesten:

Vi har et veldig godt samarbeid med mange av de viktige instansene. Vi har vært opptatt av å være ute og snakke om vår tjeneste og inviterer ofte til samarbeidsmøter, avklaringsmøter, og gjør en rolleavklaring tidlig i et opphold (...). De blir da bedre kjent med tematikken og problemstillingen.

5.12 Reetablering. Livet etter oppholdet på krisesenteret.

I studien av Øverlien et al. (2009) går det frem at flere av barna opplevde flyttingen fra krisesenteret som brudd i relasjoner og en usikkerhet om krisesenterets rolle i etterkant. Oppfølgingen etter krisesenteroppholdet har ofte mors behov i sentrum, der mor inviteres til aktiviteter og samtaler og barnet er velkomment til å bli med. Det tydeliggjøres i krisesenterloven (2010) at kommunene har ansvar for å sikre et krisesentertilbud i reetableringsfasen. Oppfølgingen kan være i form av samtaler, hjemmebesøk, hjelp til kontakt med instanser og deltakelse i grupper og på aktiviteter. Det blir presisert i veilederen til krisesenterloven at bestemmelsen også gjelder for barn (Bufdir, 2015). Målet er at beboere skal oppleve trygghet og sikkerhet i prosessen med utflytting fra krisesentre.

I spørreskjemaet av 2023 oppgir barnefaglige ansvarlige at de følger opp på ulike måter etter krisesenteroppholdet. Nærmest alle beskriver at deres oppfølging innebærer tilbud om samtaler og besøk på krisesenteret. Enkelte oppgir at de vurderer tilbud ut fra den enkeltes behov og situasjon, og andre forteller at de har en rekke tilbud om samarbeidsmøter, aktiviteter, hjemmebesøk og samarbeid med aktuelle instanser. Et fåtall beskriver at de svært sjeldent har kontakt i etterkant av oppholdet. De ansatte oppgir at 71 prosent av barna får oppfølging eller har kontakt med krisesentret. Det er hovedsakelig krisesenteret (76 %) eller mor (88 %) som tar initiativ til kontakt, mens barna tar eget initiativ til kontakt i 29 prosent av tilfellene. En leder ved et krisesenter forklarer hvordan oppfølgingen fungerer i praksis:

Oppfølging i reetableringsfasen er et krav i loven og varigheten av oppfølgingen er ikke definert. I diskusjoner når loven kom på plass i 2010, ble det viktig at brukeren må definere ut fra sin subjektive opplevelse hvor lenge man har bruk for krisesenteret. Det er jo selvfølgelig en utfordring fordi noen har bruk for å snakke sammen til alt er på plass, mens andre har behov for å snakke med oss i 30 år. Vi følger opp brukere så lenge de opplever at de trenger det, men for oss er det et mål å gjøre brukerne uavhengige av oss og iverksette det øvrige hjelpeapparatet.

Det blir forklart at krisesentre er pålagt å følge opp beboere i reetableringsfasen etter beboers definerte behov. Dette beskrives som en utfordring da enkelte vil ha behov for hjelp i mange år, og andre vil kun trenge et par samtaler etter utflytting. Oppfølgingen er tilrettelagt individuelt og kan være

i form av samtaler, samarbeid med aktuelle instanser, deltakelse i grupper, fritidsaktiviteter og ferieturer. Det nevnes at barnevernstjenesten kan være en aktuell samarbeidspart og at det er tilbud om fritidsaktiviteter og ferieturer. Dette kan komme barn til gode.

I intervjuene med barna, snakket flere om en opplevelse av brudd i rammer, forutsigbarhet og relasjoner, på lik linje med resultater fra studien av Øverlien et al. (2009). Nelly på 13 år bodde på krisesenteret over tre måneder da hun var 12 år. Etter en lang periode med utrygghet og redsel for stefar, gledet hun seg over oppholdet på krisesenteret og ble etablert med de ansatte. Flyttingen fra krisesenteret opplevdes som brudd i relasjoner og forutsigbarhet. Samtidig var det fint med et nytt bosted for familien:

Det var kjipt fordi jeg hadde blitt nær alle de som jobbet her, og jeg var glad i stedet, og så måtte vi flytte. Men vi avsluttet det ganske fint fordi vi fikk hjelp til å flytte ut, og så dro vi rett på ferie. Når vi flyttet inn så var det fint å bare bo der, for da var det bare meg, søsteren min og mamma som bodde sammen.

Alex på 23 år forteller at hun opplevde prosessen med å flytte fra krisesenteret til nytt bosted som en usikkerhet om krisesenterets rolle i etterkant. Dette samsvarer med resultater fra studien av Øverlien et al. (2009). Det gikk overraskende bra, selv om hun trodde det skulle bli hardt, og det var betydningsfullt å ha mulighet til å ta kontakt med krisesenteret for samtaler etter utflytting. For veien videre har Alex behov for å behandle tanker om det som har skjedd.

Jeg tenkte at det skulle bli hardt fordi jeg ikke hadde de som jobbet her hvis det var vanskelig for meg, men jeg hadde jo det. De ga meg mulighet til å møtes og prate etter at jeg flyttet ut. Det gikk egentlig overraskende bra fordi jeg trengte bare et fast sted for å roe ned kroppen. Jeg hadde stresset i to uker med å finne meg et nytt sted i tillegg til å prosessere følelsene. Det gikk overraskende bra, faktisk. Det jeg ønsker framover er at jeg kommer meg videre fra forholdet. Jeg har det veldig bra, men det preger meg fortsatt, merker jeg. Jeg får mye flashbacks og tenker på forholdet hver dag. Hvordan jeg ble behandlet og hva jeg gikk igjennom. Jeg ønsker at jeg kommer til et sted hvor de tankene går bort. Det kommer sikkert til å ta tid.

Leah på 15 år forteller på lik linje med Alex at hun fikk tett oppfølging med samtaler etter oppholdet og opplevde at senteret var tilgjengelig så lenge hun hadde behov for det. Til forskjell fra Alex var det faste avtaler om samtaler, noe som fremmer en struktur og forutsigbarhet.

Jeg hadde faste avtaler. Jeg kunne komme hit en gang i uken og snakket med den samme personen hver gang. Vi snakket om hvordan det var etter at jeg flyttet, kontakt med faren min, hva jeg driver med, og hvordan går det på skolen. Etter siste samtale vi hadde planlagt, sa hun at hvis jeg ville komme en annen gang så kunne jeg bare sende melding og komme når som helst. Jeg var veldig fornøyd.

Holly på elleve år forteller at det blir mange endringer ved flytting fra krisesenteret med bytte av skole og etablering av et nytt sosialt miljø. Hun ønsker å få avstand fra tankene om det som har skjedd, og være nær sin mor.

Når vi skal flytte, så må jeg bytte skole. Det er trist fordi jeg har gått på den skolen helt siden jeg var seks år gammel, så jeg har vært der i halve livet mitt. Jeg blir sjenert veldig kjapt fra starten (...). Jeg ønsker å ha det fint og glemme alt av hva som skjedde når jeg var liten. Jeg har bare lyst til å være lille jenta til mamma. Jeg er fortsatt det.

6. Diskusjon

Dette kapittelet omhandler utviklingen av barns livssituasjon på krisesentrene i de siste 15 årene. Gjennom barns stemme beskrives deres forståelse og opplevelse av tilbudet, med vekt på faktorer som fremmer et trygt og godt opphold. Våre forskningsfunn viser at de ansatte er engasjert i og vektlegger barnets perspektiv og behov. Barn får trygghet, støtte og hjelp av de ansatte på krisesentrene, og de ansatte utviser en vilje og drivkraft til å følge opp barna som en del av det helhetlige oppfølgingen av familien. Samtidig blir barnas livssituasjon påvirket av et opphold på et krisesenter. I denne sammenheng er det viktig å lytte ut barn om deres perspektiver og meninger om situasjonen som omhandler deres liv.

I denne diskusjonen vil vi utforske dagens forståelse av barn som brukere av krisesentertilbudet i lys av krisesenterloven (2010), og om deres behov og rettigheter blir oppfylt i lys av FNs konvensjon om barnets rettigheter (Barne-

konvensjonen, 1989) og konseptet «mulighetsvinduet» (Øverlien, 2011b; Øverlien & Selvik, 2024; Webb et al., 2001). Utviklingen beskrives ved å sette søkelys på relevante resultater fra tidligere krisesenterstudier (Jonassen et al., 2008; Øverlien et al., 2009), sammenlignet med funnene fra vår studie i 2023. Diskusjonen vil frembringe styrker og utfordringer ved krisesentertilbudet for barn.

6.1 Krisesentrenes utvikling: mulighetsvinduet og ivaretagelse av barns rettigheter

Det har vært en stor utvikling i barns livssituasjon på krisesentre siden 2008. Med dette som bakgrunn kan vi argumentere for at mulighetsvinduet for endring og utvikling på lang vei er benyttet av de ansatte ved krisesentrene. Flere aspekter ved dagens tilbud fremmer deres unike mulighet til å følge opp barnas behov. Først og fremst er tilbudets struktur i stor grad lagt til rette for å møte barns behov for å oppleve trygghet, sikkerhet og trivsel. De ansatte har høy og relevant kompetanse for å kunne møte barn som opplever vold på en hensiktsmessig måte, og mange anser barn som brukere av tilbudet på lik linje med deres forelder. Dette gjør at barnas stemme blir hørt, og barna opplever det første møtet med de ansatte med en anerkjennende og lyttende tilnærming som grunnlag for den enkeltes oppfølging. I tillegg til profesjonalisering, kompetanseheving og et barneperspektiv i oppfølgingen, er sentrenes lokaler i stor grad tilpasset barn, og det tilbys varierte aktiviteter for utfoldelse og en pause fra den vanskelige livssituasjonen. Dette fremmer ro, avslapning og glede hos flere av barna under oppholdet.

Videre rapporterer de ansatte om at barna ofte får en egen primærkontakt som gir samtaletilbud under og etter oppholdet, for å komme i kontakt, veilede, kartlegge behov for oppfølging og sikkerhetstiltak, og planlegge oppfølging. I tillegg drøftes det enkelte barn ofte i et barnefaglig team for å styrke hverandre i oppfølgingen. Utover oppfølgingen internt på senteret, rapporteres det om stor grad av samarbeid med aktuelle instanser, der barnet følges opp med mål om et helhetlig arbeid over tid, som etter hvert kan fungere uten krisesenteret når barnet har flyttet ut. Både samtaletilbudet og samarbeidet legger til rette for å kartlegge barnets livssituasjon og helse, og å igangsette prosessen med utredning, behandling og oppfølging, på samme måte som Webb et al. (2001) argumenterer for krisesentrenes mulighetsvindu under oppholdet.

Det er fortsatt et utviklingspotensial for å benytte mulighetsvinduet best mulig under oppholdet på krisesentrene knyttet til samarbeid, informasjon, skole- og barnehage tilbud, aktivitetstilbud og tilrettelegging for målgruppen unge voksne. Først og fremst bør samarbeidet mellom instanser styrkes med kunnskap og kompetanse på feltet innad i den enkelte tjenesten, slik at alle kan gjøre sin del av arbeidet i oppfølgingen. Samarbeidet bør alltid skje med en koordinator og ansvarsgruppe, der det er flere instanser involvert, for å fremme et helhetlig og langsiktig arbeid som involverer alle nødvendige tjenester, ansvarliggjør den enkelte og styrker kommunikasjonsflyten.

Selv om krisesentrene har nærheten til brukerne og er i en unik posisjon med sin kompetanse om barn og vold, er det ikke hensiktsmessig at sentrene har det overordnede koordinerende ansvaret for samarbeidet om oppfølgingen. Dette ansvaret bør ligge i kommunen under for eksempel helsetjenester eller barnevernstjenesten, for å fremme et langsiktig arbeid. I tillegg til å styrke samarbeidet om oppfølgingen av barna, bør det rettes oppmerksomhet mot å gi barn tilstrekkelig med informasjon før de mottar tilbudet på krisesentre, for å forberede til overgangssituasjonen, slik at barnet opplever kontroll, trygghet og sikkerhet. Dette kan gi barnet mening og sammenheng i en allerede vanskelig livssituasjon (Raundalen, 2008), og gi krisesenteret mulighet til raskere å komme i posisjon til å gi nødvendig hjelp og oppfølging.

Barna har behov for kontinuitet og forutsigbarhet i sin hverdag når livssituasjonen er vanskelig, og her er skole og barnehage av avgjørende betydning. Kommunen bør sikre at alle barn i aldersgruppen null til fem år har et barnehage tilbud under lengre opphold på krisesentre, og alle barn i skolealder opprettholder skolegangen på sin opprinnelige skole, mottar tilbud på en skole i nærheten av krisesenteret eller får et undervisningsopplegg for oppfølging på senteret. Det sistnevnte bør naturligvis kun gjelde for en kort periode. Det bør være mulig å opprettholde skole- og barnehage tilbudet, ved at kommunen styrker kompetansen for å fremme samarbeid og oppfølging, tilbyr transport til barnehage på lik linje med tilbudet for skolebarn, styrker sikkerhetstiltak i tjenestene, tilgjengeliggjør skole- og barnehageplasser og sørger for at det er forgang i registrering med dokumenter ved overføring til ny skole. I tillegg til skole og barnehage er fritidsaktiviteter utenfor krisesenteret en faktor i barnas liv som gir kontinuitet, mening, mestring, sosial kontakt og tilhørighet. Dette fordrer imidlertid at kommunene tilgjengeliggjør

slike aktiviteter med oversikt over muligheter til krisesentrene, slik at dette kan følges opp under oppholdet.

Andre faktorer som påvirker barnas trivsel på senteret, er mulighet til kontakt med jevnaldrende og flere aktiviteter for ungdommer og unge voksne. Målgruppen unge voksne har ikke fått så mye oppmerksomhet tidligere, og det vil derfor være ønskelig å kartlegge denne målgruppens behov.

6.2 Forståelsen av barn som brukere av krisesentertilbudet

Med utgangspunkt i vår studie av 2023 er det tydelig at barneperspektivet har fått større oppmerksomhet med et påfølgende engasjement og en vilje til å tilrettelegge for barn på krisesentre. De ansatte beskriver barn som brukere på lik linje med sine mødre og fedre, og det vektlegges at dette er et mål som de ansatte vil og skal strebe mot. Det er institusjonelle endringer med etablering av barnefaglige team, og nesten samtlige av sentrene i landet har ansatte med spesifikt ansvar for barn, der målet er å ivareta barn som selvstendige brukere og rettssubjekter med egne behov i tillegg til oppfølgingen som gis til omsorgspersoner. Videre er det en bevissthet blant de ansatte på at barna skal uttale seg om sine tanker og meninger om oppfølgingsbehov uavhengig av foreldre, slik at det blir en helhetlig og felles forståelse av familiens livssituasjon. I barnas beskrivelser går det frem at de oppfatter seg selv som brukere med rettigheter. De forteller om tilpasning og tilrettelegging av konkrete tilbud som er direkte rettet mot dem, herunder en egen primærkontakt, aktiviteter, samtaler, informasjon og veiledning. Ikke minst gir barna tydelig uttrykk for aspekter ved tilbudet der det er forbedringspotensial, der det virker som at de anser sin stemme som verdig for å høres om temaet.

Utviklingen av barneperspektivet på krisesentrene kan ses i lys av sentrenes bevegelse mot profesjonalisering, fra å være en lavterskeloperasjon basert på hjelp til selvhjelp, til å være et institusjonalisert tilbud av ansatte med høy utdanning og stor erfaring. Utviklingen medfører en institusjonalisering og endring i organisasjonsstrukturen, og kan samtidig gi økt kvalitet på tilbudet. Studien av 2023 viser at nærmest alle sentre har barnefaglige ansvarlige med relevant universitets- eller høyskoleutdanning og arbeidserfaring, der det vises stor kunnskap og kompetanse om vold og barn. I tillegg forklarer flere av de ansatte at de jobber i barnefaglige team for å styrke hverandres arbeid.

Til tross for positive endringer som fremmer barnas behov på krisesentre, er det fortsatt aspekter ved tilbudet som viser et uklart bilde. Dagens status for barn på krisesentrene bærer preg av en prosess som er i utvikling med mange elementer som skal på plass bit for bit over tid. Vår studie peker på at utfordringer i tilrettelegging for barn ofte møtes med lokale løsninger på det enkelte senter avhengig av kunnskap, ressurser, lokalisering og engasjement. For enkelte vil det for eksempel være lange avstander og mange barn i skolealder, som medfører at det er behov for å lage gode interne løsninger for opplæringstilbud. Andre steder har de kanskje ikke så mange barn i skolealder, men flere unge voksne som har behov for tett oppfølging av mange instanser. I stedet for en helhetlig løsning som fremmer barns interesser som brukere på tvers av sentre over landet, virker det med andre ord som at det er flere lokale løsninger basert på brukernes behov på det enkelte senter. Dette vil naturligvis medføre at det er ulikheter i tilbudet til barna avhengig av senteret for oppholdet.

6.3 Overganger med forutsigbarhet, trygghet og kontroll via større grad av informasjon

Det første møtet med ansatte på krisesentre beskrives som en «stor varm klem» med trygge, imøtekommende, anerkjennende og lyttende ansatte som har tid til og oppmerksomhet på den enkeltes historie og oppfølging, på lik linje med resultater fra studien i 2009. Det er tydelig at den første kontakten med de ansatte er av avgjørende betydning for at starten på oppholdet blir en positiv opplevelse da overgangen er overveldende med mye nytt å forholde seg til.

I studien av Øverlien et al. (2009) oppgir de yngste barna at flyttingen til krisesenteret oppleves som et dramatisk, forvirrende og kaotisk oppbrudd med samtidige følelser av redsel, uvisshet og lettelse over å få en pause fra vold i hjemmet. Flere av barna fikk ikke mulighet til å forberede seg, ta avskjed med sitt nærmiljø, og visste ikke hva de kom til ved krisesenteret. Dette stemmer godt overens med resultater fra 2023 der barna forklarer at overgangen fra hjemmet til krisesenteret foregikk raskt med lite forberedende informasjon om tilbudet.

Samtlige av barna forteller at de ble godt tatt imot og ivaretatt av de ansatte da de ankom senteret, med informasjon om lokalet, rutiner og tilbudet med dets mål og hensikt. Lederne og ansatte beskriver videre at de gjennomfører

jevnlig og målrettede samtaler tilpasset alder for å bygge relasjon, gi informasjon, veilede, kartlegge behov for oppfølging og sikkerhetstiltak og planlegge oppfølgingen. Dette er en positiv utvikling fra 2009, der nyankomne og barn som hadde tatt imot tilbudet i flere måneder ikke visste hvor de var, hvorfor de var der, og hva som ville skje fremover. Tidligere forskning har også vist at oppfølgingen hovedsakelig har vært rettet mot mor for å ivareta hennes behov (Bunston et al., 2021; Chanmugam, 2011; Johnson, 1984; Mullender et al., 1998; Øverlien, 2011a, 2011b; Selvik et al., 2017; Thunberg et al., 2022). Det er ikke alle barn som får individuelle samtaler uten en forelder til stede i 2023, men det er en tydelig holdningsendring der ansatte uttaler at barn må lyttes til alene for å fremme perspektiver som ikke avdekkes når mor eller far er til stede. Barna forteller at samtaler kan være med en terapeutisk form og et grunnlag for videre oppfølging, og gir samtidig nødvendig informasjon om tilbudet. Det settes spesielt pris på at det er mulig å snakke med noen, som er tilgjengelige med kunnskap om temaet, om det som er vanskelig.

Informasjonen som barna får ved ankomst på senteret, forsvinner imidlertid fort i en allerede kaotisk situasjon med flytting og opprivning fra egen bolig og nærmiljø, brudd i sosiale relasjoner og håndtering av påfølgende følelser. I mangel av informasjon i forkant av oppholdet, forteller flere av barna at de laget sin egen forestilling om krisesenterets innhold som ikke nødvendigvis stemte overens med virkeligheten. Dette medførte at tilpasningen og omstillingen til oppholdet på senteret tok lengre tid og inneholdt større grad av negative følelser, selv med oppklarende samtaler ved ankomst på senteret. De aller fleste av barna forteller at de opplevde oppholdet som positivt etter hvert, men det tok tid før de kjente på en ro og trygghet. Med dette som bakgrunn kan det stilles spørsmål om den manglende forberedende informasjonen om tilbudet medfører at barn bruker lengre tid i tilpasningen til sentret, og må håndtere og bearbeide flere og mer voldsomme følelser?

Over halvparten av lederne ved krisesentrene oppgir at de formidler informasjon om sentrenes tilbud til aktuelle tjenester og på flere plattformer med ulik tilnærming, i form av blant annet foredrag, innlegg i sosiale medier, filmer, reklamer og informasjonsmateriell. Denne informasjonen skal nå ut bredt til alle barn. Likevel forteller flere av barna at de aldri har fått informasjon om krisesenteret, før de plutselig var i situasjonen der de hadde behov for tilbudet og ankom senteret.

De unge voksne forteller at de hadde behov for veiledning av hjelpetjenester og eget nettverk før de var mottakelig for tilbudet, grunnet en vanskelig livssituasjon med begrenset kapasitet til å se eget hjelpebehov og løsninger. Med dette som bakgrunn kan hjelpetjenester være arenaer for å formidle nødvendig informasjon til denne målgruppen før overgangen til krisesenteret.

Samtidig med manglende informasjon, oppgir enkelte av barna at navnet «krisesentre» oppleves som misvisende og medfører en feilaktig forestilling av tilbudets innhold. Disse barna uttrykker at sentrene bør bytte navn til noe som reflekterer det faktiske tilbudet. Barna har tanker og meninger om passende navn for krisesentre som gir mening for dem, opp mot den informasjonen de har tilegnet seg brukere av tilbudet. Med både manglende informasjon om tilbudet i forkant og det de opplever som et misvisende navn, kan tilbudet virke mer skremmende og ubehagelig enn nødvendig i overgangsfasen. Dette innebærer at barn bør forberedes til overgangssituasjonen med enkel, tydelig og konkret informasjon om den faktiske situasjonen knyttet til bosted, tilbud, oppfølging og rettigheter som avklarer hvor barnet skal, hva som skal skje, hva som kreves av barnet i situasjonen, og hva som skjer etterpå.

Med mål om å ivareta barns rett til deltakelse og bli hørt, tilpasset deres behov (Barnekonvensjonen, 1989), vil det enkelte barn ha behov for tilrettelegging for å ta til seg og bearbeide informasjonen. Her vil det være av avgjørende betydning å prøve seg frem med små justeringer som kan gi utslag for om barnet opplever planen som nyttig og støttende. Noen trenger flere og hyppige forberedelser, og andre trenger muntlig forberedelse med visuell støtte. Alle barn vil ha behov for spesifikk og konkret informasjon. Et eksempel på dette er tidsbegrepet som ofte kan være vanskelig for barn. Det å fortelle barnet at oppholdet på senteret vil være på omtrent en uke, vil være et lite konkret bilde på lengden av et opphold. Dersom barn i skolealder får informasjon med utgangspunkt i en timeplan, som de allerede er vant til å forholde seg til i skolehverdagen, om hvor mange eller hvilke aktiviteter det rekker å gjøre på en uke, vil barnet trolig oppleve informasjonen som mer konkret og forståelig.

6.4 Reetableringen

Kommunene har ansvar for å sikre et krisesentertilbud i reetableringsfasen med mål om at brukerne skal oppleve trygghet og sikkerhet. I vår studie går det frem at over halvparten av barna følges opp etter definerte behov

avhengig av avstand til krisesenteret med ulike tilbud som samtaler, besøk, hjemmebesøk, ferieturer og grupper. Enkelte ansatte forteller at de vektlegger en systemisk oppfølging av hjelpebehov i form av kontakt med instanser, og andre legger vekt på organiserte aktiviteter for familier som helhet. Målet med oppfølgingen er å gjøre brukerne selvstendige og i stand til å ta makt over eget liv i form av å støtte dem i startprosessen i kontakt med relevante instanser, og deretter trekke seg ut når samarbeidet er etablert. Noen av beboerne har behov for oppfølging over lang tid, og andre trenger kun veiledning i fasen rett etter utflytting. Dette påpekes imidlertid som en utfordring av de ansatte, der de er pålagt oppfølging i reetableringsfasen uten beskrivelse av forventet varighet. Med dette som bakgrunn etterlyser enkelte av de ansatte tydeligere føringer og retningslinjer for krisesenterets tilbud til barn etter utflytting fra senteret.

I likhet med studien av Øverlien et al. (2009) forteller flere av barna i vår studie at de opplever flyttingen fra krisesenteret som brudd i relasjoner og en usikkerhet om senterets rolle i etterkant. Enkelte er usikre på om de får samtaletilbud, andre skal bytte skole og vet ikke hva de kan forholde seg til der, og flere opplever et generelt stress og ubehag da de ikke vet hva de kan forvente i prosessen. Samtlige av barna forteller at de har et oppfølgingsbehov. Å få informasjon om flyttingen fra krisesenteret og tiden etterpå er barns rettighet da de skal få informasjon om saker som berører dem (Barnekonvensjonen, 1989), og det presiseres at barn skal følges opp i reetableringen i veilederen til krisesenterloven (Bufdir, 2015).

6.5 Rett og plikt til grunnskoleopplæring

Alle barn i Norge har rett og plikt til offentlig grunnskoleopplæring, og alle foreldre har plikt til å sørge for skolegang for egne barn. Retten gjelder i praksis fra det kalenderåret barnet fyller seks år, til barnet har fullført det tiende skoleåret. Kommunen skal sørge for at barns rettigheter etter annet lovverk ivaretas under opphold på krisesenter (Krisesenterlova, 2010). Det legges særlig vekt på at barn på krisesentre har rett til skolegang på lik linje med andre barn, og at barns hverdagsliv og rutiner bør opprettholdes i så stor grad som mulig, da det er viktig med trygghet og stabilitet med langsiktige løsninger. Et eventuelt opphold fra skole eller barnehage bør begrenses så langt det er mulig. For barn på krisesenter kan retten til opplæring ivaretas ved at det legges til rette for alternative løsninger i de tilfellene der barna ikke kan benytte seg av det ordinære skoletilbudet (Barne-, ungdoms- og

familiedirektoratet, 2015). Barnekonvensjonen (1989) presiserer i tillegg at barn har rett på fritid, lek og å delta i kunst og kulturliv, på lik linje med tilbud som gis i norske skoler.

Barnas rett og plikt til opplæring oppfylles imidlertid ikke under opphold på krisesentre per i dag. Dette innebærer at det fortsatt er mange barn som ikke får oppfylt sin rett til utdanning, og derfor står i fare for å henge etter i sin faglige og sosiale utvikling. Vår studie viser at barnefaglige ansvarlige, ledere og foreldre jobber med interesse og engasjement for å ivareta retten til opplæring for barn på krisesentre. Arbeidet bærer preg av å være en prosess med lokale løsninger på det enkelte senter basert på brukere, behov, avstander, ressurser og engasjement. Enkelte av barna fortsetter skolegangen ved sin opprinnelige nærskole, andre går på en midlertidig skole i nærheten av krisesenteret og noen får undervisning på senteret. Samtlige av barna i undersøkelsen oppgir at de har hatt fravær fra skolen i en kortere eller lengre periode. Grunnet lange avstander og sikkerhetstiltak sørger enkelte sentre for et tett samarbeid med en skole i nærheten for å sikre skoleplass og oppfølging, og andre har undervisning av en egen lærer på senteret eller digitalt.

Foreldrene og de unge voksne bestemmer selv om de skal oppgi informasjon til skolen om oppholdet på krisesentret, der noen forteller at de deler og opplever dette som positivt, mens andre forteller at de ikke ønsker å dele informasjon overhode. Det er flere av de ansatte som oppfordrer til informasjonsdeling og omtaler at dette er viktig for å etablere et samarbeid og legge grunnlag for barnets oppfølging.

Andre barn forteller om et sterkt ubehag da de måtte bytte skole i en allerede vanskelig livssituasjon. Enkelte opplever store endringer i livet på kort tid, språklige utfordringer og en samtidig utrygghet på en ny skole. Det er krevende å bytte skole både under et opphold på krisesenter og ved kort botid i landet med språklige barrierer. Belastningen blir desto større dersom lærere ikke får informasjon om det som foregår i barnets liv. Dette stemmer godt overens med forskning som viser at det kan være en ekstra belastning å bytte skole, da det er mye nytt å forholde seg til, og samtidig kan det være utfordrende å komme tilbake til nærskolen etter fravær grunnet faglige hull, nye temaer for undervisningen og endringer i sosiale dynamikker blant elevene (Bracewell et al., 2020; Selvik et al., 2017; Vass & Haj-Yahia, 2020).

Lagerlöf & Øverlien (2022) og Schrag et al. (2017) bruker begrepet «pedagogisk sabotasje» når de beskriver hvordan vold og overgrep komprimerer eller saboterer barnas skolegang, og argumenterer for at skoler er forpliktet til å bruke alle mulige tiltak for å sikre at barna ikke faller ut av skolegangen. Et slikt samarbeid kan styrke og fremme barns opplæringsbehov, noe som igjen vil være av betydning for deres livssituasjon, med hensyn til både sosiale relasjoner og akademiske resultater. Det er imidlertid lite informasjon fra forskning så langt om hvordan et slikt samarbeid kan utformes og muliggjøres (Thunberg et al., 2022).

Det er større grad av samarbeid mellom skoler og krisesentre i 2023 enn i 2008. Samarbeidet innebærer sikkerhetstiltak, oversendelse av skolearbeid, fagplaner og lekseplaner, oppfølging på Teams av lærer, og deltakelse på samarbeidsmøter. Enkelte av de ansatte beskriver at de har et tett samarbeid med den aktuelle skolen med kommunikasjon om skolearbeid og muligheter for å være til stede på skolen, mens andre forteller at de hovedsakelig har samarbeid når barnet er på krisesenteret over en lengre periode. Flere fremhever at det er viktig med samarbeid for å fremme trygghet og sikkerhet for barnet, og at dette fordrer deling av informasjon om barnets livssituasjon.

I sammenheng med opplevelsen av og rutiner for samarbeid med skoler oppgir flere av de ansatte og barna at skolene har lav kunnskap og kompetanse om traumer, vold og overgrep. Dette krever at den enkelte ansatte prioriterer å gi skoler inngående informasjon med mål om å gi den hjelpen barna har behov for. De ansatte påpeker at det først og fremst er nødvendig å gi lærerne kunnskap om temaet for å forstå barnets uttrykk, atferd og strategier på skolen. Videre har barna behov for tilrettelegging og tilpasning på skolen grunnet deres livssituasjon. Enkelte av barna forteller at de følte seg godt ivaretatt med nødvendig oppmerksomhet, anerkjennelse og tilrettelegging. Andre forteller at det i liten grad var oppfølging, og at formen for kontakt om situasjonen mellom lærer og barn gjerne burde vært annerledes. Barns beskrivelse av manglende tilrettelegging og anerkjennelse stemmer med forskning som viser at lærere ved barnas skoler sjelden anerkjenner situasjonen med opphold på krisesenter, og sjelden tilbyr støtte for opplæringen selv med endringer i livssituasjonen. Enkelte barn tar kontakt med voksne på skolen om behov i opplæringen på eget initiativ, men ikke alle er komfortable med dette og trenger konkret informasjon om mulig tilrettelegging. Videre er det rapportert om lite kommunikasjon mellom

krisesentre og skoler (Bracewell et al., 2020; Mullender et al., 1998; Selvik et al., 2017; Vass & Haj-Yahia, 2020; Thunberg, 2022).

6.6 Barnehagetilbud

Halvparten av barna som bor på krisesentre, er mellom null og fem år. Vår studie viser et bilde av et dagtilbud som ikke er tilstrekkelig for å ivareta barnas rettigheter og behov. Det tilrettelegges med aktiviteter for denne målgruppen på sentret med stor vilje og engasjement. De ansatte ser at det er et tydelig behov for tilbud til denne målgruppen, og gjør det de kan innenfor sine muligheter til å gi barna utfoldelsesmuligheter. Det synes imidlertid å være en utfordring for barna, foreldre og de ansatte med barnehagetilbud under oppholdet på krisesenteret. De yngste barna har ikke barnehagetilbud på lik linje med skoletilbud, da barnehagetilbud ikke er en rett for de yngre barna på samme måte som skole er det for eldre barn. Enkelte barn kan gå i barnehagen som vanlig der dette er sikkerhetsmessig forsvarlig, men der det er for lang reisevei eller der det ikke anbefales at barnet er i barnehagen grunnet sikkerhet, blir barnet værende på krisesenteret med sin forelder hele dager. Dette beskrives som en belastning og begrensning av både foreldre og ansatte da det medfører at foreldrene ofte må være sammen med barnet hele dagen, og ikke får vært til stede i møter med aktuelle instanser og gjort nødvendige oppgaver for å få fortløp i egen sak. For enkelte foreldre fører dette til at familien må være lenger enn nødvendig på krisesenteret. Dette har naturligvis også konsekvenser for barnet som ikke får nødvendige stimuli gjennom en dag med aktiviteter for utfoldelse, endring av miljø og voksne å forholde seg til.

Enkelte sentre løser denne utfordringen ved å sette sammen lekegrupper dersom det er flere barn i samme alder på sentret samtidig, og andre setter av en egen ansatt for å være sammen med barnet i perioder der dette er ressursmessig mulig. Noen ledere har gjort en intern avtale med en barnehage i nærheten der de kan benytte en plass i tilfeller der barnet er på sentret over en lengre periode. Da er det imidlertid én plass tilgjengelig, og denne plassen må av og til deles på flere barn for eksempel med tilbud i barnehage annenhver dag eller hver tredje dag avhengig av hvor mange barn i aldersgruppen som er på krisesenteret samtidig. Flere av de ansatte påpeker at det burde vært andre muligheter for barna, og at tilbudet ikke er tilstrekkelig for å ivareta barnets rettigheter.

6.7 Aktiviteter

Funnene i denne studien viser at nærmest alle barn på krisesentrene får tilbud om varierte aktiviteter på senteret. I intervjuene med barna går det tydelig frem at aktivitet og lek er høyt verdsatt. De kan bruke sine interesser, bygge relasjon til jevnaldrende og oppleve mestring, noe som igjen kan fremme selvtillit og trygghet. Oppholdet på krisesenteret er en periode med mulighet til å leke i et trygt miljø. Aktiviteten i seg selv gir mulighet til utvikling, læring, bearbeidelse av vanskelige følelser og en pause fra alt annet som foregår i livet. Med dette som bakgrunn kan vi se for oss at aktiviteter kan være en beskyttende faktor under oppholdet på krisesenteret. Samtidig med mange positive omtaler om lokaler og aktiviteter som er tilrettelagt for barn, blir det gitt tilbakemelding fra både ungdommer og unge voksne om at de gjerne ønsker seg aktiviteter som er tilpasset deres alder. Det kan fremstå som at aktivitetene i stor grad er bygd opp for og tilrettelagt for barn. Disse målgruppene presiserer at de er av like stort behov for aktiviteter som barna. Det er rimelig å anta at aktiviteter kan være en form for beskyttende faktor under oppholdet for denne målgruppen, på lik linje med barn.

6.8 Sosiale relasjoner

Barn, og spesielt ungdommer, er opptatt av livet utenfor krisesenteret som for dem handler om sosiale arenaer med jevnaldrende og familie. Ungdommene forklarer at de setter pris på fasilitetene på krisesentrene med lokalene, aktiviteter og de ansatte, og samtidig er det store begrensninger knyttet til samvær med venner. Flere av ungdommene forteller om et tomrom av tid etter at sikkerhetstiltak ved senteret gjør at det ble vanskeligere å være i kontakt med venner. For barn som bor på krisesenter, preges imidlertid relasjonene av stadige avbrudd. De som finner seg venner på sentret, forteller sårt om at det gjør vondt når nyetablerte vennskap brytes etter kort tid når familier flytter ut, og at dette oppleves som enda et relasjonsbrudd og om mulig med enda større tomrom. Sosiale medier er et alternativ, men kan ikke benyttes på samme måte som de er vant til fra tidligere, igjen på grunn av sikkerhetstiltak. Enkelte av barna forteller i sinne om at de ikke får ha venner på besøk på krisesenteret. Resultatene fra 2023 viser en negativ utvikling fra 2009 til 2023 med færre sentre som tillater besøk av venner under oppholdet. Vi vet ikke hva som er årsaken til dette, men en mulig forklaring kan være at dette handler om større behov for sikkerhet i dag enn i 2009.

Et vel belyst tema i forskning- og faglitteratur er betydningen av nære relasjoner til andre barn. Barndommen og ungdomstiden er for mange en periode i livet der sosiale relasjoner til jevnaldrende er av avgjørende betydning for aktiviteter, lek, fellesskap, bekreftelse, identitet, selvfølelse, støtte og sosial kompetanse. Vennskap vil inneholde og være av ulik betydning for den enkelte gjennom livets ulike faser. Prosessen med å flytte til et krisesenter er ofte preget av en plutselig endring uten mulighet til å informere om årsak eller si farvel til de nærmeste. Enkelte må flytte langt unna nærmiljøet, og det kan være utfordringer med sikkerhet som medfører begrensninger for deling av informasjon om situasjonen. Samtidig er familie og venner av stor betydning for barn og kan oppleves som enda mer nødvendig i vanskelige perioder i livet (Øverlien et al., 2011; Wolfe et al., 2003; Øverlien & Selvik, 2024).

6.9 Samarbeid

Krisesentrene er i en unik posisjon med sin kunnskap og kompetanse om feltet og andre instanser, og kan veilede barn og foreldre i kontaktetablering med aktuelle instanser og videre dialog i samarbeidsmøter for å sikre at barnet får hjelpen som er nødvendig og som det har rett på. I studien av Øverlien et al., (2009) ble det stilt spørsmål ved om samarbeidet mellom krisesentrene og barnefaglige instanser var tett nok. I 2023 viser resultatene at det har vært en økning i antall sentre som har avtalt samarbeid med barnevernstjenesten, og færre som samarbeider med BUP. Det er imidlertid flere som oppgir at de har samarbeid med psykisk helse i førstelinjetjenesten. Lederne oppgir at de i stor grad har etablert samarbeid enten formelt eller uformelt med eksterne instanser knyttet til barnas oppfølgingsbehov. Dette er i kontrast til andre studier der Jonassen et al. (2008) og Øverlien (2012) rapporterer om fravær av andre etater, og det synes å være dårlig tilgang til helsetjenester og bistand fra hjelpeapparatet ellers for barn på krisesentrene. Lignende funn er rapportert av Webb et al. (2001) der studien fra Storbritannia konkluderte med at «disse barna utgjør en stor usynlig befolkning, de er utenfor helsesystemet og mottar utilstrekkelig hjelp fra det» (Webb et al., 2001, s. 212).

I intervjuene fra 2023 beskriver enkelte av de ansatte at de har gode relasjoner til hjelpeapparatet, men det poengteres at samarbeidet er avhengig av om det er etablert kontakt med en person ved den aktuelle instansen som fremmer samarbeidet på en hensiktsmessig måte. Andre ansatte forteller at dialogen med andre instanser, inkludert skole, er utfordrende, og da spesielt på bakgrunn av manglende kunnskap og kompetanse om barn og vold.

Enkelte ansatte forteller at de har tatt jobben i egne hender med å gi opplæring til den fagperson som skal følge opp i hver enkelt sak. På denne måten virker det som at samarbeidet er formalisert med flere instanser, og samtidig sårbart knyttet til kunnskap og kompetanse hos den enkelte fagperson som skal følge opp barnets behov. Dette medfører at barnet er avhengig av at den ansatte setter av tid og anser det som sin jobb å gi nødvendig kunnskap til den aktuelle fagpersonen i hver enkelt sak.

I studien av Jahnsen et al. (2022) beskrives krisesentre som døråpner og brobygger for samarbeid med instanser i reetableringen. Krisesenterloven (2010) beskriver at sentrene skal samarbeide med andre deler av tjenesteapparatet dersom brukeren har behov for et helhetlig og samordnet tilbud. Veilederen til krisesenterloven beskriver ulike instanser som kan være aktuelle for samarbeid. NAV kan tilby hjelp ved behov for ny bolig, økonomisk støtte og veiledning, og arbeidsrettet tiltak. Politiet kan stå for sikkerhetstiltak og straffeforfølgelse, og barneverntjenesten kan være en ressurs over tid i en vanskelig situasjon og dessuten vurdere omsorgssituasjonen. Helseyskepleier kan følge opp barnet på skolen og veilede skolen i kontakt med krisesenteret, og familievoldskoordinator kan sammen med politiet delta i trusselvurderinger med mål om at barnet skal føle seg trygt (Bufdir, 2015).

6.10 Unge voksne

Det var registrert 15 prosent beboere på krisesentre i alderen 18–23 år og 17 prosent i alderen 24–29 år i 2022, tilsvarende aldersgruppen (18–24 år) for unge voksne (Bufdir, 2022). Unge voksne kommer til krisesenteret alene. De er i vårt datamateriale oftest utsatt for vold av en forelder, og senere av partner ved flytting hjemmefra. De har vært utsatt for vold over en lang periode i livet og har brukt tid før de oppsøkte hjelp fra krisesenteret grunnet en kaotisk og vanskelig livssituasjon. Ved å se på vårt datamateriale dannes et bilde av et miljø som i liten grad ivaretar interessene til de unge voksne. Disse uttrykker i større grad enn barna og ungdommene at overgangen til krisesenteret oppleves som overveldende med mye nytt å forholde seg til, og ansvaret det medfører med å følge opp egen sak knyttet til blant annet å finne nytt bosted, motta behandlingstilbud og reetablere sitt sosiale nettverk. Grunnet en belastende overgang til tilbudet ved krisesenteret er det flere i denne gruppen som forteller at de ikke er mottakelig for aktivitetene som tilbys og flere isolerer seg på eget rom i perioder når det blir for mye å forholde seg til. Det synes å være en utfordring for ansatte å tilby aktiviteter og tilpasninger på lik

linje med det som blir gitt til barna og ungdommene, da det er en holdning om at dette er en gruppe brukere som kan benytte seg av lokaler og aktiviteter på lik linje med voksne. Det er et tydelig ønske fra de ansatte om å inkludere denne målgruppen, på lik linje med alle andre brukere på senteret ved å invitere med på aktiviteter, tilby jevnlig samtaler og støtte.

7. Konklusjon

Gjennom de siste 15 årene har det vært en betydningsfull forbedring av situasjonen for barn på krisesentre i Norge. Barn er i dag ansett som brukere med egne rettigheter og behov, i tråd med krisesenterloven av 2010. Det er fortsatt behov for endringer for å utnytte det fulle potensialet av den unike muligheten på krisesentrene til å tilby hjelp og støtte.

Vi vil særlig understryke at alle barn har rett og plikt på opplæring. Dette innebærer at det bør tilstrebes et minimum av opphold fra skolen, effektivt bytte av skole dersom det er nødvendig grunnet reisevei og sikkerhet, samarbeidsmøter med informasjonsdeling mellom skolen og krisesenteret, og tilrettelegging og oppfølging av skolearbeid på krisesenteret og skolen. Kunnskap om krisesenteret bør økes på alle skoler i landet regelmessig med mål om at barn, ungdommer og unge voksne skal få nødvendig hjelp og oppfølging før, under og etter et krisesenteropphold.

Barnehageplass under oppholdet på krisesenteret bør også være en rettighet for barnet. Dette med bakgrunn i at barnet har behov for stimuli utenfor krisesenteret, og forelderen har behov for tid til å gjennomføre nødvendige møter og få avlastning. Til sist, krisesenterets form for oppfølging i reetableringen bør tydeliggjøres spesifikt for barna i god tid for overgangen fra krisesenteret. Alle barn bør kontaktes og få oppfølging regelmessig i en periode etter oppholdet, da det er få av barna som selv tar kontakt med krisesenteret og mange som preges av en utrygghet.

IV Foreldresamarbeid og fortsettelsesvold etter samlivsbrudd fra voldelig partner

(Forfattere: Nora Starheim Ruud og Margunn Bjørnholt)

1. Introduksjon

Denne studien handler om barn og foreldre som er i kontakt med krisesenter. En betydelig andel (39% i 2023) av dem som oppsøker krisesenter har med seg barn under 18 år (Bufdir, 2023). Det å undersøke hjelpetilbudet til voldsutsatte barn og foreldre i sammenheng er et viktig mål med studien. Dette er også et bidrag til en voksende forskningslitteratur som studerer voldsutsatte mødre og barn i sammenheng (se for eksempel Katz, 2022). Delstudien om mødre og fedre i dette prosjektet er en videreføring av tidligere forskning gjennomført ved NKVTS, om mødre utsatt for vold i nære relasjoner (Bjørnholt & Helseth, 2019; Bjørnholt, 2021; Bjørnholt, 2024)¹². Kapittelet bygger på og undersøker videre to sentrale funn i den forutgående forskningen på voldsutsatte mødre; at foreldresamarbeidet etter samlivsbrudd kan bli en arena for fortsatt vold, og at møtet med hjelpeinstanser og rettsvesen kan bidra til fortsatt vold og belastninger for voldsutsatte mødre (Bjørnholt, 2021; 2024). Denne studien undersøker mødre og fedres erfaringer med foreldresamarbeid i etterkant av brudd fra en voldelig partner, samt deres erfaringer med ulike deler av hjelpeapparatet, herunder krisesentre, barnevernstjenesten, familievern og politi. Ved også å inkludere fedre gir studien også mulighet for å se på eventuelle likheter og forskjeller mellom voldsutsatte mødres og fedres voldserfaringer og utfordringer i møte med hjelpeapparatet.

12 Prosjektet *Vold i parforhold, kjønn, likestilling og makt* finansiert av Justis- og beredskapsdepartementet som del av forskningsprogrammet *Vold i nære relasjoner* ved Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress 2014–2024.

Alle som deltok i studien, har opplevd å leve med vold. Samtidig er erfaringene ulike. Mødrene hadde i større grad levd med alvorlige former for vold, som gjenspeilte seg i redsel for liv og trygghet. Fedrene fortalte i større grad om alvorlig vold mot sine barn. Felles for mødrene og fedrene var deres ønske om å skjerme barna og gi dem et trygt liv. Samtlige formidler imidlertid at dette ønsket utfordres i etterkant av bruddet fra den voldelige partneren. Mødrene forteller i større grad om omfattende og ulike former for fortsettelsesvold (Bjørnholt, 2024) etter samlivsbrudd enn fedrene. Fortsettelsesvold er et nytt begrep i norsk sammenheng. Begrepet ble lansert av Margunn Bjørnholt (2024), og belyser hvordan volden kan fortsette etter samlivsbrudd, både i form av fysisk og psykisk vold og trusler, økonomisk kontroll, manipulasjon av samværsordninger eller trakassering gjennom hjelpeapparat og rettsvesen (Bjørnholt, 2024). I neste del redegjør vi for fortsettelsesvold som fenomen og begrep, samt den teoretiske og internasjonale forskningsbakgrunnen.

2. Tidligere forskning og begrepsavklaring

2.1 «Coercive control» og fortsettelsesvold¹³

Både i den internasjonale og den norske forskningslitteraturen forstås fortsettelsesvold i lys av, og som en konsekvens av, nyere forståelser av vold i parforhold, som vektlegger kontroll og psykisk vold, i tråd med Evan Starks (2009) begrep «coercive control». Her mangler vi fremdeles et begrep på norsk. Begrepet «voldsregime» anvendes i norsk sammenheng, men dette har ikke helt samme betydning, og dette begrepet er ikke like meningsfullt for å kunne forstå fortsettelsesvolden, som er viktig i denne sammenheng. Bredal og Stefansen (2022) brukte begrepet «tvingende kontroll» som er en direkte oversettelse av det engelske «coercive control». I Starks (2007; 2009; 2013) forståelse av vold, er kontroll helt sentralt og kan innebære isolasjon, ulike skremselstaktikker, seksuell og økonomisk utnyttelse og dessuten kontroll over hverdagsrutiner. Den «tvingende kontrollen» (Bredal & Stefansen, 2022) må ifølge Stark (2013) forstås som en opprettholdelse av makt over personen den rammer, og dette er viktig for å forstå hvordan kontrollen videreføres og opprettholdes også etter bruddet, blant annet i hjelpeapparat og rettsvesen.

13 Litteraturgjennomgangen og dette kapitlet bygger i betydelig grad på Bjørnholt, 2024.

At volden ikke tar slutt ved et samlivsbrudd er kjent i en voksende internasjonal forskningslitteratur, og det er også kjent at hjelpeapparat og rettsvesen kan komme til å videreføre volden (Holt, 2015; Saunders & Oglesby, 2016; Thiara & Humphreys, 2017; Toews & Bermea, 2017; Feresin et al., 2018, Sharp-Jeffs et al., 2018; Douglas, 2018; Douglas & Fell, 2020; Hay et al., 2021; Katz, 2022; Gutowski, & Goodman, 2023). Denne volden og utfordringen i møte med hjelpeinstanser som barnevern og rettsvesen rammer særlig mødre, knyttet til felles barn og foreldretvister (Hester, 2011; Katz, 2022). Begrepene «post-separation abuse», «system abuse» og «legal abuse» brukes for å beskrive fenomenet. Internasjonale studier tyder imidlertid på at fortsettelsesvold etter brudd med voldsutøveren er vanlig (Sharp-Jeffs et al., 2018). En svensk representativ befolkningsstudie om vold og seksuelle overgrep mot kvinner fant at 37 prosent av voldsutsatte kvinner, som hadde brutt med voldsutøveren, hadde opplevd vold også etter samlivsbruddet (Westerstrand et al., 2022). I Norge har vi manglet både en forståelse av og gode begreper for dette. Det er nå i ferd med å endre seg. Bjørnholt (2021) skrev om utfordringene for voldsutsatte mødre som må samarbeide med voldsutøver om felles barn, og hun beskrev også utfordringer i voldsutsattes møter med hjelpeapparatet etter brudd. Bredal og Stefansen (2022) har undersøkt voldsutsatte mødres møter med barnevernet. Et viktig funn på tvers av disse studiene er at volden ofte forsvant da den ble «omkodet» til foreldrekonflikt og ikke tatt alvorlig.

I en ny forskningsartikkel om voldsutsatte mødre etter samlivsbrudd lanserer Bjørnholt (2024) begrepet fortsettelsesvold. Bjørnholt (2024) skiller mellom *direkte fortsettelsesvold* fra voldsutøver, som innebærer en direkte videreføring av volden etter samlivsbruddet, *systemfasilitert fortsettelsesvold*, der voldsutøveren mobiliserer og bruker hjelpeapparat og rettsvesen, og *systemisk fortsettelsesvold* hvor hjelpeapparat eller rettsvesen kommer til å påføre den utsatte ytterligere belastninger utfra sine egne forståelser og systemlogikker. Omkodning av vold til konflikt kan ses som en slik system-feil som kan skade og bidra til fortsatt vold. Ved å skille mellom ulike former for systemvold nyanseres hjelpeapparatets medvirkning til og rolle i å videreføre volden. I boken *Vold og foreldreskap* (2024) tematiserer også Mohaupt hvilken påvirkning vold i nære relasjoner kan ha på både partner og barn, også etter samlivsbrudd.

Også utenfor forskningen er det en økende forståelse av betydningen av voldsutsattes foreldresamarbeid med voldsutøver. Partnerdrapsutvalget (NOU 2020: 17) hadde et eget kapittel om beskyttelse av voldsutsatte foreldre i forbindelse med samvær, og både Partnerdrapsutvalget og den nye opptrappingsplanen mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner (Prop. 36 S (2023-2024)) har foreslått tiltak knyttet til foreldresamarbeid med voldsutøver. Partnerdrapsutvalget (NOU 2020: 17) foreslo beskyttelse av voldsutsatt forelder ved samvær, og en utredning av om barneloven i tilstrekkelig grad beskytter voldsutsatte foreldre. Opptrappingsplanen mot vold og overgrep (Prop. 36 S (2023-2024)) foreslår at man skal se på meklingsordningen og at krisesentre skal gi veiledning i forbindelse med samvær.

Både forskning og Riksrevisjonens gjennomgang av myndighetenes innsats på voldsfeltet konkluderer med at det er betydelig svikt i oppfølgingen av voldsutsatte i Norge, både når det gjelder kommunenes oppfølging ved re-etablering etter krisesenteropphold, og myndighetens innsats på voldsfeltet for øvrig (Jahnsen et al, 2022; Riksrevisjonen, 2022). Dette er en viktig bakgrunn og en muliggjørende kontekst for fortsettelsesvolden.

3. Metode og forskningsspørsmål

Dette kapittelet bygger på intervjustudien med mødre og fedre som har vært i kontakt med krisesenter, med hovedvekt på hvilke erfaringer deltakeren i studien har med foreldresamarbeid etter brudd fra voldelig partner. I tillegg trekker vi på intervjuer med ansatte fra ulike krisesentre og svar på spørsmål om krisesentertilbudet, samvær og foreldresamarbeid i spørreundersøkelsen med ledere og barnefaglig ansatte på krisesenter, som vil bidra til å belyse denne problematikken fra krisesentrenes ståsted.¹⁴

Basert på datamaterialet, vil vi belyse følgende problemstillinger:

- Hvilke erfaringer har mødre og fedre hatt med vold i nære relasjoner, både før, under og etter opphold på krisesenter?
- Hvilke erfaringer har mødre og fedre med foreldresamarbeid, samvær mellom barn og voldsutøver, og vold etter samlivsbrudd?

¹⁴ For mer informasjon om metoden(e) og datamaterialet, se del I, kapittel 4. *Metode og datamateriale* (s. 7).

- Hva slags hjelp tilbys mødre og fedre under og etter kontakt/opphold på krisesenter?
- Hvordan opplevde mødrene og fedrene kontakten med krisesentrene og andre hjelpeinstanser?
- Samarbeider krisesenteret med andre tilbud eller hjelpeinstanser? På hvilken måte har ansatte og/eller frivillige videre kontakt med de utsatte etter endt opphold på krisesenteret?
- Samarbeider krisesenteret med andre tilbud eller hjelpeinstanser? På hvilken måte har ansatte og/eller frivillige videre kontakt med de utsatte etter endt opphold på krisesenteret?

4. Resultater

4.1 Voldserfaringer i forholdet

Det som vektlegges mest i dette kapittelet, er den vold og kontroll som informantene fortalte å ha blitt utsatt for i etterkant av separasjon fra den voldelige partner. Gjennom intervjuene ble det klart at for å forstå fortsettelsesvolden, nemlig som vold som *fortsetter etter et samlivsbrudd*, må den ses i sammenheng med den volden de ble utsatt for mens de fremdeles var i forholdet. I det neste delkapittelet vil vi derfor redegjøre kort for hvilke voldserfaringer mødrene og fedrene forlot forholdet med. Dette inkluderer både fysisk, psykisk og seksuell vold, og dessuten vold mot barn som lever i familien. Alle deltakerne hadde opplevd å bli utsatt for vold fra ekspartner før samlivsbrudd, med unntak av én. Vedkommende fortalte at kun barna hadde blitt utsatt for vold av den andre forelderen. Majoriteten av mødrene fortalte om fysisk, seksuell og psykisk vold, som svært inngripende former for kontroll. To av fedrene fortalte om å ha blitt utsatt for psykisk vold. Alle fedrene og majoriteten av mødrene fortalte at også barna hadde blitt utsatt for en form for vold av samme voldsutøver.

4.1.1 Egenerfaringer med vold i parforholdet

Ulike former for kontroll var svært fremtredende i intervjuene med mødrene og er i tråd med de ulike kontrollstrategiene Stark (2013) inkluderer i begrepet tvingende kontroll. En mor fortalte at hennes ekspartner overvåket henne og fulgte med på alle hennes bevegelser, enten det var i hjemmet, bilen, på hennes e-post eller telefon. Flere fortalte å ha blitt isolert fra sin egen familie og omgangskrets. Én fortalte om et kontrollregime som på et tidspunkt blant annet innebar at hennes ekspartner ikke lot henne sove, og derfor vekket

henne jevnlig med korte mellomrom mens hun sov. To av mødrene fortalte at seksuell vold var en stor del av voldsbildet. En av mødrene fortalte at etter hennes ekspartner en gang brakk nesen hennes, holdt hun seg hjemme i flere dager for å skjule hva som hadde skjedd. Da hun etter er par dager måtte til legen for å korrigere bruddet, ble ekspartneren med til legekantoret. Ved spørsmål om hva som hadde skjedd, måtte hun finne på en historie om at sønnen hadde skadet henne mens hun skiftet bleie. Kvinnen fortalte at ekspartneren ble med på alle legetimer, både hennes og sønnens, noe som resulterte i at det aldri ble rom for å fortelle noen om det som pågikk.

En av mødrene som hadde minoritetsbakgrunn, fortalte at hennes ekspartner til stadighet brukte hennes oppholdstillatelse som trussel. Kvinnen, som kom til Norge gjennom familiegjenforening, ble fortalt av ekspartneren at han selv kunne «trekke dokumentene fra politiet», noe som ifølge ham ville medføre at hun mistet sin oppholdstillatelse. Ekspartneren truet også med at dersom hun meldte ifra om volden han utsatte både henne og barna for, kom politiet til å ta fra henne barnet deres.

Flere av informantene fortalte at også barna hadde blitt utsatt for vold. Dette innebar at barna enten hadde vært vitne til volden den ene forelderen ble utsatt for, eller at barna selv ble direkte utsatt for vold. For enkelte av mødrene i studien ble volden utøvet mens barna befant seg i umiddelbar nærhet, enten ved at de lekte i samme rom eller mens de sov i samme seng. For å skjerme og beskytte barna fra å forstå hva som foregikk, «lot» mødrene volden skje uten å yte motstand. En av mødrene fortalte blant annet om en situasjon hvor hun ble voldtatt mens hun lå med en baby på armen, og et annet barn sovende i sengen ved siden av:

(...) Skulle jeg bare gi ungene traumer? Skulle jeg, men hallo med en unge på armen. Skal du hoppe opp med en unge på armen og rope? Sant, vekke de andre ungene og gi dem sjokk? Herregud! Jeg gjør jo ikke det.

En annen av mødrene fortalte om liknende situasjoner. Mens hennes barn lekte i samme rom som henne, kunne hennes daværende partner true henne med kniv eller på annen måte påføre henne fysisk smerte, mens hun lot som ingenting overfor barna. Barna ble dermed en integrert del av volden mot mødrene. Barnas fysiske tilstedeværelse kan både ha intensivert frykten og skapt en gisselsituasjon der hun opplevde å ikke kunne yte motstand uten å

påføre barna den skremmende – og skadelige – erfaringen av å se sin omsorgsperson utsatt for vold. I tilfeller som beskrevet over, hvor barna selv ikke har blitt direkte utsatt for vold, er det viktig å forstå hvordan situasjoner som dette også kan påvirke den utsatte forelderens følelse av trygghet når gjelder å la barna være alene med voldsutøver etter brudd blant annet ved samvær eller delt omsorg.

4.1.2 Vold mot barn i familien

I enkelte av intervjuene, ble volden mot barna aktualisert i høyere grad enn volden de selv hadde blitt utsatt for. Dette var særlig tydelig i intervjuene med fedrene. Flere av informantene oppgir at barna hadde blitt utsatt for fysisk vold, deriblant slag, og ulike former for psykisk vold. Én fortalte at barna ble låst inne på rommet av den voldsutøvende forelderens mens vedkommende ikke var hjemme. En annen fortalte om at ekspartneren hadde gjentakende aggressive utbrudd foran barna, hvor hun blant annet stod over sengen til babyen og skrek. Flere av informantene ga uttrykk for at de anså seg selv som «triggere» som kunne utløse voldsutøverens vold mot barna – når ekspartneren var sint på dem, førte det i tillegg til at de lot det gå ut over barna. En av fedrene fortalte at dersom han og ekspartneren (og mor til barnet) hadde vært uenige eller kranglet, lot hun det gå utover sønnen:

Hun hadde kranglet med meg også kunne han sitte med iPaden for eksempel eller holde på med noe ute på stuen og kom hun bare og rev det fra han og så bare sendte hun han ut ned i kjelleren til meg. (...) Uten noen mål og mening. Han fikk kjeft fordi ... vi hadde kranglet. Han ikke hatt noe med. Og for hun klarte ikke å roe ned da for det tydeligvis så (...)

Dersom de kunne fjerne seg selv fra situasjonen, ville dermed barna også være tryggere ettersom voldsutøveren ikke hadde «triggeren» til stede. Flere av mødrene som deltok i studien, fortalte at den voldsutøvende ekspartneren og forelderens var lite tilstedeværende og lite interessert i barnas liv mens de fremdeles levde sammen. De opplevde derimot at ønsket om å være til stede i barnas liv så ut til å øke etter bruddet.

4.2 Møtet med hjelpeapparatet før og under oppbruddsfasen

4.2.1 Krisesenteret

For både mødrene og fedrene som deltok i studien, var bekymringen for barna og behovet for å skjerme dem den viktigste begrunnelsen for å forlate

forholdet. For enkelte av mødrene var situasjonen så alvorlig at de fryktet de kom til å bli drept dersom de ikke forlot forholdet. Fremtredende i intervjuene er at verken mødrene eller fedrene hadde særlig kjennskap til krisesenter-tilbudet forut for oppholdet. Samtlige ga uttrykk for at de tenkte at slik deres situasjon var, var det ikke mulig å søke hjelp på et krisesenter. For fedrene var dette spesielt tydelig: et krisesenter var for dem et tilbud for kvinner, og ikke menn. Både mødrene og fedrene anså krisesentertilbudet i stor grad som et tilbud til voldsutsatte kvinner med en kropp full av blåmerker og som løper for livet.

Og jeg hadde jo hørt om krisesenter (...) men for meg var det sånn: Da har du noen etter deg med kniv da på en måte. (...) når du hører krisesenter så ser du for deg liksom en sovesal og, og trist bygg og noe hermetikk liksom, og det er jo ikke sånn det er i det hele tatt. Det er jo et fantastisk tilbud.

En av mødrene påpekte i denne sammenheng at hun anså «krisesenter»-begrepet som avskrekkende og at selve navnet på tilbudet bidro til å heve terskelen for å ta kontakt.

For enkelte av informantene forelå det enten en allerede eksisterende sak eller bekymringsmelding hos barnevernet forut for deres opphold på krisesenteret, og videre brudd fra ekspartneren. Partnerens kontroll kunne hindre dem i å søke hjelp eller fortelle, som en av mødrene som alltid ble fulgt til legetimer av voldsutøveren, og at dette gjorde det umulig å fortelle om hjemmesituasjonen. En annen av mødrene forteller å ha fortalt om situasjonen hjemme under et besøk på helsestasjonen med barnet, som utløste at helsestasjonen sendte bekymringsmelding til barnevernstjenesten. Dette belyser viktigheten av hjelpeapparatets rolle i avdekking av volden. Flere av informantene (uavhengig av kjønn) beskrev at de ble rådet av deres kontaktperson i barnevernet til å kontakte krisesenteret og ta barna ut av hjemmet. For dem som ble rådet av en fagperson til å kontakte et krisesenter, bidro dette til å senke terskelen for å søke hjelp. Med unntak av én ble alle informantene rådet av en fagperson, eller venner og/eller familie, til å ta kontakt med krisesenteret. Det var kun én av informantene, en mor, som fortalte å ha oppsøkt informasjon om krisesenteret på egenhånd. Kvinnen hadde minoritetsbakgrunn og fortalte å ha levd svært isolert med lite nettverk. Gjennom et google-søk fant hun informasjon om krisesenteret på nettportalen dinutvei.no, og tok deretter kontakt.

Alle deltakerne hadde hatt ett eller flere opphold på et krisesenter, med unntak av én som hadde vært i kontakt med krisesenteret som dagbruker. Blant dem med gjentatte opphold, var dette på bakgrunn av at de enten dro tilbake til voldsutøver etter første opphold, eller ved å bli nødt til å returnere til krisesenteret etter samlivsbrudd grunnet økt trusselnivå. Alle informantene beskriver møtet med krisesenteret som svært positivt, og at det var en kilde til trygghet og ro for dem selv og for deres barn. For majoriteten av både mødrene og fedrene, og deres barn, var møtet med krisesenteret første gang de satte ord på det de hadde opplevd. I denne sammenheng påpeker de blant annet at krisesenteransatte viste forståelse og anerkjennelse av deres opplevelser, skapte et trygt rom for informantene slik at de kunne åpne seg uten å føle på at de måtte «bevise» det de hadde blitt utsatt for. At krisesentrene innehar en viktig rolle for de utsattes bearbeidelse av volden, påpekes også av Jahnsen et al. (2022) i deres studie av voldsutsattes erfaringer og behov i møte med hjelpeapparatet.

Samtidig opplevde enkelte at oppholdet kunne medføre noen utfordringer. Ved enkelte krisesentre, medfører opphold at brukere må bidra i form av rengjøring og liknende. Blant annet opplevdes det å få gjennomført sine arbeidsoppgaver innenfor gitte tidsramme om kvelden, som utfordrende for en av mødrene, med tanke på at man er alene om omsorgen for barna:

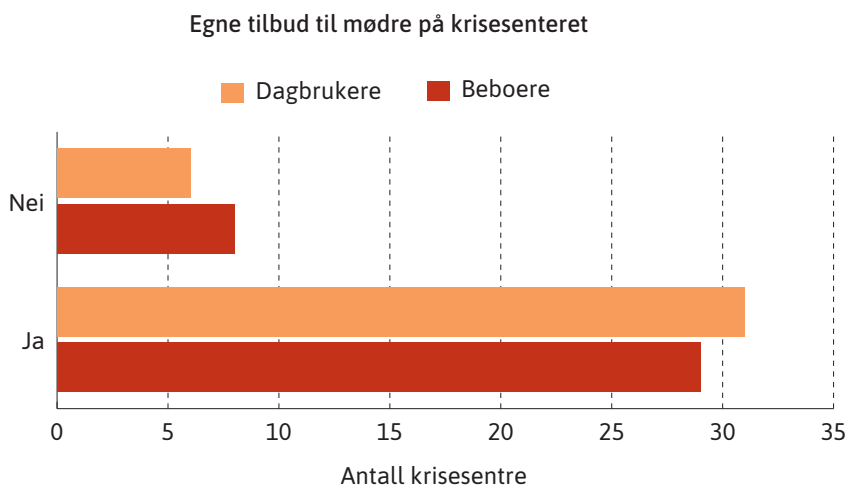
De hadde sånne lister med å vaske kjøkken og vaske ditten og datten og romsjekk og, og det syntes jeg var litt voldsomt. Også tenker jeg også litt sånn «Det er faktisk voldsoffer som er her» som ... gjerne er livredde for å gjøre feil ... er redde for å ikke gjøre ting bra nok. Har det ikke noe bra, altså man er ikke på krisesenteret fordi man har det bra. Jeg slet veldig med de arbeidsoppgavene fordi jeg hadde tre barn ... der òg man må jo alltid være sammen med barna. Også måtte jeg liksom vaske gangen mellom syv og ti på kvelden. Også sa jeg «Men det går jo ikke for jeg har jo barn som skal sove, og da må jeg ta med dem, og så blir jo det kaotisk».

De tre fedrene som deltok i denne studien, hadde alle bodd på krisesenter over en lengre periode sammen med sine barn. To av fedrene hadde hatt opphold ved samme krisesenter og den tredje ved et annet senter. Blant fedrene fantes både erfaringer fra felles botilbud for kvinner og menn, og fra separate botilbud. Alle omtalte deres krisesenteropphold som svært positivt, og vektla blant annet muligheten til å være sammen med både andre menn

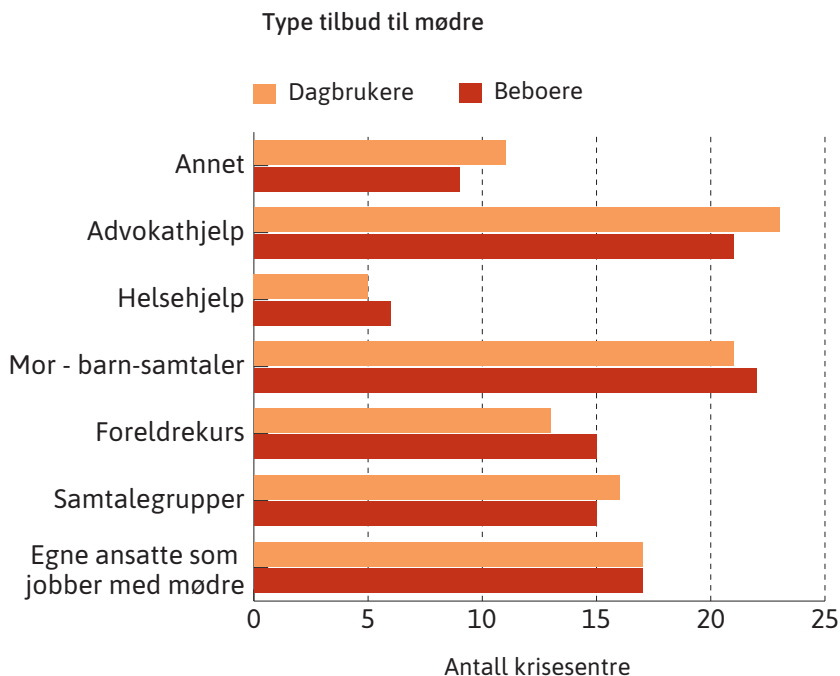
og kvinner som også hadde opplevd vold. De opplevde det også som svært positivt at deres barn, som hadde blitt utsatt for vold av mor, fikk være rundt andre kvinner som var trygge. Både mødre og fedrene skildringer om møtet med krisesentrene skiller seg positivt fra møtet med andre instanser, særlig med tanke på kunnskap og kompetanse når det gjelder vold og konsekvenser av vold.

Tilbud til brukerne av krisesentertilbudet

I spørreundersøkelsen ble krisesentrene spurt om deres tilbud til beboere og dagbrukere ved sentrene. Spørsmålene ble formulert slik: «Har krisesenteret egne tilbud til mødre som dagbruker/under krisesenteroppholdet?» og «Hva er innholdet i dette?». Spørsmålene tok i denne sammenheng utgangspunkt i kvinnelige, og ikke mannlige, brukere med barn. Majoriteten av krisesentrene oppgir å ha egne tilbud til mødre, både som beboere og som dagbrukere.

Tilbudene inneholder blant annet mor-barn – samtaler, advokathjelp knyttet til felles foreldreskap med voldsutøver, samtalegrupper og foreldrekurs. Krisesentrene oppgir at de i all hovedsak har samme tilbud til dagbrukere som til beboere.

4.2.2 Barnevern, familievern og politi

Samtlige av mødrene og fedrene hadde vært i kontakt med barnevernstjenesten og familievernet, enten før, under eller etter oppholdet på krisesentre. Majoriteten hadde også vært i kontakt med politiet, enten det gjaldt anmeldelse eller på bakgrunn av beskyttelsesbehov.

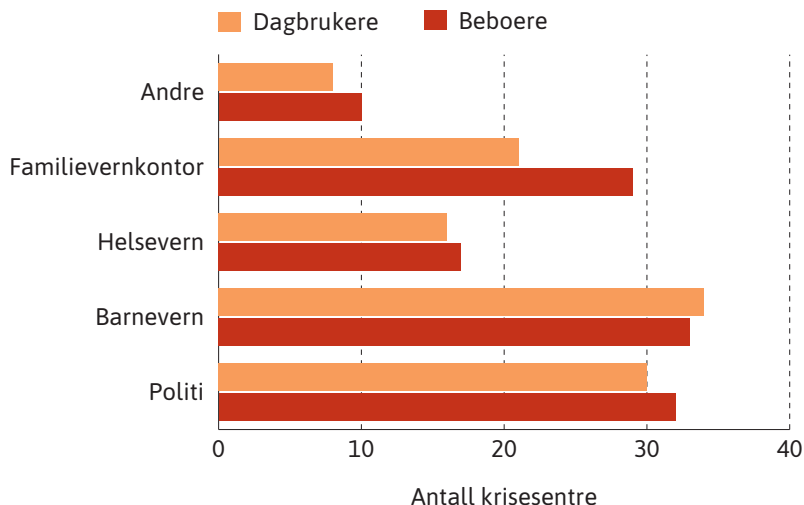
Mødrene og fedrene forteller om både positive og negative møter med barnevernstjenesten, politiet og familievernet i etterkant av brudd fra den voldelige partneren. Både mødrene og fedrene gir uttrykk for at de anser barnevernstjenestens nøye vurderinger når det gjelder barnets beste som svært viktig og nødvendig. Samtidig uttrykker flere at de opplevde at voldsutøverens rettigheter som forelder gikk på bekostning av hva de selv anså som barnets behov, og i noen tilfeller hva barnet ønsket selv. Deltakernes møter med politiet beskrives også som både positive og negative. Mens flere oppga at de følte seg ivaretatt og trodd av politiet, forteller også en av mødrene om et svært uheldig møte med en politibetjent som hadde store konsekvenser for vedkommendes tillit til politiet videre i prosessen. Andre forteller om mangel på oppfølging og ivaretagelse gjennom både

anmeldelsesprosess og knyttet til beskyttelsestiltak, noe som bidro til usikkerhet knyttet til deres egne sikkerhet.

Når det gjelder deltakernes erfaring med familieverntjenesten, skiller dette seg fra deres beskrivelser av møter med de andre tjenestene som barnevernstjenesten og politiet, ved at majoriteten beskriver det som gjennomgående negativt. Flere beskriver en opplevelse av å ikke bli tatt på alvor, og at familieverntjenesten behandlet situasjonen som om det var en *foreldrekonflikt*, og ikke vold. Familieverntjenestens konflikttilnærming i møte med saker som omhandler vold, beskrives også av ansatte ved krisesentrene som både utbredt og problematisk. Flere av mødrene forteller også at de måtte gjennomføre den obligatoriske meklingen sammen med ekspartneren, til tross for å ha gitt beskjed om volden i forkant. For enkelte medførte dette at de følte seg presset til å gå med på avtaler de i utgangspunktet ikke ønsket eller anså som trygge, verken for dem selv eller for barna.

Basert på intervjuene med foreldre, er det tydelig at deltakerne i prosjektet fortsatte å bruke krisesentrene som en støtte også etter at de hadde flyttet ut. Krisesentrenes bistand inn i møtene med andre hjelpeinstanser, som blant annet familievernet, var også viktig og til stor hjelp for mange. Mange hadde også stor nytte av generell rådgivning i prosessen videre. Dette støttes også av intervjuene med krisesenteransatte og i spørreundersøkelsen med ledere. De viser at krisesentrene har kontinuerlig dialog og samarbeid med aktuelle instanser som barnevern og familievern om samvær, i tillegg til politi der det er behov. I spørreundersøkelsen svarte 70 prosent av krisesentrene at de på noen måte er involvert i eller i forkant av foreldretvister som involverer deres brukere. Av disse oppgir 96 prosent av krisesentrene at de gir råd og støtte i forkant av rettssak. 81 prosent oppgir at de ledsager som støtteperson under rettssak, og 100 prosent oppgir at de vitner i retten.

Samarbeid med andre instanser tilknyttet samvær

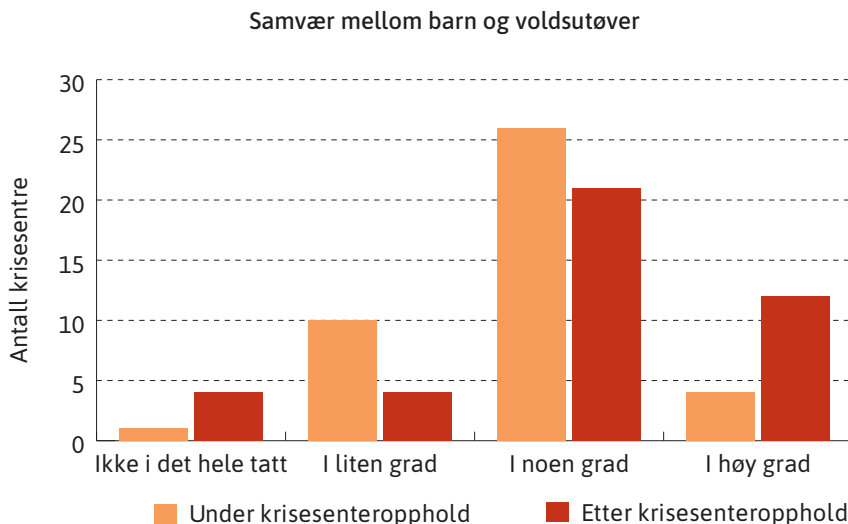

4.3 Foreldresamarbeid etter brudd med voldelig partner

4.3.1 Samvær mellom barn og voldsutøver under og etter krisesenteropphold

Både krisesenteransatte og flere av mødrene og fedrene forteller at spørsmål knyttet til daglig omsorg av felles barn og samvær kommer raskt på banen etter at de har kommet på krisesenteret, enten av voldsutøver selv eller av via voldsutøvers advokat.

I spørreundersøkelsen ble barnefaglige ansatte spurt om i hvor stor grad det er samvær mellom barn og voldsutøver under krisesenteroppholdet. I denne sammenheng svarte majoriteten av krisesentrene at det er samvær, både under og etter krisesenteroppholdet.

De ansatte på krisesentrene forteller i intervjuene at de snakker mye med de voldsutsatte foreldrene om samvær, både mens de er på krisesenteret og i etterkant av opphold. I spørreundersøkelsen ble krisesentrene i tillegg spurt om det tas hensyn til barnas ønsker om samvær, både under og etter opphold. I denne sammenheng svarer sentrene at de opplever det tas hensyn til barnas ønsker under opphold. En lavere andel av krisesentrene oppgir at det tas hensyn til barnas ønsker etter endt opphold på senteret. De barnefaglige ansatte beskriver i spørreundersøkelsen at de også snakker med barna om deres ønsker knyttet til samvær. Dette viderefordles deretter til forelderen som også er på senteret.

Mens det fremgår av spørreundersøkelsen at krisesentrene i all hovedsak opplever at barns ønsker rundt samvær ivaretas, påpekes det samtidig av en del intervjudeltakere og barnefaglig ansatte gjennom utfyllende svar i spørreundersøkelsen at de opplever foreldrevernet og foreldrerettighetene som svært sterkt, og til tider sterkere enn hensyn til barnets behov. Flere stiller seg kritiske til dette, som for eksempel denne ansatte:

Vi opplever altfor ofte at barn blir «tvunget» til samvær, og at foreldrevernet står høyere enn barnas behov. Vi ser altfor ofte at barn blir sendt i samvær uten at det har skjedd noen form for «reparasjon» i relasjonen, for eksempel i regi av barnevernet. Vi reagerer særlig på at i saker hvor

voldsutøver er anmeldt for vold mot utsatt forelder og eventuelt også barn, må i samvær før de har vært i tilrettelagt avhør på Barnehuset.

For det store flertallet av de voldsutsatte mødre var det ikke slik at de ønsket å kutte voldsutøveren tvert ut av barnas liv etter de forlot relasjonen. Samtlige ga uttrykk for at de i utgangspunktet ønsket at barna skulle kunne ha en relasjon med den andre forelderen. Dette gjenspeiles i intervjuene med ansatte og ledere ved krisesentrene som deltok i intervjustudien, og dessuten i spørreundersøkelsen. Flere sier at blant deres brukere på krisesentrene ønsker en stor del at barna skal ha en viss form for kontakt med den andre forelderen. Samtidig står den utsatte forelderen overfor vanskelige vurderinger med tanke på opprettholdelse av barnas sikkerhet, og for enkelte innebar det at barna ikke kunne ha kontakt med den voldsutøvende forelderen. En krisesenteransatt beskriver det hun opplever som en indre konflikt hos de utsatte foreldrene:

Vi opplever at i de fleste tilfellene så ønsker jo mødre at far skal være i barnet sitt liv. Samtidig så er frykten stor for at barnet skal bli utsatt for det samme som hun har blitt utsatt for. For det er jo det som er så vanskelig: Hva skjer når jeg ikke er der? Når han ikke da tar sitt sinne ut over meg, kommer det da til å gå ut over ungene? Hva skjer? Hvordan håndterer han ungene hvis de, hvis de er trasse, hvis de utagerer? Hvordan tar han og følger opp ungene? Det er alltid sånne små bekymringer fra «Klarer han å huske tannpuss?» for det har han klart å gjøre før, til «Klarer han å holde seg selv igjen og ikke utøve vold, ikke være aggressive mot ungene når han er alene med dem?».

Ifølge majoriteten av deltakerne var det nettopp barnas utsatthet som var den utslagsgivende årsaken til å forlate relasjonen. Da en av mødre ble spurt om hvordan det hadde vært å være forelder til felles barn med en som utøvde vold, beskrev hun blant annet hvordan dette påvirket hennes tanker rundt barnas sikkerhet knyttet til samvær og tid med den voldsutøvende forelderen i etterkant av bruddet:

Nei, ja [ler], altså det er jo ... det er jo kjempevanskelig å forholde seg til. [sukker] ... og for min del har det jo vært veldig sånn det som har tatt mye fokus har jo vært: hva er ... hva er sannsynligheten for at det kan skje mot ungene da? Det er jo det som bekymringen har ligget i. Hvis for min del å, å

tenke at en person som har vært sånn mot meg ikke skal [ler] ja skal klare å kontrollere seg da rundt ungene i forhold til emosjonsregulering og ikke sant. Det har vært kjempevanskelig å ta stilling til og ... og finne en sånn trygghet i at «Nei da, det kommer ikke til å skje med dem for det nå er jeg, jeg som er triggeren er borte». Sant?

En av fedrene fortalte at ekspartnerens advokat kontaktet ham på e-post og forlangte at han skulle levere barna til moren innen et gitt klokkeslett samme dag. Dersom han ikke gjorde det, ville de møte opp på skolen dagen etter for å hente barna. Faren sendte følgelig ikke barna på skolen dagen etter. De to barna hadde blitt utsatt for vold av sin mor, og barnevernets foreløpige konklusjon på gitte tidspunkt, var at barna ikke skulle ha samvær med mor, heller ikke under tilsyn. En annen av fedrene fortalte at da han forlot forholdet og oppsøkte krisesenteret med sitt barn, var ekspartneren gravid på ny. Dette stilte faren i en krevende situasjon og medførte nye bekymringer, ettersom omsorg og ivaretagelse av det ufødte barnet fremdeles var uavklart på intervju tidspunktet.

Den «indre konflikten» de utsatte foreldrene står overfor, kommer tydelig frem, både i intervjuene med mødrene og fedrene, og blant de ansatte som deltok i studien. Det er tydelig gjennom intervjuene at dette fortsetter å prege den utsatte forelderen i etterkant av bruddet fra ekspartneren.

4.4 Fortsettelsesvold gjennom foreldresamarbeidet

Det var i all hovedsak mødrene som fortalte om fortsettelsesvold, og alle de intervjuede mødrene hadde opplevd minst én form for fortsettelsesvold, inkludert fysisk og psykisk vold, og dessuten forsøk på seksuelle overgrep etter bruddet. Den mest utbredte typen fortsettelsesvold var ulike former for psykisk vold og kontroll. Kontrollen ble utøvd på ulike arenaer og i ulike sammenhenger, men i stor grad oppstod det i forbindelse med foreldresamarbeid. Fedrene beskrev i større grad en avklart situasjon med tanke på foreldresamarbeid, noe som innebar at både fedrene selv og deres barn hadde liten grad av kontakt med ekspartneren / barnets mor. Dette kan være grunnen til at fedrene ikke fortalte om erfaringer som kan beskrives som fortsettelsesvold.

Fortsettelsesvolden som beskrives i denne studien samsvarer med de formene for fortsettelsesvold som Bjørnholt (2024) har identifisert, og presentasjonen

av funnene følger hennes inndeling i direkte, systemfasilitert og systemisk fortsettelsesvold. Den *direkte videreføringen av volden etter samlivsbrudd* tok ofte utgangspunkt i og var en fortsettelse av utøverens voldsutøvelse før samlivsbrudd, og innebar blant annet overvåkning, trusler og ryktespredning. Videre fortalte flere om *systemfasilitert fortsettelsesvold*, som Bjørnholt (2024) definerer som «voldsutøverens bruk av hjelpeapparatet og rettsvesenet» i den videre voldsutøvelsen. I vårt materiale inkluderer det blant annet ulike strategier for fortsatt kontroll gjennom foreldresamarbeidet. Avslutningsvis beskriver vi erfaringer der hjelpeapparat og rettsvesen påførte den utsatte ekstrabelastninger ut fra sine egne interne systemlogikker, i tråd med det Bjørnholt (2024) omtaler som *systemisk vold*.

4.4.1 Direkte videreføring av volden etter samlivsbrudd

Majoriteten av mødrene som deltok i denne studien, hadde opplevd at ekspartneren fortsatte å utøve kontroll etter brudd. Volden etter bruddet hadde likhetstrekk med volden de ble utsatt for mens de fremdeles var i relasjonen.

Mødrene fortalte om gjentatt trakassering via telefonsamtaler eller tekstmeldinger, inkludert trusler og drapstrusler. Dette kunne skje mens barna hadde samvær med voldsutøver, noe som gjorde situasjonen ekstra skremmende for den utsatte. Gjennomgående i intervjuene er også fortellinger om stalking/personforfølgelse. Flere av mødrene fortalte at ekspartneren kunne dukke opp uanmeldt utenfor deres nye hjem, og stå utenfor inngangen og følge med. Andre fortalte at ekspartneren, eller et annet nært familiemedlem av vedkommende, filmet dem i oppkjørselen. Én fortalte at hennes ekspartner fortsatte gjennom flere år å sende henne beskjer, gjennom blant annet knuste bilruiter eller punkterte bildekk. Mødrenes opplevelser av den overveldende kontrollen etter samlivsbruddet påvirket deres egne psyke i stor grad, og flere fortalte at de begynte å stille spørsmålstegn ved seg selv:

(...) du får liksom bare alle sånne, det er bare så mange måter å gi beskjer på. (...) Ja, det er det og det er jo for så vidt en ganske åpenbar og tydelig måte, men det finnes måter som er så mye mindre åpenbare og tydelige, og de er nesten de verste (...) fordi da kan man nesten lure på om man er blitt helt gæren selv. Men man er ikke det, men [ler], men det er sånn det føles til slutt.

Overvåkning var også en del av voldsbildet etter brudd. Dette innebar for enkelte at deres ekspartner *alltid*, uten at de selv var klar over hvordan, visste hvor de var. Dette ble ofte fulgt opp med truende meldinger som «*hvorfor var du der?*» eller ved at voldsutøver selv kunne dukke opp samme sted. En av kvinnene oppdaget at det var plantet overvåkningsutstyr i bilen hennes. Da en av mødrene fortalte om å flytte inn i ny leilighet, beskrev hun hvordan det også innebar å måtte tilpasse seg de nye formene for kontroll i frykt for å eskalere situasjonen:

(...) turte ikke sy gardiner for jeg visste at ... på over et halvt år fordi at jeg ... jeg, jeg visste at han allerede var så sint på meg fordi jeg hadde skaffet mitt eget sted at hvis jeg i det hele, hvis jeg i tillegg skulle ha mitt eget privatliv (...) så ville han bli så sint at det holdt jeg ikke ut redselen med! (...)

For en av kvinnene med minoritetsbakgrunn ble hennes kulturelle bakgrunn brukt som ledd i voldsutøvelsen etter bruddet. Det innebar blant annet å påføre henne skam for å ønske skilsmisse, ettersom dette brøt med deres normer knyttet til ære. Ifølge mannens religion var det kun han som kunne bestemme om de skulle skille seg eller ikke. På intervjutidspunktet var det flere måneder siden hun hadde søkt om skilsmisse, men mannen nektet å signere papirene, og hun følte at han fremdeles hadde kontroll over livet hennes.

4.4.2 Systemfasilitert vold og kontroll

Flere forteller at voldsutøveren mobiliserte og brukte ulike deler av hjelpeapparat og rettsvesen, og dessuten andre institusjoner, som skole og helsevesen, som ledd i fortsettelsesvolden. Det kunne være omfattende og parallelle prosesser på flere arenaer over mange år. En av mødrene opplevde blant annet at ekspartneren både satte i gang tre rettssaker om samvær og omsorg, sendte gjentatte meldinger til barnevernet og fikk andre til å melde henne til barnevernet. Hun ble utsatt for en rekke undersøkelser. Samtidig kom han henne i forkjøpet på alle andre arenaer, som skole, helsevesen, og barnas fritidsaktiviteter, og fortalte historier om henne. Dette var historier med alvorlige anklager om vold og incest fra henne og fra hennes familie mot barna. Det førte til at hun alltid ble møtt av spesielle blikk og måtte motbevise rykter han hadde satt ut om henne. På nye arenaer, som når barna skulle begynne på skole, lyktes han og ble trodd, mens barnehagen og andre som kjente henne fra før, ikke lot seg påvirke.

For denne morens del førte de gjentatte meldingene til barnevernet til slutt til at hun fikk hjelp, da det førte til at de ble sett, og at barnevernet til slutt gjennomskuet ham. Men hun og barna levde med dette i mange år, og hun sier at dette var en veldig slitsom hjelp å få. Også en annen sier at de gjentatte og stadig mer bisarre meldingene som han sendte til barnevernet, gjorde at hun til slutt ble trodd og fikk hjelp. I denne sammenheng beskrev moren at en saksbehandler ikke klarte å være å le da hun leste opp en av mange bekymringsmeldinger som ekspartneren stod bak, på grunn av meldingens innhold. Moren hadde vært veldig redd for at ekspartneren skulle bli trodd, på grunn av at han hadde en respektert helseutdanning. Dette opplevde moren som befriende, og samtidig som en bekreftelse på at også barnevernet gjennomskuet det ekspartneren forsøkte å oppnå gjennom bekymringsmeldingene.

Den systemfasiliterte og direkte fortsettelsesvolden kunne være blandet sammen. Som beskrevet tidligere opplevde flere at ekspartneren overvåket dem. Én beskrev at ekspartneren alltid var informert om hennes bevegelser, og kunne komme henne i forkjøpet og spre rykter. En annen opplevde at han både manipulerte og mobiliserte hjelpeapparat og skole og at han også dukket opp på skolen og prøvde å få tak i barna. En annen av voldsutøverene hadde beskyttet samvær, men fortsatte likevel å manipulere barna ved å vente på dem utenfor skolen med ting han hadde kjøpt, og prøvde å overtale dem til å si til barnevernet at de ville bo hos ham. Også ansatte ved krisesentrene beskriver hvordan barna kan bli manipulert av voldsutøver ved samvær. Én beskriver blant annet at barn, etter å ha vært sammen med voldsutøver, kan komme hjem med kontrollspørsmål som «Hvor har du vært?» og «Hvem har du vært med?» til den andre forelderen. Krisesenteransatte forteller også at de har erfaring med at små barn kan komme med påstander om moren, som at hun er psykisk syk, en dårlig mor og at det er hennes feil at faren deres er lei seg.

Én opplevde at han mobiliserte en rekke instanser og holdt i gang prosesser om samvær og omsorg, samtidig som han bombarderte henne med meldinger og forsøk på å bli sammen igjen. Blant annet utnyttet ekspartneren den samværsordningen de hadde til å prøve seg på henne i forbindelse med samvær, da det var avtalt at de én gang i uken skulle hjem til hverandre for å legge barna. Den praktiske håndteringen av samværsordningene, slik som levering og henting av barn, ble for flere av mødrene en arena for gjentatte

forsøk på kontroll, og for enkelte, vold. Én fortalte om at far kunne la være å møte opp for å hente barna, uten å gi beskjed. En annen fortalte at hun mottok alvorlige trusler via tekstmelding mens barna var hos sin far. En annen strategi fra voldsutøver var å anklage henne eller hennes familie for vold og overgrep, enten mot barna eller mot ham selv. Én ble anklaget for vold mot ham, etter å ha anmeldt ham for vold. Moren innrømte å ha slått ekspartneren, men at det var i selvforsvar ettersom hun slo etter at han holdt hodet hennes fast og sparket henne. Mødrene ble også beskyldt for å misbruke alkohol, for å være psykisk syke eller være medlem av en sekt.

Voldsutøverene syntes å kunne vinne frem gjennom skremmende og truende atferd, og hjelpeapparatet lot til å ha lite å stille opp mot voldsutøverens manglende vilje til samarbeid. Flere av mødrene opplevde at selv om de ble trodd, førte det ikke til noen konsekvens overfor deres ekspartner. Én av mødrene fortalte at hennes ekspartner ble meldt til barnevernet, men nektet å delta i videre undersøkelser. En annen mor opplevde at sakkyndige ble skremt av hennes ekspartner sin truende og skremmende atferd i kombinasjon med hans fagbakgrunn. Og selv om hun opplevde å bli trodd av barnevernet, fikk det ingen konsekvens. Hun opplevde at de ikke våget å gå videre fordi de var redd ham. Én beskrev at ekspartneren nektet å samtykke til at politiet innhentet opplysninger om ham fra hjemadressen. Disse beskrivelsene belyser at gjennom manglende samarbeid og skremmende atferd, kunne voldsutøverene unngå å gå søkelyset rettet mot seg selv.

4.4.3 Systemisk vold

I tillegg til den direkte fortsettelsesvolden fra voldsutøver og voldsutøvers bruk og mobilisering av ulike deler av hjelpeapparat og rettsvesen, var det i dette materialet også eksempler på at hjelpeapparat og rettsvesen påførte den voldsutsatte og barna ytterligere belastninger som resultat av egne praksiser og institusjonelle logikker. Disse vil vi omtale som systemisk vold i tråd med Bjørnholt (2024). Dette handler om at hjelpesystemene i kraft av egne profesjonspraksiser, problemforståelser og eventuelle koordineringsproblemer mellom ulike instanser kan komme til å handle på måter som påfører den utsatte ytterligere belastninger.

En mor beskriver belastningene med å leve med en rekke rettssaker og barnevernssaker over seg. Disse kan ses som systembasert vold som voldsutøveren sto bak, men de konkrete praksisene i disse prosessene må

også forstås som noe som springer ut av uheldige profesjonspraksiser og -logikker. En annen mor beskriver belastningen med å bli gransket og mistrodd, der både hun selv og barna måtte fortelle igjen og igjen til nye fremmede som kom inn i hjemmet deres. Moren fortalte at som del av undersøkelsene, satt den sakkyndige seg i barnas seng bak lukket dør for å prate med barna alene. Barna måtte fortelle på nytt og på nytt, til en rekke nye og barnevernsansatte, uten at de fikk tilbud om hjelp. Det mener hun de hadde trengt. Moren beskrev at hun opplevde undersøkelsene og sakkyndighetsvurderingene som en gransking for hvordan hun og barna fungerte, men også for å undersøke om moren løy. Den første undersøkelsen var bare en uke etter at de hadde flyttet fra kritesenter. De hadde ingenting i den nye leiligheten, og hadde rømt fra det hun selv omtalte som et helvete. Det opplevde hun at ingen brydde seg om eller tok høyde for. Hun fortalte blant annet at ingen stilte spørsmålstegn ved hvorfor hennes ekspartner beholdt huset som hun selv hadde arvet etter sin familie. Det ble heller ikke stilt spørsmål ved hvorfor hun ikke en gang fikk med seg barnas klær og leker.

Moren fikk etter hvert hjelp gjennom barnevern og retten, men hun mener likevel at de også påførte henne og barna store ekstrabelastninger på bakgrunn av manglende omtanke og forståelse i møtet med ulike profesjonsutøvere. Noe skyldes den slitasjen det er å bli utsatt for en rekke prosesser og mennesker som kommer for å granske – i en situasjon der hun og barna er sterkt preget av volden de har opplevd. Det å sette seg på sengen hos barna med lukket dør slik det ble beskrevet at sakkyndige gjorde, er svært invaderende, og ville vært det selv der det ikke har vært vold. Overfor barn som har opplevd vold kan det være enda mer belastende. Moren opplevde at både hun og barna ble påført en grunnleggende utrygghet gjennom de systemene som skulle hjelpe, og som hun til slutt også fikk hjelp fra. Det tok veldig lang tid før de fikk hjelp og før far ble stoppet. Moren beskrev at hun opplevde at fars rettssikkerhet veide tyngre enn hensynet til barna, blant annet ved at han fikk fortsette å bruke rettssystemet med hjelp av fri rettshjelp.

Som beskrevet tidligere, hadde flere negative erfaringer med familievernkantoret hvor blant annet opplysninger om vold i forkant av meklingen ikke ble tatt hensyn til, og at de måtte gjennomføre felles mekling med voldsutøver. Dette innebar for flere av deltakerne en opplevelse av å bli presset til å inngå avtaler om samvær de selv mente ikke var trygge, verken for barna

eller en selv. Flere fortalte at volden ikke ble tatt stilling til under meklingen, og at det heller ble ansett som en foreldrekonflikt. Flere sier de er rystet over at de ikke ble tatt alvorlig.

Flere hadde opplevd at opplysninger ble delt slik at de ble satt i fare. Én mor fortalte detaljert om volden til barnevernet og sa at dette må ikke formidles videre til hennes ekspartner, for da ville hennes liv være i fare. Likevel fikk ekspartneren innsyn i dokumentene, og kom på døren hennes med rapporten og truet henne. En opplevde at krisesenteret sendte en veldig detaljert melding til barnevernet som inkluderte informasjon om hennes egne erfaringer og reaksjoner på volden. Moren opplevde det som veldig belastende og at hun ble satt i fare ved at dette kom med i meldingen som far fikk innsyn i. I dette tilfellet var krisesenteret enig og hun opplevde at de tok henne på alvor. Men selv om de beklaget var tilliten brutt.

En av de intervjuede mødrene fikk høre fra politiet da hun kom for å anmelde sin ekspartner, at hun fikk ta det som et kompliment at han var sjalu. Dette resulterte i at hun aldri igjen har tatt steget å anmelde ekspartneren, til tross for gjentatte trusler og trakassering over flere år. En annen mor opplevde at politiet ila ekspartneren besøksforbud da hun anmeldte saken uten at hun var forberedt, og hun fikk ikke informasjon om hvordan å håndtere samvær, for han skulle fortsatt ha samvær. Deretter brukte politiet besøksforbudet som argument for å henlegge, da de nå anså saken som løst. Hun opplevde at det ble dårlig håndtert, at hun ikke fikk god informasjon og derfor kjente seg utrygg. Hun trodde ikke han ville respektere et besøksforbud, og hun nevnte at like etter skjedde et partnerdrap i nærheten. En annen fortalte at hennes ekspartner ble idømt omvendt voldsalarm, etter at han brøt besøksforbudet. Kvinnen syntes dette var veldig bra, men på intervjudispunktet var det en stund siden, og hun hadde ikke fått noe videre informasjon av politiet om hvorvidt det ble fornyet eller ikke. Dette gjorde at hun konstant var bekymret for at han kunne dukke opp uanmeldt. Systemets mangel på oppfølging og informasjon kan på sin måte i tillegg føre til at den voldsutsatte opplever å fremdeles leve under voldsutøverens kontroll. Det at hjelperne kan bli en del av volden og gjøre vondt verre, gjorde at flere mistet tilliten til hjelpeapparat og rettsstat.

Et gjennomgående problem er at det virker som om det er svak og varierende forståelse av vold og konsekvenser av vold i flere instanser, som barnevern,

familievern, politi og rettsvesen. En av mødrene fortalte at under siste rettssak, opplevde hun å bli møtt med svært liten forståelse for både sin egen og barnas situasjon. Hun forklarte at det under rettssaken ble trukket frem et tilfelle som omhandlet ekspartnerens utagerende atferd mot barna, hvorpå dommerne innrømmet at de selv ikke kunne noe om psykisk vold. Beskrivelser av voldshendelser ble ifølge moren møtt med utsagn som «(...) ja, men hva er egentlig vold liksom? Er det ikke bare ulik måte med oppdragelse på en måte?».

«Damned if you do, damned if you don't»

Både intervjuene og spørreundersøkelsen i vår studie belyser hvordan den utsatte forelderen, og barna, kan oppleve å stå i et krysspress i møte med de ulike instansene etter brudd. Mens den utsatte forelderen og kriesenteret kan være av den oppfatning at samvær mellom barn og voldsutøver ikke er trygt, kan andre instanser som familievern, barnevern eller rettsvesen oppfordre til eller pålegge samvær. For en av mødrene som deltok i intervju, var det tydelig at hennes barn ikke ønsket samvær med sin far, ved å blant annet «*klamre seg fast i dører og vinduskarmen*»:

Og de var så små, og de var så redde [ler] (...) Så jeg ... prøvde liksom og det er jo det man blir oppfordret til også: å trygge til samvær såkalt (...) men det gikk ikke. Og jeg kunne ikke lenger som mamma tvinge dem.

De ansatte på kriesentrene beskriver at de i slike tilfeller veileder den voldsutsatte forelderen på hva hen har mulighet til å gjøre. En leder ved et kriesenter beskriver at dersom en er bekymret for barnets trygghet, snakker de med forelderen om muligheten til å hindre samvær. Samtidig påpeker kriesenterlederen viktigheten av å formidle at hindring av samvær kan medføre eventuelle konsekvenser for vedkommende:

Tenker at det er mye ... mye frykt for å gjøre feil. Det er jo sånn at det du møter som ... hvis jeg snakker om mødre da så er litt sånn «Damned if you do, damned if you don't». Fordi ... hvis du tillater eller sørger for at det blir samvær og det ikke er trygt så blir det brukt mot deg. Og hvis du ikke sørger for samvær så ... blir det også brukt mot deg. Så det er, det er jo jeg, det er jo en stor belastning og en skvis da i å vite hva du skal gjøre for noe. Så det snakker vi mye om. Det også være ... hvis du skal hindre samvær eller tillate samvær at du vet at det handler om hva du tror er best for ditt

barn og ikke, ikke prøve å ikke farges av andre ting. Fordi at hvert fall sånn som jeg har, har sagt at «Du må vite det at det du gjør vil kunne bli brukt mot deg, og da må du, da må du være trygg i deg selv på at du har gjort det du trodde var best for ... fordi det er det, det er det du klarer å stå i».

Samtidig som den voldsutsatte forelderen kan oppleve bekymring for barnet ved samvær med voldsutøver, kan det i tillegg medføre en risiko for forelderens trygghet ved at volden fortsetter gjennom foreldresamarbeidet.

God fenomenforståelse gir økt trygghetsfølelse og bedre hjelp

Som beskrevet tidligere ble informantenes møte med krisesentertilbudet i all hovedsak omtalt svært positivt. I den sammenheng er det særlig de krisesenteransattes fenomenforståelse av vold som trekkes frem som trygghets-skapende og til stor hjelp. Det er også dette mødrene og fedrene forteller at de drar nytte av videre i møte med andre deler av hjelpeapparatet. Det som informantene beskriver som god hjelp, preges i stor grad av to underliggende faktorer: informantenes opplevelse av å bli *forstått* og *trodd* av hjelpeinstansen de er i kontakt med. Der mødrene og fedrene forteller om positive erfaringer og tilfeller av det de opplevde som god hjelp i møte med andre hjelpeinstanser, blir også fenomenforståelse her påpekt som en viktig faktor (jf. Jahnsen, 2022; Bredal & Stefansen, 2022). Én av mødrene fortalte blant annet å ha fått svært god hjelp av Senter for kriminalitetsutsatte i forbindelse med at hun anmeldte. Hun beskriver også sin erfaring i møte med barnevernet som positiv, forut for brudd fra ekspartneren. I hennes tilfelle var det gjennom veiledning med et team for spesialiserte saker i barnevernet at hun forstod hva det var hun ble utsatt for:

Og der har jeg vært så heldig for da fikk jeg da veiledning en gang i uken av to personer som har en helt annen faglig bakgrunn enn, enn de som jobbet i barnevernet. Og hun ene hadde blant annet jobbet på krisesenteret (...) kunne masse om vold og manipulasjon og, altså jeg fikk så mye hjelp og støtte gjennom henne. Og han andre hadde jobbet mye med rus som er jo da er en ting inni bildet her da når det gjelder far. (...) Så jeg var jo [ler] ekstremt heldig som hadde dem, og jeg har tenkt masse på det at hadde jeg på en måte kun hatt ... kun hatt barnevernet, så hadde det nok ikke blitt oppdaget at det var vold dette handlet om da.

Tilfellet som beskrives ovenfor, belyser hvordan hjelpeinstansens fenomenforståelse og kompetanse ikke bare bidrar til å gi den utsatte en følelse av trygghet og støtte, men også til å gi den utsatte mening og forståelse rundt sin egen situasjon. Moren forteller videre at samme kontaktperson informerte henne om krisesentertilbudet, og at dette bidro til å senke terskelen for å søke hjelp.

4.5 Konsekvenser av fortsettelsesvolden

Som beskrevet over opplevde flertallet av mødrene å bli utsatt for ulike former for vold og kontroll i etterkant av bruddet med sin ekspartner. Selv om deres erfaringer er ulike, beskrev samtlige hvordan dette har preget både dem selv, og deres barn, i etterkant.

Flere beskrev hvordan fortsettelsesvolden blant annet påvirket deres egen økonomiske situasjon. For enkelte var det utfordrende å fortsette i arbeid, ettersom hyppige møter og oppfølging gjennom ulike deler av hjelpeapparatet krevde mye tid. En av mødrene beskrev også at hun til slutt sa opp jobben, ettersom barnet begynte å rømme og gjemte seg for sin far mens hun selv var på jobb. En annen av mødrene mistet hele sitt sosiale nettverk, ettersom eksmannen begynte å trakassere hennes omgangskrets. Ettersom kvinnens ekspartner fremdeles utgjorde en stor trussel under intervjuet, var hun nødt til å holde sin og barnas adresse skjult fra andre, for å ikke øke faren for at ekspartneren skulle finne ut av hvor de bodde. Dette resulterte i at både hun og barna levde svært isolert.

Det var flere andre av mødrene som beskrev hvordan særlig barna ble påvirket av situasjonen. Som beskrevet tidligere fortalte en av mødrene at hennes ekspartner til stadighet oppsøkte barnas skole og barnehage. Ikke bare var dette en videreføring av kontroll overfor mor, også barna ble påvirket av dette. Kvinnen fortalte at dersom barna visste at faren hadde vært på skolen, ville de ikke lenger dra dit på grunn av redsel. Ett av barna var også nødt til å bytte skole etter at faren gjorde det umulig for barnet å gå på skolen på bakgrunn av blant annet ryktespredning.

Enkelte av mødrene beskrev hva de anså som endringer i barnas atferd etter samvær. En mor fortalte at hennes barn begynte med sengevæting. En annen beskrev at både hun selv, og ansatte i barnets barnehage, reagerte på barnets språkbruk etter å ha hatt samvær med sin far. Barnet begynte ifølge moren å

bruke de samme nedlatende ordene som hennes ekspartner tidligere hadde brukt mot henne. En mor beskrev at deres barn, som har en utviklingsforstyrrelse, ikke ble fulgt opp og tilrettelagt for av sin far under samvær. Dette førte til at barnet var utmattet da hen kom hjem til mor, og det resulterte blant annet i det hun opplevde som en stagnering i barnets utvikling. En annen mor fortalte at hennes ekspartner ikke tok hensyn til barnets alvorlige matallergi under samvær, som dermed resulterte i at barnet ble svært sykt.

5. Diskusjon og oppsummering

Denne studien viser, i tråd med annen forskning at et brudd ikke nødvendigvis betyr at volden opphører. Videre foreldresamarbeid med voldsutøver etter samlivsbruddet er utfordrende og kan være en stor belastning, både for voldsutsatte mødre og barna. Både krisesenteransatte og voldsutsatte mødre beskriver til dels store belastninger for mødre og barn knyttet til barns samvær med voldsutøver både under og etter krisesenteropphold. De intervjuede mødrene forteller om omfattende fortsettelsesvold, både direkte fra voldsutøver, gjennom hjelpesystemer og som følge av at hjelpeinstansene kommer til å videreføre volden på egen hånd. Dette er i tråd med og understøtter Bjørnholts (2024) beskrivelse av direkte, systemfasilitert og systemisk fortsettelsesvold.

Ved også å inkludere fedre, gir denne studien også mulighet for å undersøke likheter og eventuelle forskjeller mellom mødre og fedre som oppsøker krisesenter. Felles for foreldrene i denne studien er at både fedre og mødre oppgir hensynet til å beskytte barna som grunnen til at de brøt med voldsutøver og kontaktet krisesenteret. Det er imidlertid betydelig forskjell både på de volderfaringene mødre og fedre beskriver før bruddet og i etterkant, og deres situasjon etter bruddet. Fedrene vektlegger i større grad vold direkte rettet mot barna mens de var i forholdet, og psykisk vold mot dem selv. Fedrene beskriver at situasjonen omkring foreldresamarbeidet ble avklart forholdsmessig raskt etter bruddet, og at det under intervjutidspunktet var lite kontakt mellom far og barn med voldsutøver (mor).

Mødrene forteller om alvorlig og til dels livstruende vold både før bruddet, omfattende fortsettelsesvold mot dem selv etter bruddet, og store utfordringer knyttet til fortsatt kontakt med voldsutøver både for dem selv og

for barna. Dette gjenspeiler seg også i mødrenes utfordringer i møte med hjelpeinstanser som lar seg mobilisere av voldsutøver eller som påfører dem ekstra belastninger i kraft av egne systemlogikker. Dette viser at belastningene og risikoen for de intervjuede mødrene og barna deres i denne studien er langt mer alvorlige og omfattende enn for de intervjuede fedrene og deres barn.

Funnene i denne studien er imidlertid i samsvar med og understøttes av funn i andre studier som finner at vold i parforhold og voldsbyrde er kjønnen både når det gjelder omfang, alvorlighetsgrad, voldsbyrde og konsekvenser (Bjørnholt & Hjemdal, 2018; Bjørnholt & Helseth, 2019; Dale et al., 2023). Funnene er dermed i tråd med en bred faglig konsensus om at partnervold er et kjønnen fenomen, og at kvinner er mest utsatt gjennom hele livsløpet. Det er derfor ikke overraskende at mødre er mest utsatt i denne studien. Hvorvidt kjønnede mønstre i voldsutsatthet og alvorlighetsgrad mellom mødre og fedre i denne studien gjenspeiles i forskjeller mellom fedre og mødre som oppsøker krisesenter generelt har vi ikke grunnlag for å si noe om basert på denne studien. Men funnene bekrefter at den alvorlige partner-volden overveiende rammer kvinner, og at dette også gjelder fortsettelsesvold som et kjønnen fenomen som først og fremst rammer mødre. Dette er i seg selv et viktig funn som bør få konsekvenser for fenomenforståelse og tjenesteutforming.

I det følgende oppsummerer og diskuterer vi de mest sentrale funnene i analysen.

5.1 Vold og fortsettelsesvold

Mødrene hadde blitt utsatt for ulike former for vold og overgrep i samlivet med sin ekspartner, og fortalte om et omfattende voldsbilde forut for bruddet, noe som for flere innebar både psykisk, fysisk og seksuell vold. Mødrene beskrev i tillegg hvordan volden fortsatte i etterkant av bruddet, ved både en direkte videreføring av volden, der voldsutøver fortsatte å utøve vold og kontroll, systemfasilitert vold, der voldsutøveren brukte eller mobiliserte hjelpeapparat og rettsvesen, og systemisk vold, der hjelpeinstanser og rettsvesen påførte den utsatte nye belastninger i kraft av sine egne forståelser og systemlogikker. Fortsettelsesvolden tok på ulike måter utgangspunkt i den volden og kontrollen som de hadde blitt utsatt for mens de fremdeles var i forholdet. Dette er i tråd med Starks (2009, 2013) begrep og forståelse av

tvingende kontroll hvor voldsutøverens handlingsmønster både i forholdet og etter brudd kan forstås som et kontinuerlig forsøk på opprettholdelse av kontroll. For enkelte innebar dette stalking etter brudd, (brudd på) besøksforbud, trakassering og trusler. Majoriteten opplevde at videreføringen av volden utspilte seg i sammenheng med barnas kontakt og samvær med den voldsutøvende forelderen.

Å navigere perioden etter samlivsbruddet, med tanke på mekling, samværsavtaler, eventuelle anmeldelser og rettsvister, er for mange av mødrene langvarig, og beskrives som krevende og vanskelig å stå i. Det går utover deres jobbsituasjon og økonomiske trygghet, samt deres psykiske helse, slik også Bjørnholt (2024) beskriver. De er ofte i tillegg vitne til at deres barn påvirkes i stor grad av prosessen, enten det er gjennom motstand mot samvær, redsel for å dra på skolen, endring i atferd etter samvær som å være syk og slapp, og sengevæting. I tilfeller hvor det har vært svært lite til ingen samvær, ser enkelte at tidligere utfordringer knyttet til barnets utagerende atferd eller mangel på språkutvikling avtar, og at barnet utvikler seg i positiv retning.

Voldsutøverens forsøk på videreføring av vold og kontroll kunne også finne sted på offentlige arenaer, som på barnas skole og barnehage, og i møter med offentlige instanser som familievern, barnevern og rettsvesen. I denne sammenheng påpeker flere av informantene hvordan de på de ulike arenaene ble møtt med blant annet ryktespredning og anklager om vold eller psykisk uhelse fra voldsutøver. Funnene i denne studien bekrefter tidligere forskning (Bjørnholt, 2021; 2024; Andersson, 2024; Skoog- Waller, 2022; Katz, 2022; Vikander et al., 2023; Bruno, 2018) som finner at bruk av rettssystem og hjelpeapparat kan bli en måte å videreføre volden på. Vi finner også at det gir mening å anvende Bjørnholts (2024) skille mellom direkte fortsettelsesvold og systemfasilitert vold som to sider av voldsutøverens voldsutøvelse. Her vil vi særlig fremheve hvordan den direkte volden fra voldsutøver og den systemfasiliterte volden også er vevd sammen, og kan være gjensidig forsterkende. Videre vil vi peke på betydningen av voldsutøverens skremmende og truende atferd som en viktig muliggjørende faktor for fortsatt vold, og et hinder for hjelp, også der den utsatte blir trodd.

Vi finner også at de tre ulike formene for fortsettelsesvold kan opptre samtidig i én og samme situasjon. Et eksempel på dette er blant annet de utsattes erfaring med gjennomføring av obligatorisk mekling ved samlivsbruddet hos

familievernet. På tross av at flere av informantene opplyste familievernkantoret om volden som hadde skjedd i forkant av meklingen, ble møtet gjennomført felles med voldsutøver. For flere resulterte dette i at de gikk med på avtaler de ellers ikke hadde gått med på, blant annet på grunn av voldsutøverens tilstedeværelse i rommet som fremkalte frykt hos enkelte. Samtidig beskrev enkelte at de opplevde disse situasjonene som krevende, blant annet ved at voldsutøveren kunne utnytte situasjonen til å skape tvil rundt den utsattes erfaring med vold, ved å komme med motanklager om vold mot dem selv eller fremlegge en annen situasjon for fagpersonen de var i møte med. I tillegg beskrev samtlige at de opplevde at familievernkantorets foreldrekonfliktperspektiv fremfor voldsperspektivet resulterte i at deres voldserfaringer ble bagatellisert og tilsidesatt, og ikke ble ansett som viktig sett i sammenheng med videre foreldresamarbeid.

5.2 Kompetanse på vold i hjelpeapparatet

Perioden før, under og i etterkant av et samlivsbrudd med vold inkluderer for mange ulike møter med forskjellige deler av hjelpeapparatet. Som beskrevet tidligere var mødrene og fedrenes erfaringer med hjelpeapparatet delt, og inneholdt både positive og negative erfaringer. Samtlige hadde svært god erfaring med krisesenteret og begrunnet dette i stor grad med at krisesenteret var et trygt sted hvor de også ble møtt med bekreftelse og ivaretagelse etter å ha levd med vold. Krisesentrene har bred og grundig kompetanse på voldsfeltet, og har en særegen innsikt i hvilke problemstillinger krisesenterbrukerne møter både før, under og etter de er i kontakt med krisesenteret.

I likhet med Bredal og Stefansens (2022) og Jahnsen et al.s (2022) arbeider fremstår det også i denne studien at opplevelsen av god hjelp forankres i hvorvidt de utsatte opplever å bli trodd og møtt med forståelse, for både sin egen og barnas situasjon. Der negative erfaringer med hjelpeapparatet beskrives i vår studie, knyttes dette til en opplevelse av at det mangler kompetanse og kunnskap om vold som fenomen og om konsekvenser av vold.

5.3 Foreldresamarbeid etter samlivsbrudd – en arena for fortsatt vold

Majoriteten av informantene fortalte at deres barn hadde en form for kontakt med voldsutøver, enten gjennom samvær eller ved avtale om delt omsorg etter samlivsbrudd. På tross av at majoriteten i utgangspunktet ønsket at barnet skulle ha et forhold til den andre forelderen, ga samtlige uttrykk for at

et foreldresamarbeid med voldsutøver var utfordrende. Samvær og kontakt med barnet skapte en ny arena for den voldsutøvende forelderen å utøve vold og kontroll, og for de voldsutsatte mødre var det utfordrende å skulle ta stilling til og leve med nye former for vold rettet mot en selv. Samtidig trekker majoriteten av deltakerne frem bekymring overfor egne barn, og hvordan de potensielt kunne påvirkes av situasjonen, som en av de største utfordringene. Som beskrevet tidligere medførte dette for flere bekymringer knyttet til ivaretagelse av barns trygghet ved samvær med voldsutøver. Basert på intervjuene med de utsatte foreldrene og kritesenteransatte kan det å holde tilbake samvær der den ene forelderen anser det som nødvendig, møtes med motstand. Den voldsutsatte forelderen – i praksis mødre – havner i et rettslig uavklart landskap mellom barnelov og barnevernslov, hvor det på den ene siden kan anses som samværs sabotasje å hindre samvær, mens opprettholdelse av samvær kan bidra til å undergrave ens egne påstander om vold, da barnets samvær vil kunne tolkes som at det ikke kan være så farlig. Samtidig kan opprettholdelse av samvær, dersom det medfører risiko for barnet, anses som omsorgssvikt overfor barnet (Bjørnholt, 2024; Mohaupt, 2024; Bredal & Stefansen, 2022). En avklaring av forholdet mellom disse lovene er igangsatt, og det er viktig at dette hensyntar voldsutsatte foreldre og barns situasjon.

6. Konklusjon og implikasjoner

Denne studien finner at fortsettelsesvold inngår i et kjønn mønster av voldsutsatthet og særlig rammer mødre og deres barn. Studien viser videre at både voldsutsatte mødre og fedre opplever å få god hjelp på kritesenter, men at det for mødre og barn av mødre på kritesenter er betydelige utfordringer knyttet til barns samvær med voldsutøver og foreldresamarbeidet, både under kritesenteropphold og i etterkant. Både de voldsutsatte og ansatte ved kritesenter forteller om utfordringer i andre deler av hjelpeapparat og rettsvesen knyttet til fortsettelsesvold og foreldresamarbeid med voldsutøver. De systemutfordringene i møte med andre instanser som deltakerne i denne studien forteller om underbygger funnene i andre studier (Bjørnholt, 2021; Bredal og Stefansen, 2022) og viser at det er behov både for kompetanseheving og systemendringer i flere hjelpeinstanser og i rettsvesenet, slik at fortsettelsesvold og institusjonelle responser som opprettholder vold etter samlivsbrudd kan identifiseres og motvirkes. Manglende forståelse for vold og

omkoding av vold til «foreldrekonflikt» hindrer eller forsinker identifisering og hjelp til voldsutsatte.

Det synes særlig å være problemer med inntakssystemet ved familievernkontorene, der volden glipper og ikke blir videreformidlet i systemet til tross for at det blir spurt om vold ved inntak. Dette påfører de utsatte ekstra belastninger og burde kunne forhindres gjennom bedre intern informasjonsflyt eller at alle får tilbud om individuell mekling. De krisesenteransatte opplever også betydelige utfordringer knyttet til samvær og foreldresamarbeid med voldsutøver.

V Krisesentrenes samfunnsrolle

(Forfatter: Solveig Bergman, med bistand fra Nora Starheim Ruud med datainnsamlingen)

1. Introduksjon, problemformulering og metode

Vi har tidligere i rapporten (del II) gitt et overblikk over sentrale utviklingstrekk i krisesentrenes utvikling fra oppstartfasen til lovfestingen av krisesentertilbudet. I dette kapittelet skal vi utdype analysen av de endringsprosessene som har funnet sted i de siste tiårene. Videre skal vi diskutere krisesentrenes samfunnsmessige betydning og rolle i håndteringen av vold i nære relasjoner i Norge, både i et historisk perspektiv og i nåtid.

Denne delstudien legger hovedvekten på følgende problemstillinger:

1) Hvilken betydning har krisesentre og krisesenterfeltet hatt i samfunnet over tid? 2) Hvordan og hvorfor har krisesentrenes rolle endret seg? 3) Hvordan har forholdet mellom krisesentre, myndigheter og andre deler av hjelpeapparatet utviklet seg? I tillegg til en analyse av dokumenter og relevant litteratur fra voldsfeltet er kapittelet basert på 15 kvalitative intervjuer med samfunnsaktører, fageksperter og aktivister med egen erfaring eller med god kjennskap til krisesenterfeltet. For en nærmere beskrivning av datamaterialet og metodene vises til del I.

Presentasjonen og analysen av resultatene vil følge fire sentrale temaer som ble identifisert i datamaterialet. For det første beskriver og drøfter vi sentrale utviklingstrekk i krisesentrenes utvikling fra oppstartfasen til i dag, med tyngdepunkt ved krisesentrenes forhold til myndigheter og andre hjelpeinstanser. Det andre hovedtemaet belyser krisesentrenes og voldsfeltets politiske rolle i Norge, og institusjonaliseringen av feltet særlig etter lovfestingen av krisesentertilbudet. Vårt tredje tema tar utgangspunkt i utvidelsen i forståelsen av vold, som har blitt mer mangfoldig og kompleks, noe som også har en sammenheng med endringer i brukersammensetningen på krisesentrene. Det fjerde temaet omhandler en sentral spenning og konflikt som har preget både krisesenterfeltet og voldspolitikken, nemlig om vold

i nære relasjoner er et «kjønnet» eller et kjønnsnøytralt fenomen, og hvilke implikasjoner dette kan ha for lovgivning, politikk og praksis.

2. Resultater

2.1 Fra frivillighet og autonomi til profesjonell hjelpeinstans

Som det framgikk i del II i rapporten, har krisesentrene i Norge gjennomgått store endringer i de siste tiårene, med en utvikling fra frivillig, autonom og idealistisk virksomhet til mer profesjonaliserte hjelpetiltak. Utover 1980- og 1990-tallet fikk krisesentrene en mer hierarkisk struktur, og formalkompetanse ble etter hvert vektlagt mer enn erfaringsbasert kompetanse. Samarbeidet med det offentlige hjelpeapparatet ble mer systematisk, og sentrene ble i større grad innlemmet i kommunenes ordinære voldsintervensjoner. Arbeidet ved krisesentrene ble mindre preget av feministisk aktivisme og kvinnepolitisk arbeid, og sentrene begynte stadig mer å likne ordinære hjelpetilbud (Ahnfelt, 1987; Jonassen & Stefansen, 2003; Skjørten et al., 2019). Profesjonaliseringen av krisesentrene, parallelt med den gradvise integreringen i kommunale strukturer, ble stadfestet gjennom krisesenterloven, vedtatt av Stortinget i 2009 (Krisesenterlova, 2010). Denne loven markerte et vannskille for krisesenterfeltet. Etter lovfestingen har krisesentrene blitt mer og mer integrert som et ledd i velferdspolitikken og i det kommunale tjenesteapparatet.

I fortsettelsen vil vi gå nærmere inn på forandringene i krisesentrenes forhold til myndigheter og til andre instanser i «hjelpelandskapet». Vi vil også utdype noen sentrale bakenforliggende forhold som kan kaste lys på innholdet og dynamikken i endringsprosessene, og gå inn på hvordan krisesentrene selv forholdt seg til endringene.

Statlig «kooptering» eller relativ autonomi?

Krisesentrene oppsto som et alternativ til det offentlige hjelpetilbudet. Formålet var ikke bare å supplere de ordinære helse- og velferdstjenestene, men å tilby et korrektiv til disse. Som sivilsamfunnsaktører var krisesentrenes hensikt ikke kun å yte konkret hjelp til voldsutsatte kvinner, men de ønsket også å sette dagsorden og fremme kvinners interesser. Krisesenterbevegelsen vendte seg til staten for å få anerkjennelse for at voldsfeltet er en myndighetsforpliktelse, og at staten derfor skulle ta et større ansvar for dem som blir rammet av vold i nære relasjoner. Samtidig ønsket flesteparten av

kriksesentrene å beholde sin autonomi og kvinnepolitiske forankring (Morken & Selle, 1995; Helminen, 2019).

Både i Norge og i andre land har myndighetenes rolle og ansvar på voldsfeltet blitt utvidet i de siste tiårene. Dette har fått stor innvirkning på krisesenterfeltet. Skiftet mot det som har blitt kalt en «kommunalisering» av krisesentrene (Skjørten et al., 2019) er i tråd med en bredere utvikling i nordiske velferdsstater, der tiltak som opprinnelig ble igangsatt av sosiale bevegelser med tiden har blitt institusjonalisert og innlemmet i den offentlige sektorens tjenesteapparat. I Norge har frivilligorganisasjoner fremhevet statens hovedansvar for å tilby helse- og velferdstjenester. Forholdet til staten har vært mer harmonisk enn i mange andre land (Ågotnes & Barua, 2022; Morken & Selle, 1995; Helminen, 2019). Internasjonalt har krisesenterbevegelsens historie ofte buret preg av en fortelling om statlig kooptering, der bevegelsens opprinnelige formål om sosial endring måtte gi vike for en tjenesteproduserende rolle, det vil si leveranse av ordinære hjelpetjenester til voldsutsatte (jf. Fleck-Henderson, 2017; Brückner, 2001; Lehrner & Allen, 2008; McMillan, 2007; Charles & MacKay, 2013).

I Norge var krisesentrene lenge delt i holdningen til å bli en integrert del av det ordinære hjelpetilbudet. En del ønsket og lobbet for dette, andre prøvde å holde fast ved det idealistiske og autonome grunnlaget, eller ble etablert først etter «kampfasen» og var derfor fra starten mindre aktivistiske. Kritikerne fryktet at tap av autonomi ville svekke de kvaliteter og tilnærminger som krisesentrene hadde utviklet og som de mente skiller dem fra det offentlige hjelpetilbudet, som for eksempel fleksibilitet, innovasjonsevne og rask respons på voldsutsatte kvinners behov. Andre hevdet at en tilnærming til kommunene kunne tvert imot øke den politiske interessen for voldstematikken, fremme samarbeidet med andre hjelpetjenester og gi krisesentrene mer stabilitet (Jonassen & Stefansen, 2003; Stefansen, 2006; Laugerud 2014).

Også blant forskere har forholdet mellom krisesentre og myndighetene blitt vurdert på ulike måter. Helminen (2019) mener at krisesentrenes rolle ble tydelig svekket i Norge da myndighetene tok styringen. Da krisesentrene ble avhengig av offentlig finansiering, minsket bevegelsens autonomi. Det ble stadig vanskeligere for krisesentrene å forbli lojale til bevegelsens opprinnelige agenda. Kriksesentrenes evne til å utfordre staten og løfte nye temaer til den offentlige dagsordenen avtok (Helminen, 2019; jf. Lehrner & Allen, 2009).

Derimot fremholdt for eksempel Morken og Selle (1995) at i «statsvennlige» samfunn som de nordiske, med et nært forhold mellom sivilsamfunnets aktører og myndighetene, kan krisesentre til og med få mer innflytelse dersom staten anerkjenner deres rolle i hjelpelandskapet. Sammenlignet med mange andre aktører i sivilsamfunnet kunne krisesentrene forholdsvis lenge beholde sin uavhengighet fra stat og kommune. Den autonome posisjonen, som særlig kjennetegnet driften av krisesentrene, fortsatte i hovedsak frem til lovfestingen av krisesentertilbudet i 2009, da kommunene fikk hovedansvaret for krisesentertilbudet. Lignende utviklingstrekk finner vi i andre land der krisesentre ble etablert som feministiske hjelpetiltak på 1970- og 1980-tallet, og deretter har gjennomgått endringsprosesser (Bergman, 1999; Fleck-Henderson, 2017; Bertelsen & Sørensen, 2019).

Denne utviklingen kan på den ene siden forstås som at det kvinnepolitiske engasjementet og krisesenterbevegelsens ønske om autonomi fra stat og kommuner ble skjøvet til side til fordel for mer kjønnsnøytrale tilnærminger. På den andre siden kan det argumenteres for at krisesenterfeltet også senere har beholdt en relativ autonomi eller en «semi-autonom» posisjon overfor lokale og statlige myndigheter, i hvert fall sammenlignet med andre velferdsyttere (Sørensen & Bertelsen, 2023). Formålet om «bevisstgjøring» og «myndiggjøring» (*empowering*) av kvinner ble ikke tapt, krisesentrene kunne fortsatte med sin kritikk av politikktviklingen på voldsfeltet, men sentrene fikk mer stabilitet og ble sterkere på grunn av forandringene. Krisesentrene hadde lært av sine tidligere mistak, forbedret sin strategi og virksomheten hadde blitt mer kunnskapsbasert (jf. Fleck-Henderson, 2017).

I dag er voldsfeltet preget av tett samarbeid mellom sivilsamfunnet og myndighetene, med forholdsvis stor enighet om problemforståelser og løsningsmodeller. Smette et al. (2019) peker på at voldsarbeidet har fått mer styrke og legitimitet, samtidig som forskerne spør om enigheten kan bety at det ikke lenger er rom for nytenkning og kritikk. Om myndighetene i stadig større grad tar definisjonsmakten over voldspolitikken og hjelpetilbudene, kan sivilsamfunnets muligheter for å videreutvikle feltet bli svekket.

Krisesentrenes plass i tiltakslandskapet

Det er ikke bare krisesentrenes forhold til myndighetene som har endret seg over tid, men også deres posisjon i tiltakslandskapet. Mens krisesentrene tidligere ble betraktet som det mest sentrale hjelpetiltaket for voldsutsatte

kvinner og deres barn, har voldsfeltet ekspandert siden 1980-tallet. Nye hjelpetilbud, tiltak, frivillige organisasjoner og nettverk har blitt etablert, samtidig som voldstematikken har blitt viktigere også for de ordinære helse-, omsorgs- og velferdstjenestene. Voldsfeltet har generelt blitt mer komplekst, og de ulike aktørene har til dels overlappende oppgaver, funksjoner og kompetanser (Smette et al., 2019).

Til tross for utvidelsen av hjelpetiltakene på voldsfeltet viser forskning og utredninger at voldsutsatte får altfor dårlig oppfølging, koordineringen mellom hjelpetjenestene fungerer ikke alltid optimalt, og hjelpeapparatet er fragmentert (Bakketeig et al., 2014; Bliksvær et al., 2019). Et krisesenteropphold er ment å være kortvarig, og det er kommunenes ansvar å koordinere tjenester og psykososial oppfølging av brukerne. Særlig reetableringsfasen har vist seg å være en «flaskehals». Krisesenterloven pålegger kommunene et ansvar for at voldsutsatte skal få en helhetlig oppfølging i hjelpeapparatet etter at de har forlatt krisesenteret eller et voldelig forhold, og skal etablere seg på nytt i et liv uten vold. Oppfølgingen skal koordineres mellom krisesentre og andre tjenestetilbud i kommunen. Likevel viser forskning at oppfølgingen varierer i de forskjellige delene av landet, noe som fører til ulikheter i tjenestetilbudet. Som Jahnsen og kolleger fremhever i sin rapport om reetableringsfasen, er det krisesentrene som ofte fungerer som døråpnere og brobyggere til resten av hjelpeapparatet. Brukernes erfaringer tyder på at lokale tjenester ofte er avhengige av krisesentrene, og i kommunene har de ikke alltid kunnskap eller evne til å håndtere voldssaker (Jahnsen et al., 2022).

Når kommunene ikke evner å ta ansvar på en tilstrekkelig god måte, blir sivilsamfunnet nødt til å gjøre det. For eksempel var Sanitetskvinnenes tilbud «Ressursvenn», der voldsutsatte kvinner støttes i reetableringsfasen etter opphold på krisesenter med både sosial og praktisk hjelp og oppfølging, var tenkt å være et supplement til den kommunale innsatsen, men er i praksis ofte mer enn det (Danielsen, 2019).

Kriसेntrenes samarbeid med andre deler av hjelpeapparatet har gjennomgått tydelige forandringer siden 1980-tallet (Skilbrei & Stefansen, 2018). Det satses i dag mer på samarbeid og samordning, for eksempel gjennom voldscoordinatorer i politiet, kommunale handlingsplaner, individuelle planer, og nye tverretatlige tiltak (f.eks. Barnehus og RISK). En utfordring er at den offentlige forvaltningen bygger på «sektorprinsippet», det vil si at hver sektor

har sine definerte oppgaver og styres i en linje fra statlig til lokalt nivå. Problemer som havner i et grenseland mellom sektorer kan være vanskelige å håndtere. De er typiske *wicked problems* – gjenstridige problemer – som spenner over flere sektorer, forvaltningsnivåer og organisasjonsgrenser. Vold i nære relasjoner er for eksempel samtidig et helse-, velferds- og et likestillingsproblem, men er også alvorlig kriminalitet og dermed et strafferettslig problem. Bedre samordning på både kommunalt og statlig plan ses som et virkemiddel for å håndtere disse utfordringene (Skilbrei & Stefansen, 2018; Jahnsen et al., 2022).

2.2 Vold i nære relasjoner – et ekspanderende politikkområde

Det er ubestridelig at den nye kvinnebevegelsen var den viktigste aktøren bak voldspolitikken i Norge, også når det gjelder å endre holdninger og øke allmennhetens interesse for temaet (Eidheim, 2024; Beavis, 2024). I begynnelsen var det grasrotaktivistene i kritesenterbevegelsen som sto for «agenda-settingen», men myndighetene fulgte raskt etter, først gjennom bevilgninger til kritesentrene, senere med å innlemme voldstemaet som en del av den alminnelige politikktutviklingen. Vold mot kvinner utviklet seg fra et usynliggjort og «privat» anliggende til en tverrpolitisk prioritering som engasjerte fremfor alt kvinnelige – og noen mannlige – politikere (Erichsen, 2017; Eidslott, 2019; Eidheim, 2024).

Mot sluttet av 1980-tallet hadde kritesenterbevegelsen blitt en viktig aktør i arbeidet med å forebygge og bekjempe vold mot kvinner. Bevegelsen fungerte som pådriver for at voldstemaet skulle integreres og videreutvikles i den ordinære politikken og forvaltningen. På denne tiden hadde kvinners rolle i politikken blitt viktigere, flere likestillingsreformer hadde blitt iverksatt og mange tidligere kvinneaktivister hadde inntatt viktige posisjoner i politikk og forvaltning. I Norge og de andre nordiske landene distanserte seg mange feministiske fagpersoner og forskere seg fra den gjengse oppfatningen i mange andre land, der staten ble sett på som «patriarkatets forlengede arm». I stedet ble statens betydning for utviklingen av en «kvinnevennlig» velferdsstat fremhevet (Erichsen, 2017, s. 283–285; jf. Hernes, 1987; Bergman, 2002).

Begrepet «statsfeminisme», lansert av statsviteren Helga Hernes (1987) har blitt brukt i Norge og andre nordiske land for å beskrive og analysere hvordan staten gradvis ble mer «kvinnevennlig» som resultat av en allianse mellom kvinnelige aktivister, studenter og forskere og kvinner som var virksomme

i politikk og forvaltning. Statsfeminismen har blitt beskrevet som et resultat av et samspill mellom feministisk mobilisering «nedenfra» og «ovenfra», det vil si både fra grasrotnivå og fra politiske partier og statsmakten (Hernes, 1987). Også Beavis (2024), som har studert hvordan kjønnsbasert vold ble en del av den offentlige politikken i Norge, understreker betydningen av denne allianse som fra 1980-tallet vokste frem. Hun noterer de spesielle trekkene som kjennetegner et lite land der avstanden mellom «folket» og «elitene» er forholdsvis kort: «alle kjenner alle». Noen enkeltpersoner fikk stor betydning for å befeste voldstemaet i politikken (Beavis, 2024).

Kvinnevoldsutvalget (2003) er et godt eksempel på tesen om «statsfeminisme» og staten som en alliert til kvinnebevegelsen (Ahnfelt, 1987; Skjørtén, 2004; Beavis, 2024). Utvalget ble oppnevnt i 2001, inspirert av Kvinnofrid-kommisjonen i Sverige. I utvalget satt representanter fra ulike fagområder, frivilligorganisasjoner, embetsfolk og andre eksperter. Man kan derfor si at utvalget og dets utredning (NOU 2003: 31) var resultat av statsfeministisk samarbeid: sivilsamfunnet i allianse med representanter for politikk og forvaltning. Kvinnevoldsutvalgets arbeid betydde også et vendepunkt for forskningens rolle for policy-utvikling. Fra og med dette ble det viktig å understreke at voldsarbeidet skal være kunnskapsbasert. Ifølge Beavis (2024) var forskernes betydning spesiell i Norge, sammenlignet med andre land.

Kvinnevoldsutvalgets utredning inkorporerte i all hovedsak krisesenterbevegelsens analyse av voldsproblematikken, som var forankret i en kjønnsmaktdiskurs. Utvalget anbefalte å lovfeste krisesentertilbudet i en egen lov, blant annet på grunn av utilstrekkelige retningslinjer for krisesentrene, mange sentres dårlige økonomi og det geografisk ujevne tilbudet. Mange krisesentre mente at en lovfesting må til for å sikre krisesentrene en forutsigbar drift, og at det var risikabelt å legge inn sentrene i kommunenes rammebevilgning uten samtidig å lovfeste krisesentertilbudet. Man fryktet at kommunene ikke ville prioritere krisesentre om de ikke var lovpålagte tiltak. Ifølge en kartlegging gjennomført av Jonassen og Stefansen (2003) forholdt to av tre krisesentre seg positivt til en lovfesting, om enn under visse betingelser.

Anbefalingen fra Kvinnevoldsutvalget om lovfesting av krisesentertilbudet ble tatt til følge. Krisesenterloven (2009) kan mot denne bakgrunn, kalles for en «statsfeministisk seier»: En finansieringsordning kom på plass og kommunene ble pålagt å ha et tilbud til alle voldsutsatte over hele landet. Krisesenterloven

fulgte en likestillingsorientert diskurs i stedet for den kjønnsmaktdiskursen som kjennetegnet Kvinnevoldsutvalgets arbeid. For noen hadde seieren derfor en bismak. Krisesenterloven fulgte ikke det opprinnelige ideologiske utgangspunktet i krisesenterbevegelsen, som tok særlig sikte på å beskytte kvinner mot kjønnsbasert vold (jf. Laugerud, 2014, s 102–103).

Vold i nære relasjoner er i dag et etablert politikfelt som består av en rekke ulike tiltak, tilbud, tjenester og arenaer for samarbeid og samhandling. Krisesentrene bidrar som produsenter av et offentlig finansiert og lovfestet hjelpetilbud, men det er staten som sitter i førersetet (Smette et al., 2019). Selv om krisesentrenes rolle som politiske premissleverandører er redusert og det utadrettede arbeidet er nedtonet i hvert fall på lokalt plan, har krisesentrene fortsatt en spesiell rolle i hjelpelandskapet. Norges første stortingsmelding om vold i nære relasjoner (Justis- og beredskapsdepartementet, 2012) fastslo at voldsfeltet hadde blitt institusjonalisert, men at de frivillige organisasjonene inngår i det helhetlige hjelpetilbudet både som et «supplement» og som et «korrektiv». Det sistnevnte kan sies å åpne for at en mer kritisk rolle fremdeles er mulig for krisesentrene.

2.3 Den komplekse volden – mer mangfoldig brukersammensetning

Profesjonaliseringen av krisesentre og vektleggingen av formalkompetanse kan også ses i sammenheng med innsikten om at vold er et komplekst fenomen (Skjørten et al., 2019). På voldsfeltet har forståelsen av vold blitt mer mangfoldig, og har over tid gått over fra relativt enkle analyser om «kvinner som mishandles av sine menn» til et søkelys på kvinner og menn som både utsatte og utøvere. Det konkrete arbeidet på krisesentrene har utvidet synet på vold, egne læringsprosesser på krisesenterfeltet har bidratt til å modifisere opprinnelige perspektiver, og forskningen har bidratt til å nyansere tidligere forståelser av vold.

Andre forklaringer enn kjønnsmaktperspektivet ble identifisert i og med at dikotomien «kvinnelig utsatt» – «mannlig overgriper» ble utfordret. Man ønsket at vold mot barn, menn, eldre, og vold i likekjønnede parforhold skulle inkluderes i voldsforståelsen, og at også terminologien skulle bli mer inkluderende. Kjønnsmakt som et universalistisk perspektiv ble kritisert for å usynliggjøre andre maktrelasjoner enn kjønn, basert for eksempel på klasse/levestandard, etnisitet, funksjonsevne, seksuell orientering eller kjønnsidentitet.

Ifølge Skjørten et al. (2019) har vold i nære relasjoner i stadig større grad blitt et «felt i bevegelse». Vi har fått mer felles forståelse for problemfeltet, for eksempel at det er viktig å kombinere strukturorienterte og mer individualiserte forklaringer av volden (som f.eks. rus, psykiske lidelser, levekårsutfordringer og marginalisering).

Forskjellene i ulike aktørers voldsforståelse og endringer over tid gjenspeiles i begrepsbruk og språk. I det første handlingsprogrammet om vold mot kvinner (1983) brukes begrepene «kvinnemishandling» og «vold mot kvinner» parallelt, mens handlingsplanen 2000–2003 foretrekker benevnelsen «vold mot kvinner» (jf. Jonassen, 2013). Denne begrepsbruken fikk gjennomslag i den utredningen som Kvinnevoldsutvalget leverte (NOU 2003: 31, Retten til et liv uten vold: Menns vold mot kvinner i nære relasjoner). For krisesenterbevegelsen, representert ved Krisesentersekretariatet og flere kvinneorganisasjoner, har det vært viktig at begrepsbruken reflekterer kjønnsretningen på volden. Ettersom det hovedsakelig er kvinner som utsettes for den alvorlige og gjentakende partnervolden, har den foretrukne benevnelsen for dem vært «(menns) vold mot kvinner», i dag ofte med tillegget «og vold i nære relasjoner».

I Norge har myndighetene brukt begrepet «vold i nære relasjoner» siden handlingsplanen 2004–2007, og dette begrepet blir i dag også brukt bredt i praksisfeltet og i forskningen (Jonassen, 2013; Skjørten et al., 2019). Myndighetene ønsket muligens å nyansere det voldsbildet som ble formidlet av krisesenterbevegelsen, og vise at også menn kan utsettes for vold og kvinner kan utøve vold mot både mannlig partner og barna. Det er imidlertid viktig å merke seg, at myndighetenes handlings- og opptrappingsplaner i de siste årene som regel understreker at det er kvinner som utsettes for den mest alvorlige volden, iblant med dødelige konsekvenser.

I dag brukes «vold i nære relasjoner» som et paraplybegrep som inkluderer alle typer av vold der utøver og utsatt har (eller har hatt) en nær relasjon (i familien, par- eller kjæresteforholdet m.m.). Begrepet blir brukt av både myndigheter, sivilsamfunnet og voldsforskere (Justis- og beredskapsdepartementet, 2021 og 2023; Skjørten et al., 2019), for å skille denne volden fra vold på offentlige arenaer eller vold der utøver og utsatt ikke har en tidligere nær relasjon. Språkbruken gjenspeiler også et forsøk på å inkludere flere grupper av voldsutsatte: barn, eldre, og andre nære relasjoner enn

heterofile parforhold. Vold i nære relasjoner kan ta mange former, som for eksempel fysisk, psykisk og seksuell vold, og økonomisk og materiell vold. Ofte opptrer ulike former for vold i kombinasjon og har i dag gjerne en nettbasert eller digital dimensjon. For eksempel omsorgssvikt, forsømmelser, æresrelatert vold, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse regnes i dag inn i begrepet «vold i nære relasjoner».

Brukersammensetningen på krisesentrene utvides

Brukersammensetningen på krisesentrene har gjennomgått betydelige forandringer siden 1980-tallet. Dette gjenspeiler sosio-demografiske endringer på samfunnsplan. Norge har etter hvert blitt et flerkulturelt samfunn. Innvandrerbefolkningen er mer utsatt for levekårsbelastninger, også vold, enn befolkningen for øvrig. Kvinner med innvandrerbakgrunn er mer utsatt for vold enn andre kvinner (Vrålstad & Wiggen, 2017; Egg-Hoveid, 2017). På krisesentrene har i dag majoriteten av beboerne innvandrerbakgrunn, og de har lengre opphold på krisesenteret enn andre brukere. I løpet av de siste tiårene har andelen beboere på krisesentrene med innvandrer- og etnisk minoritetsbakgrunn steget kontinuerlig. Voldsutsatte med innvandrerbakgrunn er statistisk overrepresentert blant brukere av hjelpetjenester i Norge, sammenlignet med deres andel av innbyggerne i landet (bufdir.no).

Forskningsbasert kunnskap om årsakene til overrepresentasjonen er mangelfull (men se Skogøy & Jonassen, 2010; Paul, 1998; Bredal et al., 2020; NIM, 2024). Brukere med norsk majoritetsbakgrunn har ofte ressurser og nettverk de kan henvende seg til i en situasjon der de trenger hjelp, mens mange kvinner og barn fra etniske minoritetsfamilier som flykter fra vold i nære relasjoner, mangler slike muligheter og har i tillegg ofte levekårsutfordringer. Den endrede etniske sammensetningen på krisesentrene betyr at det er behov for politikk og tjenester som møter nye utfordringer, for eksempel knyttet til æresbasert vold, kjønnslemlestelse og menneskehandel.

Helse- og levekårsstudier i samiske samfunn viser at samer, og særlig samiske kvinner er mer utsatt for vold og overgrep enn andre kvinner i samme geografiske region (Eriksen et al., 2015; se også Brandén et al., 2024). Voldsutsatte med samisk tilknytning har møtt hindringer i tilgang til profesjonell støtte, spesielt etter nedleggelsen av det eneste krisesenteret med samisk kompetanse i 2019. De nasjonale samiske kompetansesentrene

SANKS og NASAK¹⁵ har en viktig rolle i å støtte og gi behandling til både utsatte og hjelpeapparatet i områder med samisk befolkning.

Nye element i krisesenterloven – tilbud til kvinner, menn og barn

Barn har alltid kommet til krisesentrene i følge med mor (iblant far), men med krisesenterloven ble barn definert som selvstendige brukere av krisesenter-tjenester, og krisesentrene ble pålagt et ansvar for å tilpasse tilbudet til barnas behov. Vi har tidligere i denne rapporten (del III) vist hvor viktig barneperspektivet og barnas individuelle rettigheter er for krisesentrene. Dette har ikke alltid vært tilfellet. Særlig holdningen til samarbeid med barnevernet var tidligere et kontroversielt tema. Da krisesentrene ble underlagt meldeplikt til barnevernet i 2005, var kritikken sterk (Laugerud, 2009, s. 61; Eidslott, 2019, s. 92; Bakketeig et al., 2019).

I en internasjonal sammenligning er barnas selvstendige status på krisesentrene i Norge ganske unik. Norge betraktes ofte som en pioner når det gjelder barns rettigheter. Barn som lever i familier med vold mellom foreldrene og er vitne til denne volden, anses å være utsatt selv (Skjørten et al., 2019). Dette kan ha innvirket på at barn kom sterkt inn i bildet da krisesenterloven ble forberedt, og kan også ha resultert i en bedre koordinering mellom krisesentre og barnevernet (Bakketeig et al., 2019).

For myndighetene var vold og overgrep mot barn gjenstand for oppmerksomhet allerede i det første handlingsprogrammet i 1983. Fra slutten av 1980-tallet har krisesentrene stilt krav om økte bevilgninger til arbeid med barn. Den første barnefaglige ansatte kom til Bergen krisesenter i 1986 (Laugerud, 2009, s. 91). I 1993 ba Barne- og familiedepartementet krisesenterorganisasjonene om å arrangere et erfaringsseminar om arbeid med barn på krisesentre, og i 1996 støttet departementet et prosjekt på Oslo krisesenter om hvordan kommuner og krisesentre kunne samarbeide om flere tilbud for barn. Samtidig ønsket departementet at lignende prosjekter skulle starte opp i andre deler av landet (Laugerud, 2014). Kvinnevoldsutvalget (2003) ble eksplisitt bedt om å se på situasjonen for barn i familier med vold. Mot denne bakgrunnen er det naturlig at krisesenterloven tydelig synliggjorde barna som selvstendige brukere.

15 SANKS står for Samisk nasjonal kompetansetjeneste – psykisk helse og rus, ved Finnmarkssykehuset. NASAK står for Nasjonalt samisk kompetansesenter – barnevern; familievern; krisesentre.

Tradisjonelt har krisesentrene henvendt seg til kvinner utsatt for partnervold og deres barn. NKVTS' kartlegging fra 2006 (Jonassen et al., 2008) viser at selv om de fleste krisesentrene på dette tidspunktet definerte kvinner og barn som målgruppe, hadde 7 av 51 krisesentre også tilbud til menn, oftest begrenset til råd og veiledning per telefon og på dagtid. Noen få sentre tok imot menn for overnatting. De krisesentre som var kritiske til å inkludere menn, begrunnet dette med utfordringer knyttet til lokaler, sikkerhet, ideologi, kultur og et ønske om å skjerme kvinner, særlig i akuttfasen. Samme skeptiske holdning gjaldt de fleste krisesentres syn på menn som ansatte (Skogøy, 2009; Laugerud, 2009). En intervjustudie av Grøvdal og Jonassen om menn på krisesentre (2015), der også ansatte ble intervjuet, tyder imidlertid på at holdningene kan ha endret seg hos ansatte som fikk erfaring med å arbeide med mannlige brukere.

Den utvidede forståelsen av vold i nære relasjoner, og innsikten om at også menn kan rammes av partnervold og annen vold i nære relasjoner har innvirket på brukersammensetningen. Her har frivilligorganisasjoner og forskere med interesse for å synliggjøre menns voldsutsatthet hatt stor betydning. Gjennom krisesenterloven (2010) kom menn, inklusive voldsutsatte fedre med barn, offisielt inn som en ny brukergruppe. At et krisesentertilbud til menn var kontroversielt, kommer tydelig frem i høringsrunden for lovfestingen (se nedenfor, s. 130). Noen krisesentre, særlig de som var medlemmer i Krisesenterforbundet hadde tilbud for menn allerede før loven, mens krisesentre som var medlemmer i Krisesentersekretariatet hadde tilbud utelukkende for kvinner og deres barn.

Krisesenterstatistikken viser at menns andel av dagbrukere og beboere har vært forholdsvis stabil de siste årene, rundt en tiendedel av totalen (bufdir.no). NOVAs evaluering av implementeringen av krisesenterloven (Bakketeig et al., 2014) viste at tilbudet til menn var av lavere kvalitet enn for kvinner, noe som også rammet barna som kommer med fedre til krisesentre. Det samme viste rapporten fra Nordlandsforskning og KUN. Som en løsning på dette er det foreslått i rapporten å revurdere hvorvidt botilbudet for menn og kvinner skal være fysisk atskilt (Bliksvær et al., 2019). Ifølge loven fra 2010 skal botilbudet for kvinner og menn være fysisk atskilt, noe som ikke er enstemmig akseptert av alle krisesentre. Romerike krisesenter har fått unntak fra loven for et pilotprosjekt, der kvinner og menn deler på samme botilbud. Velferdsinstituttet NOVA ved OsloMet har fått i oppdrag å evaluere pilotprosjektet.

Denne saken er gjenstand for debatt under den aktuelle revisjonen av krisesenterloven (Barne- og familiedepartementet, 2024).

Ifølge krisesenterloven skal alle som opplever vold i nære relasjoner ha tilgang til et gratis, lavterskel tilfluktssted og hjelpetilbud. Tilbudet skal også omfatte voldsutsatte personer med tilleggsproblematikk, som for eksempel personer med rusbrukslidelser, psykisk syke, eldre som er skrøpelige eller demente, og personer med funksjonsnedsettelse. Disse gruppene kan være særlig sårbare og utsatt for alvorlig vold. Evalueringer av implementering av krisesenterloven og andre kartlegginger av krisesentertilbudet viser at bestemmelsen i loven har vært vanskelig å etterleve. Tilbudet til disse gruppene oppfyller ikke alltid lovens krav, tilgangen til krisesentertilbud er ofte mangelfull og varierer i forskjellige regioner (Bakketeig et al., 2014; Bliksvær et al., 2019; Dahl & Sørensen, 2020). Selv om et par krisesentre har utviklet egne tilbud til voldsutsatte kvinner med rusproblematikk, er det vanlig at for eksempel kvinner i rus- og prostitusjonsmiljøet opplever at krisesentrene ikke gir dem tilgang til hjelpetilbud (Jahnsen, 2024). Krisesentrene opplever selv at de ikke har tilstrekkelig med økonomiske rammer for å gi disse gruppene et tilbud, som ofte må være skjermet. Det samme gjelder personer med nedsatt funksjonsevne, psykiske utfordringer og andre tilleggsutfordringer (jf. Gundersen & Visli, 2019).

2.4 Kjønnsnøytralitet eller kvinnepolitikk?

To landsorganisasjoner for krisesentrene

Utover 1980-tallet ble konfliktene i krisesenterbevegelsen om organisasjon, ideologi og politikk tydeligere (Jonassen & Stefansen, 2003; Stefansen, 2006). Dette resulterte i at krisesenterbevegelsen delte seg inn i to landsforeninger eller paraplyorganisasjoner, noe som varte i over et desennium. Noen år etter at de første krisesentrene ble etablert, vedtok krisesentrenes landskonferanse i Tromsø (1982) en felles plattform. Her ble det fastslått at «vold mot og mishandling av kvinner er en del av kvinneundertrykkningen». I 1990 meldte fire krisesentre seg ut av krisesenterbevegelsen og opprettet Norsk Krisesenterforbund (NOK), som opererte på et kjønnsnøytralt grunnlag (Erichsen, 2017, s. 95). De krisesentrene som på dette tidspunktet fortsatt følte tilhørighet til krisesenterbevegelsens plattform, opprettet Krisesentersekretariatet i 1994 med formål å føre videre den opprinnelige krisesenterideologien (Laugerud, 2009, s. 95).

De to landsforeningene hadde forskjellige mål, blant annet i spørsmål om integrering med det kommunale hjelpeapparatet og hvorvidt krisesentrene skulle ha tilbud til menn. Krisesentersekretariatet hadde et tydelig kvinnepolitisk perspektiv, en høy medieprofil og strebet etter å styrke krisesentrenes arbeid utad. Sekretariatet ble snart en viktig politisk aktør. For NOK var hovedformålet å tilby hjelp til de voldsutsatte og fremme økt profesjonalisering av arbeidet på krisesentrene. Ideologisk var NOKs forståelse av volden basert på et familieperspektiv fremfor et kvinne- eller kjønnspolitisk ståsted (Laugerud 2009, note 5; Erichsen, 2017; Helminen, 2019).

I 2015 vedtok Krisesenterforbundet å legge ned virksomheten med henvisning til at en stor del av organisasjonens formål hadde blitt oppnådd gjennom krisesenterloven og det økte samarbeidet med kommunene. Krisesentersekretariatet har fortsatt å fungere som landsorganisasjon for omtrent halvparten av krisesentrene i Norge.

Mens krisesentrenes verdigrunnlag, ideologi og politikk tidligere var formål for en rekke studier og kartlegginger (se del I), kjenner vi ikke til forskning som har studert krisesentrenes utvikling de siste årene fra det perspektivet. Unntaket er noen masteroppgaver, som for eksempel Gjertsens kartlegging av krisesentrenes arbeidsmiljø og verdigrunnlag (2020). Denne viser at 22 prosent av krisesenterlederne beskrev målsetningen for sitt senter som «kvinnepolitisk», mens 72 prosent beskrev den ut ifra et humanitært perspektiv, og understreket at deres formål i første rekke var å hjelpe og følge opp brukerne. Arbeidsmiljøet på krisesentrene hadde blitt bedre sammenlignet med det som kom frem i en studie femten år tidligere (Laugerud, 2009). Innad på sentrene opplevde ansatte og ledere en felles verdiforankring, mens mange opplevde mer utfordringer i samarbeidet med andre sentre på grunn av forskjeller i verdigrunnlag (Gjertsen, 2020). På dette området er det åpenbart behov for mer forskning og kartlegging.

Krisesenterloven – kamp om ulike syn på likestilling

Et nytt element i forarbeidene til krisesenterloven (se Ot.prp. nr. 96 (2008–2009) var forslaget om at krisesentrene skulle ta imot både kvinner og menn, og at begge kjønn skulle ha et likeverdig tilbud. Departementet mente at det var vanskelig å lovfeste et tilbud kun til kvinner på grunn av diskrimineringsforbudet i den europeiske Menneskerettighetskonvensjonen. Samtidig uttrykte departementet forståelse for et annet likestillingshensyn,

som ligger til grunn for FNs Kvinnekonvensjon. Denne forplikter Norge til å bekjempe vold mot kvinner, noe som kan tolkes som at kvinnespesifikke tiltak er viktige. Departementet ønsket å ta vare på begge likestillingshensyn og foreslo at menn skulle få tilbud på like linje som kvinner, men at det ikke skulle etableres felles botilbud eller samlokalisering for kvinner og menn.

I høringsrunden uttrykte i stort sett alle høringsinstanser tilslutning til forslaget om en lovfesting av krisesentertilbudet.¹⁶ De fleste ønsket at også menn fikk tilbud, men flere kom med innsigelser mot den kjønnsnøytrale utformingen i lovforslaget. Kritikerne, blant dem Likestillings- og diskrimineringsombudet, Krisesentersekretariatet og Avdelingen for kvinnerett ved Universitetet i Oslo, mente det var viktig å ta hensyn til voldens kjønnete karakter, herunder kvinnelige voldsutsattes situasjon og behov. Det ble understreket at det kan etableres separate krisesentre for menn, men ikke felles botilbud /samlokalisering for kvinner og menn. Blant dem som støttet kjønnsnøytraliteten i lovforslaget, var Norsk Krisesenterforbund (NOK) og Likestillingssenteret. NOK påpekte at det er viktig at loven sikrer et likeverdig tilbud til både kvinner og menn, noe som er særlig viktig ettersom den tradisjonelle kjønnsdelingen mellom offer og utsatt er i ferd med å endres. Reform – ressurscenter for menn kritiserte kjønnsnøytraliteten i lovforslaget og ønsket å løfte frem menns og gutters utsatthet for vold, som de mente fortsatt var et tabuisert tema. Reform ga sin tilslutning til felles botilbud for voldsutsatte kvinner og menn.

Ragnhild Hennem (2010), som har analysert diskusjonen om lovforslaget utfra høringsrunden, er enig med de kritiske stemmene i høringsrunden. Hun påpeker at lovforslaget ikke tok høyde for voldens kjønnsretning, til tross for at forskning og kriminalstatistikk viser at de fleste som er utsatt for vold i parforhold er kvinner, og utøverne oftest er menn. Ifølge Hennem kan reell likestilling bare oppnås gjennom lovgivning og virkemidler som fremmer et likt resultat, ikke gjennom kjønnsnøytral lovgivning og likebehandling. Stridens kjerne er således knyttet til forholdet mellom en kjønnet virkelighet og en kjønnsnøytral lov (Hennem, 2010).

16 Alle høringsvarene kan leses her: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---forslag-om-lovfesting-av-kriser/id534475/?showSvar=true&consterm=&page=1&isFilterOpen=true>

Videre påpekte Hennem (2010) at høringsnotatet var utydelig med hensyn til samlokalisering av botilbudet. Ifølge høringsnotatet bør en hovedregel være at botilbudet innrettes slik at kvinner ikke bor sammen med menn. Gjennom formuleringene «bør» og «hovedregel» gis kommunene rett til å samlokalisere tilbudet, for eksempel på grunn av presset økonomi. Ifølge Hennem kunne en samlokalisering virke negativt på sikkerheten på krisesentrene og ha negative følger særlig for mange innvandrere- og flyktningkvinner, i og med at de ville fratras muligheten til å ta opphold på krisesenter. En lov som var ment å fremme likestilling, ville i realiteten virke diskriminerende overfor visse grupper av svært sårbare kvinner, noe som igjen ville være i strid med Norges internasjonale forpliktelser.

Krisesenterloven ble til slutt et kompromiss, hvor høringsinstansene fikk gjennomslag for sitt krav om at botilbudene for kvinner og menn skal være fysisk atskilt, noe man mente var en måte å kombinere de begge likestillingshensynene på. Krisesenterloven fastsetter at alle skal ha rett til tilbudet, men samtidig er loven fortsatt basert på en kjønnstørrelse forståelse av volden, i og med at det stadfestes at tilbudene til menn og kvinner må være fysisk atskilte. Noen kritikere mente likevel fortsatt at krisesenterloven var uklare, og at den ga rom for ulike tolkninger og dermed ulike ordninger i kommunene. Diskusjonen har fortsatt og har fått ny aktualitet i og med forslaget om revidering av krisesenterloven (se ovenfor, kap. 2.3).

Kjønnsnøytralitet og kjønns sensitivitet

I et kritisk innlegg hevder Solveig Laugerud (2014) at krisesenterlovens kjønnsnøytrale utforming er et eksempel på hvordan jussen hverken ville eller greide å forholde seg til kvinnebevegelsens krav, og at dette illustrerer hvordan det kvinnepolitiske innholdet kan forsvinne når rettens premisser gis prioritet. Også andre kritiske stemmer mener at kjønnsnøytrale begreper og lovgivning kan skjule og undervurdere kjønnsforskjeller og kjønnede maktforhold, og underkommunisere dermed kvinners større utsatthet for vold i parforhold. Derfor kan en kjønnsnøytral lovgivning bli et problem for å håndtere kjønnstørrelse vold (se f.eks. Sjøfjell, 2018; Bjørnholt, 2021).

Også fra det norske sivilsamfunnets side har det blitt uttrykt kritikk av den kjønnsnøytrale tilnærmingen hos myndighetene, som ifølge dem ikke tar høyde for at volden rammer kvinner i mye større grad enn menn, og at volden er rettet mot kvinner nettopp fordi de er kvinner. Denne kritikk kommer blant

annet til uttrykk i skyggerapportene til FNs kvinnekomité CEDAW og Europarådets ekspertgruppe GREVIO, som har som oppgave å evaluere implementeringen av Istanbulkonvensjonen. Begge disse internasjonale organene har de facto uttrykt bekymring for at en kjønnsnøytral lovgivning og politikk kan hindre oppnåelsen av faktisk kjønnslikestilling, og har hevdet at en bedre synliggjøring av maktforholdet mellom kjønnene ville gi myndighetene bedre verktøy i arbeidet. GREVIO har rettet lignende kritikk mot Danmark og Finland.¹⁷

Andre mener at det er fullt mulig å kombinere kjønnsnøytral terminologi med kjønnsensitive tilnærminger, forutsatt at man anerkjenner at vold i nære relasjoner innvirker på forskjellige måter på kjønnene (Sørensen & Bertelsen, 2023). I det kjønnsnøytrale perspektivet er en forståelse av relasjonen mellom kjønn og vold fortsatt relevant, men på en ny måte sammenlignet med tidligere kvinnepolitiske forståelser. Å anerkjenne menns voldsutsatthet, innse at den fortsatt ofte er tabuisert og at menn kan oppleve mer barrierer for å søke hjelp, utfordrer den tradisjonelle kvinnepolitiske forståelsen av partnervold, men betyr ikke nødvendigvis at betydningen av kjønn, likestilling og maktforhold forsvinner. Til tross for en kjønnsnøytral innramming i lovgivning og terminologi kan man samtidig erkjenne at kvinner rammes oftere enn menn av den grove volden og i større grad risikerer å bli drept av sin partner, at menn og kvinner kan oppleve vold på forskjellige måter, at kjønn har betydning for hvorfor vold utøves og at den hjelpen som tilbys, bør gjenspeile disse forskjellene. Det er mulig å ha en forståelse og en praktisk tilnærming til volden, der det arbeides kjønns sensitivt med både kvinner og menn (Sørensen & Bertelsen, 2023).

3. Avsluttende refleksjoner

Krisesentrene oppsto som reaksjon på et tjenesteapparat som voldsutsatte kvinner opplevde som mangelfullt eller ikke tilgjengelig for dem. Det var viktig for den første generasjonens krisesenteraktivister å distansere seg fra det etablerte, som de mente hadde sviktet kvinnene. Innholdet i hjelpen, verdigrunnet, arbeidsmetodene og hjelpernes bakgrunn og erfaring ble derfor definert i opposisjon til det eksisterende hjelpeapparatet. Senere kolliderte dette med organisatoriske endringer og revurderingen av verdier og

¹⁷ <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/grevio>

målsettinger i krisesentrene, og den økte betydningen av samarbeid med det øvrige hjelpeapparatet og myndighetene. Krisesentrene begynte etter hvert å nærme seg det de i startfasen hadde kritisert. Dette hadde ikke bare å gjøre med at krisesentrene selv hadde endret seg; det hadde også det ordinære hjelpeapparatet og samfunnet rundt gjort (Laugerud, 2014).

Krisesentrenes opprinnelige rolle var å utgjøre både et supplement og et korrektiv til offentlige hjelpetiltak. Oppgaven var å forfekte voldsutsatte kvinners (senere også andre gruppers) interesse. Profesjonaliseringen av krisesentrene har medført at denne politiske eller aktivistiske rollen er svekket, men den har ikke forsvunnet helt. Avpolitisering og avideologisering trenger ikke å bety at krisesentrene ikke lenger har en rolle som endringsagenter i samfunnet.

Krisesentrenes viktigste oppgave, å bekjempe vold i nære relasjoner, er ikke endret, selv om organiseringsformer, innhold, praksis og terminologi er det. Krisesentrene har tilpasset seg de endrede forholdene, men er til syvende og sist på mange måter samme spesielle sted som tidligere. Til tross for økt institusjonalisering og profesjonalisering tilbyr krisesentrene fortsatt «et midlertidig hjem», der hjelp til selvhjelp er et supplement til det offentlige hjelpetilbudet. Krisesentrene er fortsatt bokollektiv, der beboerne kan oppleve et fellesskap. Bevisstgjøring og myndiggjøring av kvinner, menn og barn som har opplevd vold i nære relasjoner, har fortsatt betydning.

Krisesenterloven og institusjonaliseringen av krisesentrene i det kommunale hjelpeapparatet har medført både utfordringer og nye muligheter. På den ene siden har utviklingen svekket sentrenes muligheter til å drive aktiviteter som utfordrer samfunnsstrukturer, og endret tyngdepunktet mer til å oppfylle brukernes behov for umiddelbar hjelp og støtte. På den andre siden har utviklingen gjort det lettere for krisesentre å påvirke de lokale myndighetene og å samhandle med andre instanser i kommunene. Mange krisesentre opplever at de fortsatt har en «semi-autonom» posisjon overfor både kommunale og statlige myndigheter.

Enkelte hevder at kommunalt styrte krisesentre og de krisesentrene som fremdeles er organisert som frivillige organisasjoner eller stiftelser, utvikler seg i forskjellig retning. Kommunaliseringen sies å ha resultert i at krisesentrene har mistet sitt særpreg som hjelpetiltak som har sprunget ut fra

en sosial bevegelse, og at krisesentrene er helt ordinære hjelpetiltak i dag, på linje med andre offentlige tjenester. Andre mener at dette er en altfor enkel forklaring, at variasjonen blant krisesentrene er stor, at mange krisesentre i stor grad har beholdt sitt særpreg og at eier- og styringsfunksjonen ikke har en avgjørende betydning i denne sammenhengen. Det er åpenbart at det trengs mer forskning på dette feltet, også basert på brukernes synspunkter.

Brukerne har fra starten sett på krisesentrene som en suksesshistorie, og som et viktig og relevant hjelpetilbud for voldsutsatte. Brukerstudier viser at kvinner som oppsøker krisesentre uttrykker stor grad av tilfredshet med bistanden de har fått (Jonassen & Eldheim, 2001; Sivertsen, 2022). Det samme viser studier der barn er intervjuet om oppholdet på krisesentre (se del III i denne rapporten). Mange brukere mener at på krisesentrene har de blitt lyttet til og tatt på alvor. Ansatte på krisesentrene trekker ikke så tydelige grenser mellom «oss» og «dem», og beboerne får emosjonell og praktisk støtte. Selv om det i dag er bred enighet om fagkompetansens betydning for ansatte på krisesentre, skal heller ikke betydningen av erfaringsbasert kompetanse undervurderes (Stefansen, 2006).

Diskursiv og strategisk betydning

Vår studie har vist at krisesenterfeltet i Norge har gjennomgått store forandringer i de siste tiårene, av både interne og eksterne årsaker. I dag er det stor variasjon og kompleksitet på krisesenterfeltet, og det er vanskelig å definere fellestrekk for sentrene eller trekke generelle slutninger. Vi vil likevel avslutningsvis oppsummere krisesentrenes samfunnsbetydning fra to perspektiver: På den ene siden har krisesentrene hatt en *diskursiv* betydning, på den andre siden en *strategisk* betydning.

Med «diskursiv betydning» mener vi at krisesentrene har hatt en viktig rolle for meningsdannelse i samfunnet og for agendasetting på voldsfeltet. Krisesenterbevegelsen har påvirket den politiske dagsordenen gjennom å synliggjøre og avtabuisere den «private volden». Det har fra starten vært viktig for krisesentrene å kombinere hjelp, støtte og beskyttelse med en politisk kamp for sosial endring og myndiggjøring av de voldsutsatte.

Over tid har krisesenterfeltets aktivistiske rolle endret seg, noe som kjennetegner også andre tiltak som har sprunget ut fra en sosial bevegelse. Samtidig har forståelsen av volden i nære relasjoner blitt mer pluralistisk og

kompleks. Vi har beveget oss fra et tyngdepunkt på «menns vold mot kvinner» til en mer mangfoldig forståelse av vold i nære relasjoner. En kjønnsnøytral tilnærming preger deler av kriesesenterfeltet i dag, samtidig som andre fortsatt ser på volden som et «kjønnet fenomen» og ønsker å beholde og videreutvikle en kjønnsbasert eller kjønns sensitiv tilnærming til volden. Vi har opplevd en «diskursiv kamp» mellom ulike ståsteder og forståelser av voldsfeltet generelt, som også har preget og hatt innvirkninger på kriesesentrene.

Brukersammensetningen på kriesesentrene har endret seg når det gjelder både kjønn og etnisitet, noe som også har innvirket på diskursive endringer i forståelsen av vold i nære relasjoner. En annen viktig forendring for kriesesentrene har vært at barna i dag ses som selvstendige brukere på lik linje med voksne, og ikke bare som passive medfølgende eller som en sekundærgruppe.

Kriesesentrene har på ulike måter hatt en innovativ rolle i hjelpesystemet; de har eksperimentert med og innført ny praksis og nye arbeidsformer, som for eksempel å se på kriesesenteret som «et hjem», eller å gi mulighet for beboerne til å ha med seg kjæledyr. De nye styrings- og arbeidsformene som ble praktisert særlig i de første tiårene, som for eksempel flat struktur, roterende arbeidsroller og frivillige vakter, var innovativt, selv om også ulempene etter hvert ble tydelige. Kriesesentrenes evne å raskt tilpasse seg til krevende forhold (som under covid-19-pandemien) viser at kriesesentrenes beredskapsrolle i krietider kan være særdeles viktig (Øverlien, 2020; Bergman et al., 2021a, 2021b).

I tillegg til den diskursive betydningen har kriesesentrene også hatt en viktig strategisk og politisk rolle for voldsfeltets utvikling i Norge. I et tidsperspektiv har kriesesentrenes rolle som vaktbikkje og bindeledd mellom voldsfeltet og myndighetene variert. I oppstarts- og konsolideringsfasen frem til 1990-tallet så kriesesenterbevegelsen at det var viktig med kamp, separasjon og autonomi, men seinere fremmet og påskyndet kriesesenterbevegelsens allianse med «statsfeminister» i forvaltning og politikk en rask utvikling av voldsfeltet. Denne alliansen fikk stor betydning, den ga legitimitet til vold i nære relasjoner som et politisk tema og resulterte i mer økonomisk støtte til kriesesentrene og en lovfesting av kriesesentertilbudet.

Samtidig som krisesentrenes rolle som vaktbikkje har endret seg over tid på grunn av utviklingen fra aktivisme og autonomi til profesjonalisering og institusjonalisering har voldsfeltet blitt utvidet og mer komplekst, og krisesenterfeltet er ikke lenger eneste aktør eller tiltak. Som flere utredninger, forskningsbidrag og for eksempel Riksrevisjonens rapport om myndighetenes innsats mot vold i nære relasjoner (2022) viser, er det fortsatt behov for kritiske «vaktbikkjer» som kontinuerlig overvåker innsatser, tiltak og politikk på voldsfeltet. Krisesentrene har utvilsomt fortsatt en viktig samfunnsrolle i Norge.

VI Oppsummering og drøftelser

I dette kapitlet oppsummerer vi hovedfunn fra de tre delstudiene i prosjektet, og gir våre avsluttende refleksjoner. Den første studien gir innsikt i opplevelser og erfaringer som barn, ungdommer og unge voksne har på krisesentre, og utviklingen av barnetilbudet sett fra lederes og ansattes perspektiv. Temaet for den andre studien er voldsutsatte foreldres erfaringer med hjelpeapparatet, og deres samarbeid om felles barn etter brudd. Den tredje studien ser på krisesentrene samfunnsrolle både fra et historisk perspektiv og i nåtid. Rapporten er basert på kvalitative intervjuer med barn, ungdommer og unge voksne, samt mødre og fedre som har vært i kontakt med krisesentre. I tillegg bygger rapporten på intervjuer med ansatte og ledere ved ulike sentre, fagekspert, en spørreundersøkelse rettet til krisesentrene og analyse av relevant litteratur og dokumenter.

1. Barn, ungdommer og unge voksne på krisesenter

Denne delstudien gir en gjennomgang av barns, ungdommers og unge voksnes erfaringer ved norske krisesentre, og dokumenterer hvordan krisesentrene har tilpasset sine tilbud etter krisesenterloven i 2010, som ga barn en likeverdig brukerstatus med voksne. Vi sammenligner situasjonen i dag med resultater fra tidligere forskning utført ved NKVTS (2008 og 2009). Vår studie gir detaljert informasjon om blant annet arbeidet på krisesentrene med barn, ungdommer og unge voksne, hvordan aktiviteter og støtte tilrettelegges for dem, hvordan samarbeidet med andre tjenester fungerer under og etter oppholdet på krisesenteret, og hvordan barns pedagogiske og sosiale samhandlingsbehov blir ivaretatt. Barns egne stemme er viktig i denne sammenhengen. Vi har derfor inkludert intervjuer med barn og ungdommer om deres situasjon og oppholdet på krisesentrene, i tillegg til intervjuer med voksne brukere på krisesentrene, ledere og ansatte, og resultater fra en spørreundersøkelse rettet til krisesentrene.

Vår konklusjon er at det har vært betydelig utvikling med tanke på barns situasjon på krisesentre i Norge over tid, sammenlignet med situasjonen i 2008/2009. Krisesenterloven som trådte i kraft i 2010, slo fast at barns rettigheter også ved krisesentre må følge og respektere FNs barnekonvensjon.

Dermed definerer loven barn på krisesentre som uavhengige brukere, og ikke bare at de er med sine mødre (og noen ganger fedre) til krisesentrene. Krisesenterloven har utvilsomt hatt stor betydning for barn og unges situasjon og liv på krisesentrene. Resultatene viser at krisesentrene i dag i større grad imøtekommer barn og unges behov for trygghet, sosial støtte og utviklingsmuligheter, noe som særlig er blitt mulig gjennom implementeringen av loven. Denne tilnærmingen gir innsikt i hvordan barn og unges erfaringer og behov nå ivaretas bedre enn tidligere, og belyser viktige utviklingstrekk innen krisesentertilbudet. Likevel er det mange utfordringer som gjenstår, og det er variasjon og mangfold i barns erfaringer og forståelse av deres situasjon på krisesenteret. For eksempel har en stor andel av beboerne på krisesentre i Norge en etnisk minoritets- eller innvandrerbakgrunn, og barn fra disse familiene er ofte i en særlig sårbar situasjon og har oftere gjentatte opphold i krisesenter sammenlignet med barn med norsk bakgrunn.

Majoriteten av barna som bor på krisesentrene er små, og utformingen av sentrene er ofte tilpasset dem. Samtidig er det i dag mange unge og unge voksne som bor på krisesentrene, som har andre behov enn de yngste barna. Det er viktig at også denne gruppens behov og rettigheter imøtekommes på lik linje som de yngre barna, blant annet når det gjelder aktiviteter og deres skolegang.

Det er i dag flere ansatte på krisesentrene med spesialkompetanse på barn. Ni av ti krisesentre har ansatte med særlig ansvar for å jobbe med barna. De fleste av dem har høyere relevant utdanning, i de fleste tilfeller med spesialisering i barn, sosialt arbeid eller førskoleutdanning. Alle krisesentrene tilbyr mer strukturert og barneorientert rådgivning og informasjon rettet mot barn enn de gjorde for 15 år siden. Det er også et bedre og mer formalisert samarbeid mellom krisesentrene og andre lokale tjenester og etater (f.eks. barnevern, politi og helsevesen) om barna, sammenlignet med situasjonen for 15 år siden. Krisesenterloven stiller krav om at krisesentrene skal samarbeide med andre lokale etater, noe som trolig forklarer den tydelige økningen i det formaliserte samarbeidet.

Det er betydelig flere barn som kan fortsette skolegangen under oppholdet på krisesenter i dag, sammenlignet med 2008/2009. Mens det tidligere ofte ble antatt at barn på krisesentre trenger en "hvile fra skolen", viser vår nye studie at krisesentre gjør mer i dag for å organisere skolegang for barn, til tross for

problemer knyttet til lange avstander eller sikkerhet. Imidlertid er det fortsatt mange barn, spesielt tenåringer, som opplever forstyrrelser i skolearbeidet. Det er også mange barn som ikke får gått i barnehage under krisesenteroppholdet. Mange barn og unge kommer til krisesenteret gjentatte ganger. Derfor er skole- eller barnehageoppmøte, organiserte fritidsaktiviteter og kontakt med venner viktig. Likevel kan både skolegang og sosialt samspill med venner være en utfordring. Mange barn og spesielt tenåringer må avbryte sin utdanning, og kan ikke alltid opprettholde kontakt med venner, eller motta besøk fra dem på krisesenteret. Dette kan få negative konsekvenser for deres relasjoner og sosiale samspill, i tillegg til skolegang og fremtidig utdanning, noe som igjen kan ha betydning for arbeidsliv og økonomi i voksen alder.

Sammenlignet med 2009-undersøkelsen svarte betydelig færre av ansatte på krisesentrene i vår siste studie at barn fikk invitere venner til krisesenteret. Vi vet ikke om dette er relatert til sikkerhetsproblemer eller har andre grunner. De yngre barna vi intervjuet uttrykte sin tilfredshet med de barnevennlige fasilitetene og organiserte aktivitetene på krisesentrene. Våre intervjuer viser imidlertid at særlig ungdommene ser på mangelen på egen plass som et problem ved opphold på krisesenter.

Sosiale medier er viktig også for barna og ungdommene som bor på krisesentrene, også for å få informasjon om vold i nære relasjoner og omsorgstjenester. På den annen side kan internett og sosiale medier forårsake potensielle farer for sikkerheten til barna og den omsorgsperson de bor med på krisesenteret, et problem som har blitt mer alvorlig i dag sammenlignet med situasjonen for 10-15 år siden. I vår undersøkelse fra 2023 svarte tre fjerdedeler av krisesentrene at sosiale medier kan være problematiske for sikkerheten på grunn av sporingsmulighetene som tilbys. Det blir en særlig utfordring for krisesentrene å holde barn og andre brukere trygge, samtidig som det er viktig for barn, unge og unge voksne å opprettholde kontakten med venner.

Om vi oppsummerer utviklingen fra 2008/2009 til 2023, kan vi si at krisesenteret på mange måter er en stabiliserende faktor for barn og unge som har levd med vold i familien. Krisesenterloven har utvilsomt endret tilbudet til barn på krisesenter, men viktige utfordringer som barns rett til å gå på skole, kontakt med venner og bedre koordinering med andre viktige aktører for barn, består. Barn, ungdommer og unge voksne bør ses som

brukere på lik linje med forelder og dermed ha rett til den samme støtte og hjelp som deres forelder.

2. Foreldresamarbeid og fortsettelsesvold etter samlivsbrudd fra voldelig partner

I rapportens del IV presenteres funn fra delstudie 2 om mødre og fedre som har vært i kontakt med kriesesenter. Kapittelets hovedvekt er på volden foreldrene forteller å ha blitt utsatt for, både før og etter et samlivsbrudd. I tillegg gis det innblikk i foreldrenes erfaringer med ulike deler av hjelpeapparatet, og foreldresamarbeid i etterkant av samlivsbrudd med den voldelige partneren. For mødrene i vår studie innebar et fortsatt foreldresamarbeid med ekspartneren en videreføring av volden, nemlig fortsettelsesvold.

Gjennom studien om mødre og fedre som er i kontakt med kriesesentre, formidles bruken og viktigheten av tilbudene som kriesesentrene tilbyr de voldsutsatte foreldrene. Mødrene og fedrene som deltok i denne delstudien, forteller om utstrakt og aktiv bruk av kriesesentertilbudet, og at tilbudet har vært av stor betydning for både dere selv og deres barn gjennom en vanskelig periode. Mange fortsetter å benytte seg av tilbudet også i lang tid etter endt kriesesenteropphold, gjennom blant annet veiledning. Flere beskriver også å benytte seg av kriesesentrenes veiledning i møtet med andre deler av hjelpeapparatet. Kriesesentrene er for mange et tilbud av avgjørende betydning gjennom en kritisk periode av livet. For flere av foreldrene og deres barn innebar den første kontakten med kriesesenteret også et første trygt sted å fortelle om volden. I denne sammenheng trekkes kriesesentrenes kompetanse og fenomenforståelse når det gjelder vold og voldens konsekvenser, som svært viktige for kvaliteten på hjelpen de fikk.

For noen av deltakerne står erfaringen med kriesesentrene i sterk kontrast til møtet med andre tjenester som familievernet, barnevernet, politiet og rettsvesen. I denne sammenheng forteller flere om en opplevelse av varierende grad av kompetansenivå når det gjelder vold og voldens konsekvenser i ulike deler av hjelpeapparatet. Blant annet belyser intervjuene med mødre, fedre og kriesesenteransatte at deler av hjelpeapparatet som er involvert i foreldreavtaler og samværsordninger etter separasjon, har en tendens til å ignorere partnervold og vold mot barn i sine prosedyrer og

praksis. I denne sammenheng forteller flere om ubehagelige opplevelser hos familieverntjenesten, hvor de voldsutsatte foreldrene har måttet gjennomføre den obligatoriske meklingen sammen med voldsutøver, på tross av å ha opplyst familievernet om volden. På grunn av voldsutøverens tilstedeværelse under meklingen, beskrev enkelte at de følte seg presset til å gå med på ordninger knyttet til foreldresamarbeid de ellers ikke ville gått med på da de anså det som utrygt. I tillegg problematiseres familieverntjenestens foreldrekonfliktperspektiv fremfor voldsperspektivet i intervjuene med enkelte av foreldrene, og av de ansatte ved krisesentrene. Blant annet påpekes dette som et eksempel på manglende innsikt i hvordan volden opptrer og påvirker relasjonen mellom foreldrene (og barna).

Vi finner, i tråd med annen nasjonal og internasjonal forskning¹⁸, at fortsettelsesvold er et problem i etterkant av brudd fra en voldelig partner der det er felles barn, og at det er særlig mødre som rammes av dette. Vi vet ikke om de kjønnsforskjellene vi finner i vår studie er representative og gjenspeiler forskjeller på gruppenivå mellom fedre og mødre som oppsøker krisesenter, eller mellom voldsutsatte menn og kvinner/fedre og mødre.

Studien belyser at foreldresamarbeid og tilretteleggingen av blant annet samvær mellom barn og voldsutøver, skaper rom og nye muligheter for en videreføring av volden. Den «nye» volden, fortsettelsesvolden (Bjørnholt, 2024), har på mange måter likhetstrekk med volden de ble utsatt for mens de var i forholdet. Fortsettelsesvolden kan dreie seg om omfattende kontroll og overvåkning/stalking av den utsatte, både digitalt og fysisk. Fortsettelsesvolden kan også innebære fysisk og seksuell vold. Flere forteller også at barna utsettes for vold under samvær med voldsutøver, og kommer hjem med fysiske skader eller andre utfordringer i etterkant. Voldsutøveren kunne også bruke institusjoner for å opprettholde kontroll etter separasjon, for eksempel gjennom gjentatte bekymringsmeldinger til barnevernet eller anklager til politiet om mors omsorgsevne. Enkelte opplevde å bli tatt til retten flere ganger. Dette førte også ofte til at barna selv ble involvert, og de måtte gjennom sakkyndighetsvurderinger opptil flere ganger. Denne prosessen pågikk vanligvis i årevis og medførte store konsekvenser for både den voldsutsatte forelder (ofte moren) og barna, som blant annet økonomiske og helserelaterte konsekvenser. Fortsettelsesvolden innebærer med andre ord

18 Se oversikt over annen forskning i kapittel IV.

at faren og risikoen ikke er over selv om de forlater det voldelige forholdet, og for mange fortsetter volden i mange år etter samlivsbruddet.

I tråd med tidligere forskning på konsekvenser for barn som lever med en voldsutsatt omsorgsperson, må også barn som lever med fortsettelsesvold mot sin omsorgsperson anses som medutsatt. Konsekvensene for barna av fortsettelsesvolden må derfor tas med i vurderinger i hjelpeapparat og rettsvesen. Våre funn belyser med dette viktigheten av kompetanse og fenomenforståelse i hjelpeapparat og rettsvesen når det gjelder avdekking og håndtering av vold, og hjelp til utsatte, slik at hjelpeapparatet kan spille en rolle i forebyggingen av fortsettelsesvolden.

Basert på våre funn knyttet til fortsettelsesvold, og belastninger og risiko knyttet til barns samvær med voldsutøver, slutter vi oss til Partnerdrapsutvalgets anbefalinger om beskyttelse av den voldsutsatte forelderen ved barns samvær med voldsutøver (NOU 2020: 17). Vi slutter oss i tillegg til utvalgets forslag om å etablere et hurtigspor for voldsutsatte for økonomisk hjelp i Nav, og økonomisk veiledning i forbindelse med samlivsbrudd for voldsutsatte (NOU 2020: 17).

I regjeringens høringsnotat om forslag til endring i krisesenterloven i 2024¹⁹, vises det til dansk lovgivning som siden 2023 innførte en regel om midlertidig avgjørelse om at barn ikke skal ha samvær mens de er på krisesenter med en av foreldrene. Den danske lovgivningen har strenge krav til dokumentasjon, og har som utgangspunkt at det ikke er til barnets beste å ha samvær med voldsutøver mens de bor på krisesenteret. Et spørsmål vi vil reise basert på denne studien, er om krisesentrene i Norge også bør få større myndighet knyttet til avgjørelsen for hvorvidt samvær bør gjennomføres under krisesenteroppholdet.

3. Krisesentrenes samfunnsmessige betydning

Det er krevende å gi et samlet og generelt bilde av krisesentrenes samfunnsbetydning på grunn av betydelige forskjeller mellom sentrene. I del V har vi likevel skissert noen sentrale historiske, politiske og organisatoriske

19 Hele høringsnotatet kan leses her: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-forslag-til-endringer-i-krisesenterloven/id3045307/>

utviklingstrekk som har preget utviklingen av krisesenterfeltet i Norge. Disse omfatter krisesentrenes rolle som premissleverandør, forholdet til myndigheter og krisesentrenes særpreg som hjelpetiltak i velferdsstaten.

I Norge ble vold mot kvinner og vold i nære relasjoner anerkjent som et politisk viktig tema først etter at kvinnebevegelsen brakte det inn på den offentlige arenaen. I dag er det enighet, eller i det minste mer bevissthet om behovet for en bred tilnærming til vold, inkludert forebygging, lovgivning, politiske tiltak og praksis. Å bekjempe vold i nære relasjoner og å gi støtte til dem som utsettes for volden er ikke lenger en oppgave kun for krisesentrene. Karakteristisk for tilnærmingen er en blanding av offentlig politikk og sivilsamfunnsinitiativer. Myndighetene har overtatt hovedansvaret for voldsarbeidet, men frivillige organisasjoner er et viktig supplement, og iblant et korrektiv, til tjenestetilbudet.

Selv om koblingen til kvinnebevegelsesfeltet er tonet ned eller muligens nærmest oppløst, er krisesentrene fremdeles en drivkraft for politikkutviklingen. Krisesentrenes arbeid med forebygging og bekjempelse av vold, og ikke minst med beskyttelse av voksne og barn som er utsatt for vold i nære relasjoner, har stor betydning for voldspolitikkenes utforming. Krisesentrene har en nøkkelrolle med å hjelpe voldsutsatte, gi dem trygghet og midlertidig innkvartering, psykososial rådgivning og henvisning til andre støttetjenester for oppfølging. I tillegg tilbyr mange krisesentre en arena for fellesskap, bevisstgjøring og *empowerment*, noe som kan ha en uvurderlig betydning for mennesker i en sårbar livssituasjon. Vår studie bekrefter bildet fra tidligere forskning om at både voksne brukere og barn uttrykker en generell tilfredshet med krisesentrene. De setter særlig pris på tryggheten som tilbys, personalets kompetanse, fleksibilitet, innovasjonsevne og empati.

Den fagkompetanse om vold som krisesentrene har utviklet har bidratt til å styrke kunnskapsutviklingen og begrepsapparatet på feltet. Krisesenterstatistikken som Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet innhenter årlig kan forstås som et sentralt politisk verktøy for å belyse ulike gruppers voldsutsatthet og utfordringer.²⁰ Dette har bidratt til et bedre kunnskapsgrunnlag for myndighetene og har vært viktig for forskningen. Krisesenterstatistikken

20 Takk til Synnøve Økland Jahnsen som pekte på betydningen av krisesenterstatistikken for politikk- og kunnskapsutvikling.

gjenspeiler samtidig utviklingen av voldsformer og -typer over tid. «Nye» temaer som for eksempel voldens digitale dimensjoner, økonomisk vold, æresrelatert vold, tvangsekteskap eller sammenhengen mellom vold mot mennesker og vold mot dyr har blitt identifisert.

Forståelsen av vold har blitt utvidet siden krisesenterbevegelsens begynnelse. Der det opprinnelig var «kvinnemishandling» som var i sentrum, har vi i dag et mer pluralistisk og nyansert begrepsapparat. Voldsfeltet er i konstant bevegelse og den politiske diskusjonen, de konkrete tiltakene og begrepsbruket gjenspeiler et bredt spekter av voldstyper og -kategorier. Krisesentrene har identifisert nye og mer sammensatte grupper av voldsutsatte og inkludert deres erfaringer i sin voldsforståelse og i det praktiske arbeidet på sentrene. På mange måter fungerer krisesentrene som brobygger mellom utsatte og sårbare grupper i samfunnet og velferdsstaten. Et viktig og aktuelt temaområde for krisesentrene er å utvikle bedre hjelpetilbud for særlig risikoutsatte personer som er utsatt for vold i nære relasjoner, som for eksempel eldre personer med demens, personer med nedsatt fysisk, psykisk eller kognitiv funksjonsevne, ofre for menneskehandel og personer med rusbrukslidelser. Kvinner i aktiv rus er blant de mest voldsutsatte gruppene i Norge, men tas ikke alltid imot ved ordinære krisesentre. Her bør kommunenes ansvar tydeliggjøres.

I et internasjonalt perspektiv er det interessant å merke seg at krisesentre i Norge i stor grad har bidratt til å styrke barns selvstendige rettigheter og behov, og har fremmet deres deltakelse i prosesser og ordninger som påvirker deres liv på krisesenteret. Et annet særpreg, sammenlignet med mange andre land, er at krisesentrene i Norge siden lovfestingen av krisesentertilbudet i 2010 også er åpne for menn. Selv om dette i dag oppleves som uproblematisk og kanskje nærmest som en selvfølge, er det uenighet på krisesenterfeltet om den praktiske utformingen av tilbudet, for eksempel i spørsmålet om felles botilbud på krisesentre for kvinner og menn. I dag høres det stemmer på krisesenterfeltet som utfordrer forståelsen av vold mot kvinner som et uttrykk for manglende strukturell likestilling mellom kjønnene, mens andre aktører på feltet ikke ønsker å redusere betydningen av en kjønnnet forståelse av fenomenet vold.

Forskning og evalueringer av implementeringen av krisesenterloven tyder på at det lovpålagte mandatet for å sikre kvalitet og tilgjengelighet over hele

landet ikke er oppfylt. Finansieringen er avhengig av kommunens politiske og økonomiske prioriteringer og flere krisesentre hindres av begrensede budsjetterammer og utilstrekkelige rammebetingelser. Brukerne opplever utfordringer med samarbeid og koordinering mellom hjelpetjenestene og begrenset oppfølging etter krisesenteroppholdet. I reetableringsfasen – når man skal bygge opp et nytt liv uten vold – står mange uten egnet bolig, inntekt eller sosialt nettverk. Det er behov for mer sammenhengende og koordinerte tilnærminger til vold både på nasjonalt og lokalt nivå, basert på et solid kunnskapsgrunnlag for å utvikle politikk og praksis. Krisesentrene har en unik innsikt i denne problematikken og kan derfor fungere som en kritisk «vaktbikkje» som overvåker myndighetenes innsatser på dette feltet.

Selv om krisesentrenes rolle som premissleverandør for politikktutviklingen forefaller å være redusert sammenlignet med tidligere årtier, har sentrene fremdeles en sentral rolle i bekjempelsen av vold i nære relasjoner også på et samfunnsplan. Krisesentrene har satt spørsmålet på den politiske og samfunnsmessige dagsordenen og har fremmet innovative og effektive hjelpetilbud. Selv om krisesentrene i dag er en del av det ordinære arbeidet med vold i nære relasjoner, har de fremdeles også en strategisk og politisk rolle på voldsfeltet.

* * *

Avslutningsvis vil vi fremheve noen forskningsbehov som relaterer til temaet for vårt forskningsprosjekt om krisesentre.

- Krisesenterforskningen i Norge har hatt søkelys på kartlegginger av krisesentertilbudet og evalueringer av implementering av krisesenterloven. Derimot finnes det lite kunnskap om hvordan ulike brukergrupper opplever oppholdet på krisesenteret.
- Det er også behov for mer forskning om hvordan brukerne håndterer sitt (familie)liv etter oppholdet på et krisesenter. Det samme gjelder for studier av både umiddelbare og varige virkninger og effekter av krisesenteroppholdet for voksne og barns livssituasjon, helse og psykososiale fungering.

- Vår studie viser at det er behov for mer forskningsbasert kunnskap om tilpassede krisesentertilbud til gruppen «unge voksne».
- Den endrede brukersammensetningen i krisesentrene medfører behov for forskning med delvis «ny» tematikk, knyttet til vold som minoriteter og andre særlig utsatte grupper og personer i sårbar livssituasjon opplever.
- Mannlige brukere på krisesentrene er en relativt ny brukergruppe, og det er lite forskning knyttet til dette. Det er blant annet behov for mer kunnskap spesifikt om fedre og deres barn som er på krisesenter, og hvordan de opplever tilbudet og hjelpen de mottar.
- Fortsettelsesvold er et relativt nytt etablert begrep i Norge, og det er lite forskning om dette i norsk kontekst. Det er behov for økt kunnskap knyttet til hvordan fortsettelsesvolden utspiller seg hos ulike grupper voldsutsatte, og hvordan deres barn påvirkes av dette.
- Omfangsstudier viser at det er en liten andel av voldsutsatte som søker profesjonell hjelp. Derimot vet vi ikke hvor stor andel av dem som utsettes for vold som søker hjelp på krisesenter, om de har opplevd mer alvorlige former for vold enn andre eller om de har en annerledes livssituasjon enn andre voldsutsatte. Her er det behov for mer forskning.
- Det er også behov for forskning om hvilke innvirkninger organisasjonsform og eierskap har for krisesentrene. Hva betyr det at en økende andel av krisesentrene har gått fra å være frivillige organisasjoner eller stiftelser til å bli kommunale eller interkommunale tiltak eller selskap? Betyr «kommunaliseringen» at krisesentrenes særpreg som hjelpetilbud endres?

Referanser

- Abhilash, K. P. P., & Sivanandan, A. (2020). Early management of trauma: The golden hour. *Current Medical Issues*, 18(1), 36–39.
- Ahnfelt, E. (1987). *Kvinnemishandling – fra privat problem til offentlig ansvar: en dagsordenbyggingssprosess*. Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo (upubl. hovedoppgave), jf. utdrag publisert i <https://www.kvinnehistorie.no>
- Andersen, R.K. (1997). *Integrasjon eller autonomi? En studie av krise- og incestsentre og deres forhold til kommunene*. (Rapport 97:6). Institutt for samfunnsforskning.
- Andersson, S. (2024). Caught in the crossfire: abused mothers' struggles to navigate the Swedish domestic violence shelter system. *Nordic Social Work Research*, 1–13.
- Andersson, S., Olsson, H., & Rantakeisu, U. (2024). "Jag fick verkligen skrika på hjälp": våldsutsatta kvinnors överlevnadsarbeite innan, under och efter vistelsen i skyddat boende. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 31(2), 269–288.
- Annerbäck, E.-M., Sahlqvist, L., Svedin, C. G., Wingren, G., & Gustafsson, P. A. (2012). Child physical abuse and concurrence of other types of child abuse in Sweden: Associations with health and risk behaviors. *Child Abuse & Neglect*, 36(7–8), 585–595.
- Arnell, L., & Thunberg, S. (2023). Involving children and young people in research on domestic violence and housing: re-visited. *Journal of Social Welfare and Family Law*, 45(2), 104–118. <https://doi.org/10.1080/09649069.2023.220622>
- Bakken, A. (2022). *Ungdata 2022. Nasjonale resultater* (Rapport 5/22). NOVA, OsloMet.
- Bakketeig, E., Stang, E.G., Madsen, C., Smette, I., & Stefansen, K. (2014). *Krisesentertilbudet i kommunene: Evaluering av kommunenes implementering av krisesenterloven*. (Rapport 19/2014). NOVA, OsloMet.
- Bakketeig, E., Dullum, D., & Stefansen, K. (2019). Samarbeid i saker om vold og overgrep: mot en hybridisering av hjelpetjenestene? *Tidsskrift for velferdsforskning*, 22(3), 198–212. <https://doi.org/10.18261/issn.2464-3076-2019-03-02>
- Barne- og familiedepartementet (2024). *Høringsnotat «Forslag til endringer i krisesenterlova»*, 14. juni 2024.
- Barnekonvensjonen (1989). *Konvensjon om barnets rettigheter (20-11-1989)*. Lovdata. https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-05-21-30/KAPITTEL_8#KAPITTEL_8
- Beavis, K. (2024). «In a very few years, we stepped several miles”: how eliminating gender-based violence became (and remained) public policy in Norway. *Journal of Gender-based Violence* (pre-published). <https://doi.org/10.1332/23986808Y2024D000000033>
- Bennett, L., Dawe, D., & Power, J. (2009). Children's needs in shelters: Mother's perceptions. *Canadian Journal of Community Mental Health*, 18(1), 57–76.
- Bergman, S. (1999). Women in new social movements, i Bergqvist C., Borchorst, A., Christensen, A., Ramstedt-Silén, V., Raaum, N.C., & Styrkarsdottir, A. (eds.). *Equal Democracies? Gender and Politics in the Nordic Countries*. Scandinavian University Press.
- Bergman, S. (2002). *The Politics of Feminism: Autonomous feminist movements in Finland and West Germany from the 1960s to the 1980s*. Åbo Akademi University Press.
- Bergman, S., Bjørnholt, M., & Helseth, H. (2021a). Norwegian Shelters for Victims of Domestic Violence in the COVID-19 Pandemic: Navigating the New Normal. *Journal of Family Violence*, 37, 927–937.
- Bergman, S., Bjørnholt, M., & Helseth, H. (2021b). Krisesentre i Norge og covid-19. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 24(2), 1–14.
- Bertelsen, E., & Sørensen, W.Ø. (2019). Kønneutralisering af intim partnervold? *Social kritik: Tidsskrift for social analyse & debat*. Tema: Kønneutral voldsforståelse, nr. 158, 19–22.

- Bjørnholt, M., & Helseth, H. (2019). *Vold i parforhold – kjønn, likestilling og makt*. (Rapport 2/2019). Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Bjørnholt, M., & Hjemdal, O.K. Measuring violence, mainstreaming gender: does adding harm make a difference? *Journal of Gender-Based Violence*, 2(3), 465-479. <https://doi.org/10.1332/239868018X15366982109807>
- Bjørnholt, M., & Helseth, H. (2019). «Jeg ville jo si nei»–seksuell vold i parforhold, i *Vold i nære relasjoner: Forståelser, konsekvenser og tiltak* (ss. 86-104). Universitetsforlaget.
- Bjørnholt, M. (2021). I skyggen av likestillingen: voldsutsatte mødre i Norge. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 5(6), 1–18. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2021-06-04>
- Bjørnholt, M. (2024). Fortsettelsesvold etter samlivsbrudd – konsekvenser for mødres helse og livskvalitet. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 27 (1). <https://doi.org/10.18261/TFV.27.1.1>
- Bliksvær T., Skogøy, B.E., Sloan, L., Bakar, N., Johnson, R., & Kosuta, M. (2019). *Kommunenes krisesentertilbud: En kunnskapsoversikt*. (Rapport 13/2019). Nordlandsforskning.
- Bowyer, L., Swanston, J., & Vetere, A. (2015). 'Eventually you just get used to it': An interpretative phenomenological analysis of 10–16 year-old girls' experiences of the transition into temporary accommodation after exposure to domestic violence perpetrated by men against their mothers. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 20(2), 304–323.
- Bracewell, K., Larkins, C., Radford, L., & Stanley, N. (2020). Educational opportunities and obstacles for teenagers living in domestic violence refuges. *Child Abuse Review*, 29(2), 130–143.
- Brandén, J., Nilsson, L.M., Burman, M., & San Sebastian, M., & Stoor, P. (2024). *Våld mot samiska kvinnor. Lávuo. Forskning och utbildning för samisk hälsa*. Institutionen för epidemiologi och global hälsa, Umeå universitet.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3(2), 77–101.
- Bredal, A., Eggebo, H., & Eriksen, A.M.A. (2020). *Vold i nære relasjoner i et mangfoldig Norge*. Cappelen Damm Akademisk.
- Bredal, A., & Stefansen, K. (2022). Vold eller foreldrekonflikt? Voldsutsatte mødres erfaringer med barneverntjenesten etter samlivsbrudd. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 99(2–3), 130–147. <https://doi.org/10.18261/tnb.99.2-3.5>
- Brückner, M., & Hagemann-White, C. (2016). Gibt es noch eine Frauenhausbewegung? *Forschungsjournal Soziale Bewegungen*, 14(2), 102–109. <https://doi.org/10.1515/fjsb-2001-215>
- Bruno, L. (2015). Contact and evaluations of violence: An intersectional analysis of Swedish court orders. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 29(2), 167–182.
- Brännvall, M., & Ekström, V. (2023). Immediate and coordinated responses to domestic violence: Exploring the window of opportunity concept. *Journal of Gender-Based Violence*, 7(2), 288–303.
- Bufdir (2015). Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. *Veileder til krisesenterloven*. 01/2015.
- Bufdir (2022). Krisesenterstatistikk. Barn på krisesenter. <https://www.bufdir.no/statistikk-og-analyse/krisesentrene/barn>
- Bufdir (2023). Krisesenterstatistikk. <https://www.bufdir.no/statistikk-og-analyse/krisesentrene/>
- Bunston, W., Frederico, M., & Whiteside, M. (2021). The experience of the infant entering refuge (shelter) setting with their mothers after fleeing family violence. *Journal of Family Violence*, 36(8), 953–965.
- Chanmugam, A. (2011). Perspectives on US domestic violence emergency shelters: What do young adolescent residents and their mothers say? *Child Care in Practice*, 17(4), 393–415.
- Chanmugam, A., Kemter, A. J., & Goodwin, K. H. (2015). Educational services for children in domestic violence shelters: Perspectives of shelter personnel. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 32(5), 405–415.
- Charles, N., & MacKay, F. (2013). Feminist politics and framing contests domestic violence policy in Scotland and Wales. *Critical Social Policy*, 33(4), 593–615.

- Dahl, N.C., & Sørensen, D. (2020). *Vold, overgrep og omsorgsvikt mot risikoutsatte voksne. Forebygging, avdekking og håndtering*. Universitetsforlaget.
- Dale, M.T.G., Aakvaag, H.F., Strøm, I.F., Augusti, E.M., & Skauge, A.D. (2023). *Omfang av vold og overgrep i den norske befolkningen*. (Rapport 1/2023). Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Danielsen, E. (2019). *Evaluering av Ressursvenn. Et frivillig hjelpetiltak for voldsutsatte personer i reetableringsfasen*. (Rapport 10/2019). NOVA, OsloMet.
- Douglas, H. (2018). Legal systems abuse and coercive control. *Criminology & Criminal Justice*, 18(1), 84–99. <https://doi.org/10.1177/1748895817728380>
- Douglas, H., & Fell, E. (2020). Malicious reports of child maltreatment as coercive control: Mothers and domestic and family violence. *Journal of Family Violence*, 35(8), 827–837. <https://doi.org/10.1007/s10896-019-00128-1>
- EGGE-HOVEID, K. (2017). Utsatthet for lovbrudd. i Vrålstad, S. & Wiggen, K.S. (red.) *Levekår blant innvandrere i Norge 2016*. (Rapport 2017/13). Statistisk sentralbyrå.
- Eidheim, S. (2024). *Krisesentre for mishandlede kvinner på 1970- og 1980-tallet. Fremvekst, organisering og endring*. Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/cdf.221>
- Eidslott, E. (2019). «Kvinne, bryt ikke sammen, bryt ut». *Vold mot kvinner og krisesenterbevegelsen i Norge, 1945–2009*. Masteroppgave i historie, Institutt for arkeologi, historie, kultur og religionsvitenskap. Universitetet i Bergen.
- Enander, V., Holmberg, C., & Lindgren, A.-L. (2013). *Att följa med samtiden: Kvinnojoursrörelse i förändring*. Atlas.
- Erichsen, B. C. (2017). *Norske kvinners liv og kamp 1850–2000*. Bind 1. Res Publica.
- Eriksen, M.A., Hansen, K.L., Javo, C., & Schei, B. et al. (2015). Emotional, physical and sexual violence among Sami and non-Sami populations in Norway: the SAMINOR 2 questionnaire study. *Scandinavian Journal of Public Health*, 43(6), 588–96.
- Fellin, L. C., Callaghan, J. E. M., Alexander, J. H., Mavrou, S., & Harrison-Breed, C. (2019). Child's play? Children and young people's resistances to domestic violence and abuse, *Children & Society*, 33(2), 126–141.
- Feresin M., Folla N., Lapierre S., & Romito P. (2018). Family mediation in child custody cases and the concealment of domestic violence, *Affilia: Journal of Women and Social Work*, 33(4), 509–525. <https://doi.org/10.1177/0886109918766659>
- Fleck-Henderson, A. (2017). From Movement to Mainstream: A Battered Women's Shelter Evolves (1976–2017), *Affilia: Journal of Women and Social Work*, 32(4). <https://doi.org/10.1177/0886109917718230>
- Gjertsen, Siv Beate (2020). *Løsningsorienterte hjelpere: En kvantitativ undersøkelse om krisesentrene i Norges utvikling som organisasjoner*. Universitetet i Agder, fakultet for samfunnsvitenskap, Institutt for statsvitenskap og ledelsesfag.
- Gregory, K., Nnawulezi, N., & Sullivan, C. M. (2021). Understanding how domestic violence shelter rules may influence survivor empowerment. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(1–2), NP402–NP423.
- Grovdal, Y., & Jonassen, W. (2015). *Menn på krisesenter*. (Rapport 5/2015). Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Guest, G., MacQueen, K. M., & Namey, E. E. (2011). *Applied Thematic Analysis*. Sage.
- Gundersen, T. & Vislie, C. (2019). *Voldsutsatte med funksjonsnedsettelse – individuelle og strukturelle barrierer mot å søke hjelp*, i Skjørten, K., Bakketeig, E., Bjørnholt, M., & Mossige, S. (red.): *Vold i nære relasjoner: Forståelser, konsekvenser og tiltak*. Universitetsforlaget.
- Gutowski, E. R., & Goodman, L. A. (2023). Coercive control in the courtroom: The legal abuse scale (LAS). *Journal of Family Violence*, 38(3), 527–542. <https://doi.org/10.1177/17488958177283>
- Hafstad, G. S., & Augusti, E.-M. (2019). *Ungdoms erfaringer med vold og overgrep i oppveksten. En nasjonal undersøkelse av ungdom i alderen 12 til 16 år* (Rapport 4/2019). Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

- Hay, C., Grobelaar, M., & Guggisberg, M. (2021). Mothers' post-separation experiences of male partner abuse: an exploratory study. *Journal of Family Issues*, 44(5), 1276–1300. <https://doi.org/10.1177/0192513X211057541>
- Helminen, M. (2019). «We need to make sure that we are always something else»: Victim support organisations and the increasing responsibility of the state in supporting crime victims in Finland and Norway. *International Review of Victimology*, 25(2), 157–179.
- Hennum, R. (2010). Kjønnlikestilling på ville veier – kan kjønnsnøytrale krisesentre forsvares?, i Halsaa, B., & Hellum, A. *Rettferdighet*. Universitetsforlaget.
- Hernes, H. (1987). *Welfare State and Woman Power, Essays in state feminism*. Norwegian University Press.
- Hester, M. (2011). The three planet model: towards an understanding of contradictions in approaches to women's and children's safety in contexts of domestic violence. *The British Journal of Social Work*, 41(5), 837–853. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcr095>
- Holt, S. (2015). Post-separation fathering and domestic abuse: Challenges and contradictions. *Child Abuse Review*, 24 (3), 210–222. <https://doi.org/10.1002/car.2264>
- Holt, S., Buckley, H., & Whelan, S. (2008). The impact of exposure to domestic violence on children and young people: A review of the literature. *Child Abuse & Neglect*, 32(8), 797–810.
- Jahnsen, S. (2023). Hva skal vi med en kjønnsnøytral boligsosial politikk? Kjønn og vold som blindsoner for forskning og tiltaksutvikling mot bostadsløshet. *Nordisk välfärdsforskning / Nordic Welfare*, 2(8), 103–115. <https://doi.org/10.18261/nwr.8.2.3>
- Jahnsen, S.Ø., Kårtveit, B., Lundeberg, I. R., Sivertsen, K., Bergman, S., Sandmoe, A., Selvik, S., & Øverlien, C. (2022). *Krisesenter: kommunenes arbeid og oppfølging i reetableringsfasen*. (NORCE-rapport 20). NORCE & NKVTS.
- Johnson, N.R. (1984). The Education Rights of School Age Children Who Reside in New Jersey Spouse Abuse Centers: An Analysis from the Child Advocate's Perspective, *Journal of Law & Education*, 13 (2), 239.
- Jonassen, W. (1987). *Vennetjeneste eller offentlig tiltak? En analyse av organisering og drift av krisesentrene*. (NIBR-rapport 1987: 10). Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Jonassen, W. (1989). *Kvinner hjelper kvinner. En evaluering av krisesentrene* (NIBR-rapport 1989: 4). Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Jonassen, W. (2013). Fra kvinнемishandling til vold i nære relasjoner. Regjeringens handlingsplaner mot vold. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 37(1), 46–62.
- Jonassen, W., & Eidheim, S. (2001). *Den gode vilje: Mishandlede kvinners erfaring med hjelpeapparatet*. (NIBR Plusserie 2001: 1). Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Jonassen, W., & Stefansen, K. (2003). *Ideologi eller profesjonstenkning? En statusrapport om krisesentrene* (HIO-rapport 27). Høgskolen i Oslo, Kompetansesenter for voldsofferarbeid.
- Jonassen, W., Sogn, H., Olsvik, V. M., & Hjemdal, O. K. (2008). *Kunnskap – kvalitet – kapasitet: En nasjonal utredning om krisesentrenes kompetanse og tilgjengelighet*. (Rapport 2/2008). Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Jonassen, W., & Skogøy, E. (2010). «Et hjem for oss, et hjem for deg»: En kartlegging om endringer i brukersammensetningen og bruk av krisesentrene. (Rapport 1/2010). Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Jonker, I. E., Jansen, C. C., Christians, M. G., & Wolf, J. R. (2014). Appropriate care for shelter-based abused women: Concept mapping with Dutch clients and professionals. *Violence Against Women*, 20(4), 465–480.
- Justis- og beredskapsdepartementet (2012). Meld. St. 15 (2012-2013). *Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner. Det handler om å leve*.
- Justis- og beredskapsdepartementet (2021). *Frihet fra vold: Regjeringens handlingsplan for å forebygge og bekjempe vold i nære relasjoner (2021–2024)*.

- Justis- og beredskapsdepartementet (2023). *Opptrappingsplan mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner (2024–2028)*. Trygghet for alle. Prop. 36 S (2023–2024).
- Katz, E. (2022). *Coercive Control in Children's and Mothers' Lives*. Oxford University Press.
- Kiamanesh, P., & Hauge, M.I. (2018). 'We are not weak, we just experience domestic violence'. Immigrant women's experience of encounters with service providers as a result of domestic violence. *Child & Family Social Work*, 1–8. <https://doi.org/10.1111/cfs.12615>
- Krisesenterlova (2010). *Lov om kommunale krisesentertilbud (LOV-2009-06-19-44)*. Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-06-19-44>
- Lagerlöf, H., & Øverlien, C. (2022). School as a context for youth intimate partner violence: Young voices on educational sabotage. *Nordic Journal of Social Research*, 13(2), 1–15.
- Langeland, F., Bakar, N., & Bliksvær, T. (2023). *Evaluering av VO-linjen*. (NF-rapport 14: 2023). Nordlandsforskning.
- Laugerud, S. (2009). *Smertefulle endringsprosesser*. (Rapport 2/2009). Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Laugerud, S. (2014). Juss og juks – igjen? Om uavhengighet og likestilling i krisesenterloven. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 38(3-4), 287–301.
- Lehrner A., & Allen, N.E. (2009). «Still a Movement after all these years?». *Violence against Women*, 15(6), 656–677.
- Lien, M.I., & Lorentzen, J. (2019). *Mens' Experiences of Violence in Intimate Relationships*. Palgrave Macmillan.
- McMillan, L. (2007). *Feminists Organising Against Gendered Violence*. Palgrave Macmillan.
- Mitra, S., & Nagarajan, R. (2005). Making use of the window of demographic opportunity: An economic perspective. *Economic and Political Weekly*, 5327–5332.
- Mohaupt, H. (2024). *Vold og foreldreskap*. Fagbokforlaget.
- Morken, K., & Selle, P. (1995). An alternative movement in a «state-friendly» society: The women's shelter movement, i Karvonen, L., & Selle, P. (eds.). *Women in Nordic Politics: Closing the Gap*. Aldershot.
- Mullender, A., Debonnaire, T., Hague, G., & Malos, E. (1998). Working with children in women's refuges. *Child & Family Social Work*, 3(2), 87–98.
- NIM – Norges institusjon for menneskerettigheter (2024). *Videre etter vold. Retten til vern og støtte i reetableringsfasen for voldsutsatte kvinner med innvandrerbakgrunn*.
- NOU 2003: 31. *Retten til et liv uten vold: Menns vold mot kvinner i nære relasjoner*. Justis- og politidepartementet.
- NOU 2020: 17. *Varslede drap? Partnerdrapsutvalgets utredning*. Justis- og beredskapsdepartementet.
- Očenášova, Z., & Bergman, S. (2024). *Shelters and intimate partner and domestic violence services: arenas for help, interventions and empowerment?* Joint report from Norway and Slovakia. April 2024. Norwegian Centre for Violence and Traumatic Stress Studies.
- Opplæringslova (1998). *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (LOV-1998-07-17-61)*. Lovdata. https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61/KAPITTEL_17#%C2%A715-8
- Ot.prp. nr. 96 (2008–2009). *Om lov om kommunale krisesentertilbud (krisesenterlova)*. Barne- og familiedepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/otprp-nr-96-2008-2009-/id561009/?docId=OTP200820090096000DDDEPIS&ch=1&q=>
- Paul, R. (1998). *Shelters for Battered Women and the Needs of Immigrant Women*. TemaNord 1998: 507. Nordic Council of Ministers.
- Proba samfunnsanalyse (2017). *Den mannlige smerte – menns erfaringer med vold i nære relasjoner*. Rapport 2017: 02.
- Prop. 36 S (2023–2024). *Opptrappingsplan mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner (2024–2028)*. Trygghet for alle.
- Riksrevisjonen (2022). *Undersøkelse av myndighetenes innsats mot vold i nære relasjoner*. Rapport 3:8 (2021–2022). <https://www.riksrevisjonen.no/globalassets/rapporter/no-2021-2022/myndighetenes-innsats-mot-vold-i-nare-relasjoner2.pdf>

- Robson, A. L. (2002). Critical/sensitive periods. I N. J. Salkind (Ed.), *Child Development* (pp. 101–103). Macmillan.
- Sandmoe, A., Ruud, N.S., & Bergman, S. (2021). *Kommunenes helhetlige arbeid med vold mot kvinner og vold i nære relasjoner*. Likestillings- og diskrimineringsombudet.
- Saunders D. G., & Oglesby K. H. (2016). No way to turn: Traps encountered by many battered women with negative child custody experiences. *Journal of Child Custody*, 13(2–3), 154–177. <https://doi.org/10.1080/15379418.2016.1213114>
- Selvik, S., Raaheim, A., & Øverlien, C. (2016). Children with multiple stays at refuges for abused women and their experiences of teacher recognition. *European Journal of Psychology of Education*, 32, 463–481. <https://doi.org/10.1007/s10212-016-0302-0>
- Selvik, S., & Thjømøe, C. (2021). Children fleeing domestic violence to emergency accommodations: Education rights and experiences. *Journal of Family Violence*, 36(8), 1003–1015.
- Sharp-Jeffs, N., Kelly, L., & Klein, R. (2018). Long journeys toward freedom: The relationship between coercive control and space for action: Measurement and emerging evidence. *Violence Against Women*, 24, 163–185. <https://doi.org/10.1177/107780121668619>
- Shnyien, A., Ingram, N., Papamichail, A., & Eldridge, J. (2023). Responding to the mental health needs of children who experience domestic violence, i *Children and Adolescent's Experiences of Violence and Abuse at Home* (pp. 177–196). Routledge.
- Sivertsen, K. (2022). Brukerstudie: Voksne voldsutsattes erfaringer og behov i møte med hjelpeapparatet, i Jahnsen, S.Ø., Kårtveit, B., Lundeberg, I. R., Sivertsen, K., Bergman, S., Sandmoe, A., Selvik, S., & Øverlien, C. (2022). *Krisesenter: kommunenes arbeid og oppfølging i reetableringsfasen*. (NORCE-rapport 20). NORCE & NKVTS.
- Sjåfjell, L. (2018). «Vold i nære relasjoner» – et likestillingsprosjekt? En sosiologisk studie av diskurser om kvinner og vold. Nord universitet. PhD i sosiologi. Fakultet for samfunnsvitenskap.
- Skilbrei, M-L., & Stefansen, K. (2018). *Seksuell vold: En samfunnsvitenskapelig innføring*. Cappelen Damm Akademisk.
- Skjorten, K. (2004). Kvinnemishandling – kunnskap og politikk. *Kvinneforskning* 28(3), 63–75.
- Skjorten, K., Bakketeig, E., Bjørnholt, M., & Mossige, S. (2019). Vold i nære relasjoner: et felt i bevegelse, i Skjorten, K. et al. (red.). *Vold i nære relasjoner: Forståelser, konsekvenser og tiltak*. Universitetsforlaget.
- Skogøy, E. (2009). *Menn på krisesentrene? En presentasjon av brukernes oppfatninger*. Notat. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Skoog, W.S. (2022). *Utan mig är du helt ensam: kvinnors levda erfarenheter av omgivningens och samhällets ensamgörande i spåren av mäns våld och eftervåld*. Höskolan i Gävle.
- Smaadahl, T. (2014). Krisesentrene som intervensjonsarena for voldsutsatte kvinner og deres barn i et livsløpsperspektiv, i Narud, K. (red.). *Vold mot kvinner*. Cappelen Damm.
- Smette, I., Bredal A., & Stefansen, K. (2019). Fra kamp til konsensus? Sivilsamfunnets rolle i framveksten av voldsfeltet, i Skjorten, K. Skjorten, K., Bakketeig, E., Bjørnholt, M., & Mossige, S. (red.). *Vold i nære relasjoner: Forståelser, konsekvenser og tiltak*. Universitetsforlaget.
- Solberg, A. (2001). *Fokus på unge brukere på krisesenter* (Notat 2001: 111). Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Sosialdepartementet, Justisdepartementet og Forbruker- og administrasjonsdepartementet (1983). *Tiltak mot kvinnemishandling: Et handlingsprogram*. <https://www.nb.no/items/aec33b93dlae883193de2c8afa3c7f53>
- Stefansen, K. (2006). Krisesentrene i Norge – fra sosial bevegelse til profesjonaliserte hjelpetiltak. *Nordisk sosialt arbeid*, 26(1), 27–37.
- Sørensen, W.Ø. & Bertelsen, E. (2023). Betydninger af køn i dansk «kønsneutral» politik, der adresserer intim vold. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 47(2–3), 54–66. <https://doi.org/10.18261/tfk.47.2.2>
- Stark, E. (2007). *Coercive control: The entrapment of women in personal life*. Oxford University Press.

- Stark, E. (2009). Rethinking Coercive Control. *Violence Against Women*, 15 (12), 1509–1525.
- Stark, E. (2013). Coercive Control. i McMillan, L., & Lombard, N. (red) *Violence Against Women: Current Theory and Practice in Domestic Abuse, Sexual Violence and Exploitation*. Jessica Kingsley, 17–34.
- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse – en innføring i kvalitative metoder*. 5. utgave. Fagbokforlaget.
- Theobald, J., Watson, J., Murray, S., & Bullen, J. (2021). Women's refuges and critical social work: Opportunities and challenges in advancing social justice. *The British Journal of Social Work*, 51(1), 3–20.
- Thiara R. K., & Humphreys C. (2017). Absent presence: The ongoing impact of men's violence on the mother-child relationship. *Child & Family Social Work*, 22(1), 137–145. <https://doi.org/10.1111/cfs.12210>
- Thunberg, S., Vikander, M., & Arnell, L. (2022). Children's Rights and Their Life Situation in Domestic Violence Shelters: An Integrative Review. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 1(16). <https://doi.org/10.1007/s10560-022-00900-1>
- Toews, M. L., & Bermea, A. M. (2017). «I was naive in thinking, 'I divorced this man, he is out of my life'»: A qualitative exploration of post-separation power and control tactics experienced by women. *Journal of Interpersonal Violence*, 32(14), 2166–2189. <https://doi.org/10.1177/0886260515591278>
- Vass, A., & Haj-Yahia, M. M. (2020). "Which home are we going back to?" Children's lived experiences after leaving shelters for battered women. *Children and Youth Services Review*, 108, 104670.
- Vikander, M., Larsson, A. L. & Källström, Å. (2024). Managing post-separation violence: mothers' strategies and the challenges of receiving societal protection. *Nordic Social Work Research*, 14 (3), 360-373.
- Voth Schrag, R. J., & Edmond, T. (2017). School sabotage as a form of intimate partner violence: Provider perspectives. *Affilia: Journal of Women and Social Work*, 32(2), 171–187.
- Vrålstad, S. & Wiggen, K.S., red. (2017). *Levekår blant innvandrere i Norge 2016*. (Rapport 2017/13). Statistisk sentralbyrå.
- Webb, E., Shankleman, J., Evans, M. R., & Brooks, R. (2001). The health of children in refuges for women victims of domestic violence: Cross sectional descriptive survey. *BMJ*, 323(7306), 210–213.
- Wessels, I., & Ward, C. L. (2016). Battered women and parenting: Acceptability of an evidence-based parenting programme to women in shelters. *Journal of Child & Adolescent Mental Health*, 28(1), 21–31.
- Westerstrand, J., Strid, S., Carsbring, A., & Ekbrand, H. (2022). *Kvinnors trygghet: Ett jämställt samhälle fyllt av våld*. Rapport. Roks, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige og Örebro universitet. <https://www.roks.se/fakta-och-statistik/kvinnors-trygghet-ett-jamstallt-samhalle-fyllt-av-vald-2022>
- Wolfe, D., Crooks, CV., Lee V., McIntyre-Smith A., Jaffe, PG (2003). The effects of children's exposure to domestic violence: a meta-analysis and critique. *Clin Child Fam Psychol Rev*. 2003, Sep;6(3), 171–87. <https://doi.org/10.1023/a:1024910416164>
- Ågotnes, G., & Barua, P. (2022). Kollektiv mobilisering, sosiale bevegelser og den norske velferdsstaten: Medhjelper eller motstander av «det offentlige»? i G. Ågotnes, & A.K. Larsen (red.). *Kollektiv mobilisering. Samfunnsarbeid i teori og praksis*. (s. 35–58). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.168.ch2>
- Øverlien, C. (2011a). Abused women with children or children of abused women? A study of conflicting perspectives at women's refuges in Norway. *Child & Family Social Work*, 16(1), 71–80.
- Øverlien, C. (2011b). Women's Refuges as Intervention Arenas for Children who Experience Domestic Violence. *Child Care in Practice*, 17(4), 375–391. <https://doi.org/10.1080/13575279.2011.596816>
- Øverlien, C. (2012). Narrating the good life—children in shelters for abused women talk about the future. *Qualitative Social Work*, 11(5), 470–485.
- Øverlien, C. (2013). The Children of Patriarchal Terrorism. *Journal of Family Violence*, 28(3), 277–287.

- Øverlien, C. (2020). The COVID-19 Pandemic and Its Impact on Children in Domestic Violence Refuges. *Child Abuse Review*, 29(4), 379–386.
- Øverlien, C., Jacobsen, M., & Evang, A. (2009). *Barns erfaringer fra livet på krisesenter. En landsomfattende studie om flukten, oppholdet og forestillinger om fremtiden*. (Rapport 2/2009). Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Øverlien, C., & Hydén, M. (2009). Children's actions when experiencing domestic violence. *Childhood*, 16(4), 479–496.
- Øverlien, C., & Selvik, S. (2024). 15 Years of Children in Domestic Violence Shelters – a Journey of Progression and Lost Opportunities. *Journal of Family Violence* (to be published).

Denne rapporten setter søkelys på krisesentre som et av de viktigste tiltakene som voksne og barn som har vært utsatt for vold i nære relasjoner tilbys i Norge. Vi studerer ulike gruppers opplevelser og erfaringer med tilbudet på krisesentre og deres synspunkter på sentrenes betydning. Krisesentrene har fra sin oppstart hatt en viktig rolle i samfunnet ved at de både gir støtte til dem som trenger hjelp, og arbeider for et samfunn der vold ikke finner sted.

Sentrale temaer som drøftes i rapporten er:

- **Barns, ungdommers og unge voksnes erfaringer på krisesentre.** Studien er en oppfølging av NKVTS' tidligere undersøkelser (2008, 2009). Vår konklusjon er at det har vært en positiv utvikling med tanke på barns og ungdommers situasjon etter at krisesenterloven trådte i kraft. Krisesenterloven har forbedret tilbudet på krisesentrene, men viktige utfordringer består, som blant annet barns rett til å gå på skole, deres mulighet til å opprettholde sosiale relasjoner og bedre koordinering av hjelpetiltak med andre instanser.
- **Voldsutsatte foreldres situasjon etter samlivsbrudd og opphold på krisesentre, og deres erfaringer med fortsettelsesvold.** Vi finner at fortsettelsesvold er et problem i etterkant av brudd fra voldelig partner der det er felles barn. Studien viser at foreldresamarbeid og tilretteleggingen av blant annet samvær mellom barn og voldsutøver skaper rom og nye muligheter for en videreføring av volden. Dette medfører store konsekvenser for både den voldsutsatte forelderen og barna.
- **Krisesentrenes samfunnsrolle både i et historisk perspektiv og i nåtid.** Studien drøfter krisesentrenes relasjon til myndigheter, politiske dimensjoner i voldsfeltet, og den utvidede forståelsen av vold. Krisesentrene har hatt en avgjørende rolle på voldsfeltet, har fungert som premissleverandør og har fremmet innovative og effektive hjelpetilbud. Også om krisesentrene i dag er en del av det ordinære hjelpeapparatet, har de fortsatt et særpreg som hjelpetiltak.

Prosjektet er en del av NKVTS' forskningssamarbeid med et kompetansesenter for voldsforebygging i Slovakia, finansiert over Norges EØS-midler. Landstudiene ble gjennomført som selvstendige prosjekter, men med koordinering av tilnærminger og forskningsspørsmål. Foreliggende rapport er basert på den norske delen av samarbeidsprosjektet.

Rapporter kan lastes ned
fra www.nkvts.no

ISSN 0809-9103

ISBN 978-82-8122-188-8 (trykk)

ISBN 978-82-8122-189-5 (pdf)

Rapport nr. 4 2024